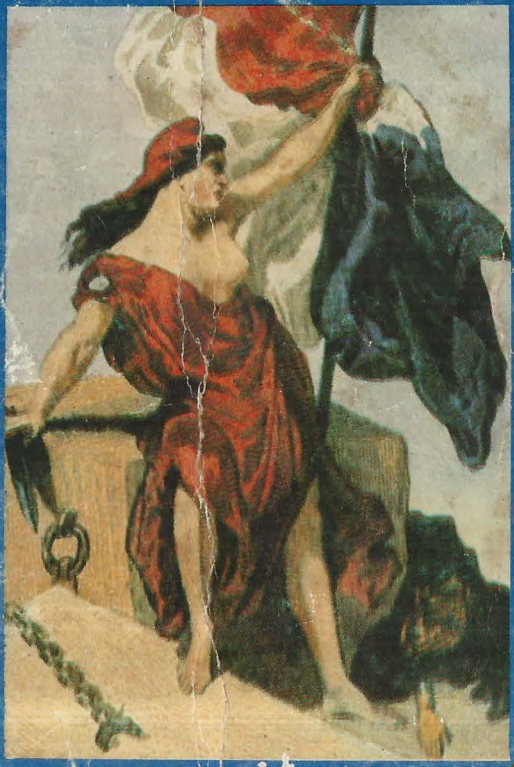
A.Soboul □ Fransız Devrimi'nin Kısa Tarihi

Albert Soboul

FRANSIZ DEVRİMİ'nin KISA TARİHİ

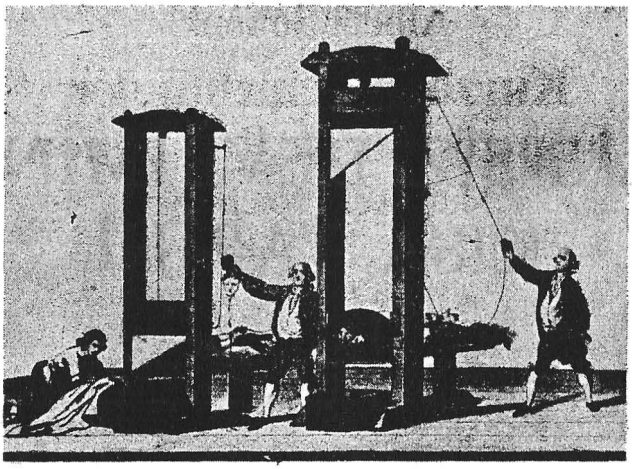
Devrimin 200. Yılı Anısına

inter yayınları

ALBERT SOBOUL

FRANSİZ DEVRİMİNİN KISA TARİHİ

Çeviren:
İsmail Yarkın

Verlag Klaus Wagenbach, Berlin tarafından «Kurze Geschichte der Französischen Revolution» adıyla yayınlanan Albert Soboul'ün bu eseri Almancadan dilimize çevrilmiştir. Almancada, Fransızca orijinal yazılmış-bırakılmış sözcükler Fransızca orijinal olarak yazılıp, gerektiğinde dipnotla açıklanmıştır.

Kitaba ek olarak bir de çeviren tarafından kaleme alınmış «Fransız Burjuva Devriminin Kısa Kronolojisi» eklenmiştir.

1. Basım: Eylül 1989

Dizgi-Baskı: Teknografik Matbaacılık A.Ş.
Kapak Baskı: Anka Ofset

İNTER YAYINCILIK TİC. LTD. ŞTİ.
Babıali Cad. No: 14/3 Cağaloğlu-İST.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

FRANSIZ DEVRİMİNİN NEDENLERİ VE ÖZELLİKLERİ 7
Feodalizm ve Kapitalizm 9
Yapı ve Konjonktür 13
Toplumsal Antagonizmalar 13
Ekonomik ve Demografik Farklılıklar 27
Devrimci Kendiliğindencilik ve Örgüt 36
Umut ve Korku 36
Siyasal Pratik 43

SEKSEN DOKUZ: DEVRİM Mİ YOKSA UZLAŞMA MI? (1789-1792) 51
Feodalizmin «Kaldırılması» 55
Burjuva Liberalizmi 60
Olanaksız Uzlaşma 66

DOKSAN ÜÇ: BURJUVA CUMHURİYETİ Mİ YOKSA HALK DEMOKRASİSİ Mİ? (1792-1795) 78
Özgürlüğün Despotizmi 79
Jirondenler ve Montanyarlar 79
Montanyarlar, Jakobenler ve Sankülotlar (1793-1794) 83
Cumhuriyet'in II. Yılının Büyüklüğü ve Çelişkileri 87
Toplumsal Eğilimler ve Halk Hareketinin Siyasal Pratiği 87
Devrim Hükümeti ve Jakoben Diktatoryası 92

Sayfa

Erişilemeyen Eşitlikçi Cumhuriyet 98
Halk Hareketinin Duraklaması ve Çöküşü (İlkbahar 1794) 98
Devrim Hükümetinin Düşüşü ve Halk Hareketinin Sonu (II. Yılın Thermidor'u - III. Yılın Prairial'i) 102

DOKSAN BEŞ: LİBERALİZM Mİ YOKSA DİKTATÖRLÜK MÜ? (1795-1799) 112
Thermidorcu Miras: Mülkiyet ve Özgürlük 114
Parasal Yıkım ve Eşitlik İçin Komplo (1795-1797) 120
Siyasal Pratik: Müdahaleci Liberalizmden Konsül Otoriteciliğine 127

TARİHTE FRANSIZ DEVRİMİ 137
Devrimin Sonucu 137
Fransız Devrimi ve Burjuva Devrimleri 140

FRANSIZ BURJUVA DEVRİMİNİN KISA KRONOLOJİSİ 150

Fransız Devriminin Nedenleri ve Özellikleri

Fransa tarihinde devrimin anlamı, burjuva-kapitalist toplumun kabul ettirilmesidir. Onun (devrimin -ÇN) esas özelliği, derebeyi rejimini ve ayrıcalıklı feodal düzeni parçalayıp, ülkenin ulusal birliğini gerçekleştirmesinden oluşur: Devrimin esas amacı, Tocqueville'in **L'Ancien Régime et la Révolution** (2. Kitap, 1. Bölüm) adlı eserinde dediği gibi; «her yeri ortaçağ kurumlarının kalıntılarından temizlemek»-ti. Onun (devrimin -ÇN) sonunda bir liberal demokrasinin kurulmasına yol açması, onun tarihi anlamını daha da güçlendirdi. Bu her iki bakış açısı yüzünden (ve dünya tarihi perspektifi içinde), Fransız Devrimi açıkça burjuva devriminin klasik modeli sayılabilir.

Böylelikle Fransız Devrimi tarihi, iki problem alanını dikkate almak zorundadır. Bir yanda, feodalizmden modern kapitalizme geçişin tarihi kanunları ile ilgili genel problemler. Ama diğer yanda da, Ancien Régime (eski rejim)'in sonlarındaki toplumun kendine özgü yapısından ileri gelen problemler, yani Fransız Devrimi'nin, diğer «burjuva devrim» tipleri ile karşılaştırma içinde, karakteristik özellikleri.

Terminolojiye ait birkaç açıklama kaçınılmazdır. Biz, kullanılan *feodalite ve feodalizm* kavramlarına karşı (varolan) eleştirel düşünceleri biliyoruz. Georges Lefebvre, «feodalizmden ka-

pitalizme geçiş» üzerine bir tartışma dolayısıyla, bu kavramların uygun olmadığını öne sürdü. Ama o zaman, devrimin parçaladığı ve kendini sadece uşaklığın kalıntılarında ve kamusal şiddetin parçalanmasında göstermeyen, ekonomik ve sosyal örgütlenme biçimlerini nasıl tanımlayacağız?

Bu toplum, köylülerin artı-emeklerinin sürekli doğrudan derebeyleri tarafından gasp edilmesiyle damgalanmıştı. Köylülerin uymak zorunda oldukları angarya ve görevler, ayni (ürün olarak ödenen -ÇN) ve parasal ödemeler, bize bu konuda berrak bilgi verir.

Şüphesiz *feodalite* kelimesine, rejim maddi temelleri ile birlikte ele alınırsa, daha geniş bir anlam verilir. Elbette çağdaşlar da onu bu anlamda anladılar: kurumsal problemlerde gezinen hukukçular veya kamu şiddetinin parçalanmasıyla ilgilenen filozoflar belki daha az, ama muhtemelen, feodal sistemin yükünü taşıyan köylüler, ve onu yıkan devrimciler (daha fazla -ÇN). Aynı zamanda, *L'Ancien Régime et la Révolution* (1. Kitap, 5. Bölüm) adlı eserinde, Devrimin «Eski toplumda aristokrat ve feodal kurumlardan kaynaklanan ne varsa hepsini yok ettiği»ni yazan keskin bakışlı gözlemci Tocqueville de bu anlamda anladı.

Öyleyse feodalite, kısıtlanmış hukuksal bir anlamda değil, bilakis ekonomik ve toplumsal tarihin bir kavramı olarak anlaşılacaktır. Böylelikle feodalizmi, belli bir mülkiyet biçimi, ve modern sermaye ve kapitalist üretim biçimi öncesi, toprak mülkiyeti üzerinde yükselen tarihsel bir üretim biçimi olarak tanımlayabiliriz. Bu şekilde anlaşılan feodalizmin, her gelişme aşamasına, ama hem de her ülkeye ve bölgeye göre değişik nüanslar gösterebileceğini tekrar vurgulamak gereğini hissetmiyoruz.

Fransız Devrimi'nin tarihi rolü, bu anlamda tanımlanan feodalitenin parçalanıp, kapitalist topluma geçişin güvenlik altına alınmasından oluşur.

Feodalizm ve Kapitalizm

18. yüzyılın sonunda Fransa'nın toplumsal yapısı özünde hâlâ aristokratikti: kaynağının karakterini koruyordu, yani toplumsal zenginliğin tek biçiminin toprak ve arazi olduğu, bundan dolayı ona sahip olanların, onu işleyenler üzerinde hükmettiği çağ.

Capet'ler[1] uzun süreli çabalar sonucu, senyörlerin (toprak sahiplerinin) elinden toprakları üzerindeki sınırsız egemenlik hakkını aldılar, senyörler tüm toplumsal ve ekonomik ayrıcalıklarını korudular. Derebeylik hukuku eskisi gibi köylülerin bağımlılığını vurguluyordu.

Ticaretin yeniden canlanması, onun yanında el zanaatı üretimi, 10. ve 11. yüzyılda zenginliğin yeni bir biçimini, yani taşınabilir mülkiyeti, ve bununla birlikte yeni bir sınıfı; önemi, 14. yüzyılda «genel katmanlar»[2] içine alınmasıyla onaylanan burjuvaziyi yarattı.

Onun (burjuvazinin -ÇN) feodal toplum içinde yükseli-

---

1 *Ren-Franken'den gelme bir Fransız kral soyu; Capet'ler 987'de, Hugo Capet ile taç giydiler. 1328'de hükümet, Capet'lerin torunlarına geçti: ilkönce Valois'lara, 1498'de Orléans'lara ve Angouléme'lere, 1589'da Bourbon'lara (1792'ye kadar ve 1814-1830 arası) ve bir kez daha Orléans'lara (1830-1858).*

2 «Etats généraux» *(Fransızca): 1302-1789 arasında, temsilcileri krala «danışmanlık» yapma hakkına sahip katmanlar: din adamları; asiller; burjuvazi'den oluşuyordu. 1614 sonrası bunların temsilcilerinden oluşan meclis 1789'a dek hiç toplanmadı. -ÇN.*

şi, kapitalizmin gelişmesini de belirleyen aynı ritmi takip etti. Yükseliş hem 15. ve 16. yüzyılın büyük buluşları ve sömürgeleştirilmiş ülkelerin talan edilmesi ile hem de durumu sürekli bozuk burjuvazinin mali operasyonlarıyla yürütüldü.

Onsekizinci yüzyılda burjuvazi, finans, ticaret ve sanayinin başında bulunuyor, monarşinin yönetici kadrosunu oluşturuyor ve devlet işleri için gerekli parayı sağlıyordu. Burjuvazi sayısal ve ekonomik güç olarak, aynı zamanda eğitim ve kendine güvende de gelişirken; aristokrasinin rolü sürekli önemini yitiriyor; o, toplumsal hiyerarşide hâlâ birinci sırayı almasına rağmen, gelişmesi donmuş bir kast'a dönüşüyordu.

Hakim düzenin ideolojik temellerini sarsan Aydınlanma (Rönesans -ÇN) ile burjuvazi sınıf bilincini güçlendirdi. Sınıf bilinci ve iyi vicdan bir arada: Yükselen ve ilerlemeye inanan bir sınıf olarak burjuvazi, genel çıkarları temsil etme ve ulusa karşı sorumluluğu üstlenmek gerektiği görüşünde idi: ilerici bir sınıf olarak, hem halk yığınları üzerinde hem de yenilikçi gruplar üzerinde dayanılmaz bir çekim gücü oluşturdu. Toplumsal ve ekonomik gerçeklik ile uyum içindeki burjuva girişimciliği, elbette ki kanunların ve kurumların aristokratik ruhuyla çelişkiye düşüyordu.

Bununla birlikte, bu özellikler, Fransa'yı Avrupa'nın geri kalanından ayırmıyordu. Burjuvazinin yükselişi her tarafta feodal toplum sınırları içerisinde, aristokrasinin zararına gerçekleşiyordu. Bununla birlikte, çeşitli Avrupa ülkeleri, kapitalist ekonomi biçiminin yayılmasında oldukça değişik paya sahip olduklarından, bu özellikler de çok değişik biçimde ortaya çıkıyordu. Örneğin, büyük monarşilerin hüküm sürdüğü Orta ve Doğu Avrupa'da ulusal burjuvazi sayıca az ve büyük bir nüfuza sahip değil iken, Hollanda ve İngiltere'de daha 17. yüzyılda burjuva devrimi tamamlanmıştı.

Fransa'da burjuvazinin gücünün temelini oluşturan kapitalist ekonominin yükselişi, toplumun feodal çevre şartları

ile, bunun gibi, mülkiyetin, üretimin ve ticaretin geleneksel, nizamnameci örgütlenişi ile 18. yüzyılın ikinci yarısında frenlendi. «Bu zincirler parçalanmak zorundaydı» diye yazdılar **Komünist Manifesto**'nun yazarları, «ve onlar parçalandılar». Böylelikle feodalizmden kapitalizme geçiş problemi ortaya çıkıyordu, ve bu, konuyu en iyi bilen çağdaşların gözünden asla kaçmadı. Devrimci burjuvazi, Taine'in[3] çok istediği gibi, soyut idealizm tarafından yönetilmekten oldukça uzaktı, o daha çok, ona kuvvetini veren ve zaferini belirleyen ekonomik gerçekliğin berrak bilincine sahipti.

Barnave, Marx'tan yarım yüzyıl önce, bur uva devrimi teorisini formüle eden ilk kişiydi. Dauphiné'de büyüdü. Manifaktür müdürü Roland'ın 1785'te yazdığı raporlara inanmak istersek, bu vilayet, işletmelerin çeşitliliği ve sıklığı, bunun gibi, ürünlerinin önemi ile imparatorluğun önde gelen sanayi kuruluşlarının bulunduğu merkezlerden biriydi. Barnave, ellerinde bulunan sanayi mülkiyetinin, sınıfın siyasal sahneye çıkışına yol açtığı kanaatine vardı.

1792'de yazdığı, ama ilk defa 1843'te yayınlanan «Introduction à la Révolution française»de, toprak sahibi aristokrasi tarafından yaratılan kurumların yeni toplumun gelişini engellediği ve geciktirdiğini tespit etmek için; ilkönce, mülkiyetin kurumları etkilediği ilkesini savundu: «Aristokrasinin iktidarı, köylülerin teknikten uzak kalmaya veya tekniği ihmal etmeye devam ettiği ve toprak mülkiyetinin hâlâ tek zenginlik kaynağı olduğu sürece sürebilir...» «Ticaretin ve tekniğin halkın içinde yaygınlaşmaya başlaması ve çalışan sınıflar yararına zenginliğin yeni bir kaynağını yaratmaları ile birlikte; zenginliğin yeni bir dağılımı iktidarın yeni bir dağılımına sebep olacaktır. Nasıl ki toprak sahipliği aristokrasiyi başa getirdi ise; sanayi mülkiyeti de halkın iktidarını doğuruyor; halkın özgürlüğünü mümkün hale getiriyor.» Barnave'nin halk'tan söz ettiği yerde, biz bundan «burjuvazi»yi anlamalıyız.

---

3 Hippolyte Taine, Fransız tarihçi (1828-1893).

Barnave, politik kurumlarla ekonomik gelişme arasındaki zorunlu ilişkiyi böyle berrak şekilde tespit ettikten sonra, o bunun bilinçteki gelişmeyle bağıntısını kuruyordu: «Tekniğin, sanayinin ve ticaretin, halkın çalışan sınıflarının zenginliğe kavuşmasına yardım ettiği, toprak sahiplerini fakirleştirdiği ve bu durum sınıflar arası farkları sildiği ölçüde, eğitimdeki ilerlemeler onları âdetler üzerinden yakınlaştırdı ve —uzun zaman unutulduktan sonra— eşitliğin köklü düşüncesi yeniden hatırlandı.»

Aristokrasi ile eşitliğin yanında burjuvazi, özgürlüğü talep etti; tabii siyasal özgürlüğü; ama ondan daha çok girişimin ve kârın ekonomik özgürlüğünü.

Kapitalizm bu özgürlüğü talep ediyor, çünkü yükselişi için ona ihtiyacı var ve hem de özgürlüğün her biçimine; işgücü satmanın şartı olarak kişi özgürlüğüne; hareketliliğin şartı olarak mal özgürlüğüne; araştırma, bilimsel ve teknik buluşların şartı olarak düşünce özgürlüğüne.

Burjuva devrimi için derinde yatan nedenlerin, yeni üretim biçimlerinin ve değişimin gelişmesinin önünü kapayan feodal kalıntılarda ve eski toplumun çelişkilerinde aranması gerektiğini, daha 16. yüzyılın sonundaki Hollanda Devrimi ve 17. yüzyıldaki İngiliz Devrimi gösterdi.

Ama bu bakış açısı Fransız Devrimi'nin tüm özelliklerini açıklamaz. Burjuvaziyi iktidara getiren sınıf savaşımının muazzam patlamalarının sebebi, daha çok Ancien Régime (eski rejim) Fransız toplumunun özelliklerinde aranmalıdır.

Yapı ve Konjonktür

Toplumsal Antagonizmalar

Aristokrasi, (yani asiller ve yüksek ruhban takımı, çünkü dinsel katman asla toplumsal bir birliği temsil etmiyordu) toplumsal ve siyasal olmak üzere iki problem gösteriyordu.

Toplumsal açıdan, aristokrasi saflarındaki ayrımlar ve çelişkiler yerine, onları bağlayan ve temellerini oluşturan özellikleri ele alınmalıdır; bunlar, ne vergi ayrıcalığı ne de asillik kaybı tanımayan İngiliz aristokrasisi ile takriben karşılaştırılabilir. Şüphesiz Fransız asilleri homojen bir birlik oluşturmuyordu, daha çok tarihsel gelişmeyle sınıf içinde ayrılıklar ortaya çıktı; örneğin geleneksel kılıç asilleri (şövalye) ve miras kalan memur asilleri; saray asilleri ve taşra asilleri, ki bu son ikisi de kandan asil idiler, ama değişik yaşam biçimleri vardı. Şüphesiz 18. yüzyıl süresince para, (maddi zenginliğin biçimi olarak) hem asiller hem de burjuvazi için, onsuz olunamaz bir şey olduğunu kanıtladı; ve hiyerarşik sıralanma çözülme içine girdi.

Kim yoksulsa, isterse şövalye olsun, değeri yoktu. Kim asillik unvanı almak istiyorsa, mevkiine sahip çıkabilmek için zengin olmak zorundaydı. Aristokrasinin yüksek katmanlarından, paraları ve girişken ruhları sayesinde burjuvazinin ahlâk ve düşüncesine yaklaşan bir azınlık ortaya çıktı. Ama asillerin ço-

ğu bu yenileşmeden uzak durdular, dar kafalıca ayrıcalıklarına bağlandılar ve geleneksel tutumlarında ısrar ettiler.

Asillerin içine yabancı kabul etmeyen ayrıcalıklı bir katman olma iddiası ilk defa 18. yüzyılda ortaya çıkmasa bile, Ancien Régime'in sonuna doğru oldukça güçlendi: «Asil olmayanlar»a ordu (bu bağıntıda önemli 1781 kararları ile), kilise (1789'da tüm piskoposlara asillik unvanı verildi), ve yüksek yönetim kademeleri («bayağı burjuvazi»nin yönetimine son) kapatıldı. «Şu veya bu şekilde» diye yazıyor, «Üçüncü Sınıf Nedir?» adlı broşüründe Sieyès, «yürütücü gücün tüm dalları, kiliseyi, yargı ve orduyu atayan kastın payına düştü. Belirli bir topluluk ruhu, asillerin kendilerini, ulusun geri kalanına karşı imtiyazlı hale getirmelerine yol açtı. Gasp etme tamamlandı. Gerçekte hükmeden onlardı.»

Şövalyelerin, asil memurların ve yükselmiş olan finans aristokrasisinin çıkarlarının ortaklığı, onların çabuk kaynaşmalarını sağladı. Ayrıcalıkların birlikte güçlendirilmesi sırasında, geçmişten gelen ayrılıklar silindi. Küçük taşra asili, tüm varlığını dayandırdığı statükoya, daha hâlâ kuvvetlice bağlıydı; derebeyci haraçlardan vazgeçme veya sadece vergi ödeme onun yıkımını hızlandırırdı. İlk doğma hakkına göre, aileden kalan malların ona (ilk doğana -ÇN) kalması, daha sonra doğanların asilliği kaybetme kaderleri, onları sürekli yoksulluğun sınırında yaşamaya itiyordu.

Bazı taşra illerinde, her türlü tavizi reddeden ve geleneklerinin tutsağı olarak kalan, Albert Mathiez'in kullandığı deyimi alırsak, gerçekten böyle «asil plebler» vardı.

Ulus içinde «asiller kastı için nasıl bir yer bulunabilir?» diye soruyordu Sieyès. «Halk arasından bütün bir sınıf, herkesin çalıştığı yerde hiç çalışmadan durarak ve üretime hiçbir şey katmadığı halde, ürünlerin büyük bölümünü kullanarak, bundan övünç payı çıkarsaydı», devlet en kötü düzenlemeyi yapmış olurdu. «Böyle bir sınıf, tembelliği yüzünden, şüphesiz ulusa ait değildir.»

Ayrıcalıkların varlığının soru işareti yapıldığı yerde, «imparatorluğun birinci asili» kral, bu durumu kabul edebilir ve

«sadık asillerinden» vazgeçebilir miydi? Aristokrası gibi monarşiye de karşı-devrimden başka çıkış yolu kalmıyordu.

Aristokrasi, 18. yüzyıl süresince, siyasal açıdan kralcı mutlakiyete karşı ayaklandı ve sabırla onun altını oydu. Bu çağa damgasını, burjuva düşüncesinin yükselişi ve Aydınlanma felsefesi yanında, Boulainvilliers, Montesquieu veya Le Paige'de biçimlenen aristokratik ideolojik karşı akım, daha az vurmadı.

Bunlar, fetihler sonucu feodal varlığı haklı görüyor ve asilleri, Galya-Romalıları köleleştiren derebeylerine karşı silahların hukukunu kullanan Cermen fatihlerin ardılları olarak tanımlıyorlardı. Krallar seçildikleri için, aristokrasi monarşiden daha eski olmalıydı.

Şövalyeler ve asil memurlar, bu ideolojik cephaneden, kralın kararnamelerini —kendi oturdukları, aristokrasinin kalelerinin koruması altında (bağımsız sarayların, taşra katmanlarının, ruhban toplantılarının)— kayıtlarına geçirip geçirmeme hakkına sahip Paris Parlamentosu'nun haklarını kullanarak, tüm 18. yüzyılda, kralcı otorite üzerine saldırıları başlatma gerekçelerini güçlendirdiler.

Kendilerine vergi yükümlülüklerini savunma rolünü uygun gören ve her vergi reformu denemesini reddeden saray ve katmanlar, imtiyazları her türlü saldırıdan korumayı gerçekten becerebildiler. 1771'de Mapeou, yargı oligarşisini parçalamıştı; XVI. Lui tahta çıkınca onların haklarını geri verdi; Turgot[4] olayı onların eseriydi. Saldırı zamanla büyük boyutlara ulaştı; özgürlük adına aristokratlarca yürütüldü: şövalyeler ve asil memurlar merkezi iktidara karşı ortak dava yaparken, parlamento ve taşra asilleri birbirlerini desteklediler. Aristokratik muhalefet, saldırının zirvesini, Albert Mathiez'in «soylu isyanları» ve Georges Lefebvre'nin «aristokratik devrim» diye adlandırdıkları anda yaşadı; «devrimi» Chateaubriand'ın yazdığı gibi, «patrisyenler başlattı, plebler bitirdi.»

---

4 *Anne Robert* Turgot, *l'Aulne Baronu (1727-1781), 1767'den beri Limoges'in yöneticisi (vergi toplayıcısı), Fizyokrat; 1774-1776 arası XVI. Lui'nin maliye bakanı;* Maupeou *gibi, monarşi için reform programı önerdi.*

İlkönce Calonne[5], daha sonra halefi Loménie de Brienne[5] tarafından önerilen vergi reformu, 22 Şubat 1787'de biraraya gelen kralın danışma meclisi, bunun gibi yüksek asiller mahkemesinin darbesi ve taşra parlamentosunun direnişiyle engellendi. Böylece Paris Parlamentosu 23 Eylül 1788'de, saray meclisinin 8 Ağustos 1788'de oturumları kesip, gelecek yılın 1 Mayısını yeni toplanma tarihi ilan ettiği, genel katmanlar (meclisinin -ÇN), 1614'te olduğu gibi üç katman temelinde, eşit temsilci sayısıyla toplanması ve ayrı ayrı oy vermeleri kararını aldı. Kral yönetimine karşı isteklerini dayatan aristokrasi, böylelikle bu çatışmadan kazanan taraf olarak çıkıyordu.

«Aristokratik devrim»...? — Bu tabir çelişkili gözüküyor. Gerçi asiller, (şikayet mektuplarının gösterdiği gibi) meşruti bir yönetimi, bunun gibi, genel katmanların vergi üzerine oylamalarını tanımadan yanaydılar; gerçi yönetim işlerinin seçilmiş taşra meclislerine verilmesini (Genel Katmanlar Meclisi ve taşra meclislerinde aristokratik yapının ayakta tutulması sonucu belirleyici olacaklarını varsayıyorlardı) talep ediyor, kişi özgürlüğü konusunda da duyarlılık gösteriyorlardı; ama aristokrasi, vergi eşitliğinin tanınmasından oldukça uzaktı ve aristokrat hukukunun korunması konusunda da yek vücuttu. Şu kuşkusuzdur: Aristokrasi, mutlakiyete karşı savaşı sadece kendi siyasal üstünlüğünü tekrar kurmak ve eskimiş toplumsal ayrıcalıklarını kurtarmak için başlattı; bu savaş, kararlı bir şekilde karşı-devrime kadar devam ettirildi.

Bu «ara aşama» problemi zamanımızda yeniden ele alındı. Yalnız vurgulama bu kez bu gelişmenin toplumsal içe-

---

5 Calonne *ve Loménie* de Brienne, *monarşinin finans krizine karşı eşit vergiyi tek çare olarak görüyorlardı; Calonne tarafından geliştirilen* Maliyeyi Düzeltme Planı, *hazineyi, ekonomiyi ve idari uygulamaları gözönüne alıyordu.*

riği üzerine değil, monarşinin reform istekleri üzerinde yapıldı. Yani Calonne tarafından teklif edilen, daha sonra Brienne tarafından tekrar tartışmaya sunulan vergi reformu üzerine, ve daha Brienne'in öne sürdüğü; maliyenin ve ticaretin merkezi yönetiminden, ordu reformuna, vilayet reformundan, yargı, katolik olmayanların medeni durumuna kadar olan reformlar üzerine yapıldı vurgulama.

Loménie de Brienne ve işbirlikçileri, batmaya mahkum bir rejimi yenileştirmeye cesaretle başlamışlardı; rejimin toplumsal çekirdeğini değiştirmeye güçleri var mıydı? Ayrıcalıklıların çoğunluğu kurban vermeye hazır değildi; sınırlı ve kısmi reformlar bile onların çıkarlarını zedeler ve girişimlerini tehlikeye sokardı.

Gerçi derebeyci yargılama mahkum edildi, ama feodal hukuka dokunmanın sözü bile edilmedi.

Ordu reformu, saray asillerine öncelik tanınmasını dikkate aldı ve asil olmayanların subay olmaları sürekli engellendi. Aristokrasiye kolaylık göstermek için, idare memurlarının (vergi toplamayı kiralayanlar) gücü sınırlandırıldı, ruhsatları taşra meclislerine devredildi; fakat onların katmanlar içindeki yeri korundu ve başkanlık ayrıcalıklılara bırakıldı.

Asiller ve ruhbanlar vergi ayrıcalıklarının bir bölümünü kaybettilerse de, hükümranlıklarını hala muhafaza ediyorlar ve ruhbanlar ilaveten geleneksel yönetim özerkliklerini koruyorlardı. Reformlar, Ancien Régime'in aristokratik yapısını sorun yapmadı. Ama bunun bir burjuva devriminin girişi olduğu olgusundan yola çıkılarak bir «ön devrim»den söz edilebilir mi?

Esas dikkat, reform girişimleri yerine, aristokrasinin muzaffer direncine çekilmelidir. Ama onlar kararlıca kralın ha-

kimiyetini sarsarlarken, bununla kendi imtiyazlarının doğal savunma kurumunu mahvettiklerini gözden kaçırdılar. Aristokrasinin darbesi, **«üçüncü katman»**a (Tiers-Etats—red.) yolu açtı.

Üçüncü katman, karışık bir şekilde tüm soylu olmayanları kapsıyordu, Sieyès'e göre ulusun yüzde 96'sını. Bu hukuksal birlik, onların her davranışlarının, değişikliklerle dolu devrimin akışını belirlediği, çok değişik toplumsal gruplardan oluşuyordu.

Devrimi burjuvazinin yönettiği, bugün tartışılmaz bir gerçektir. Buna rağmen burjuvazinin 18. yüzyıl toplumunda homojen bir sınıf oluşturmadığı tespit edilmelidir. Onun fraksiyonlarından bazıları Ancien Régime'in yapısına kaynaşmışlardı ve yöneten sınıfın ayrıcalıklarından az ya da çok faydalanıyorlardı: Ya toprak ve arazi mülkiyetinden ve devlet çarkına dahil olduklarından derebeyci vergilerden, ya da geleneksel finans ve ticaret işletmelerinin yönetiminden. Bunlar devrimden çeşitli derecelerde zarar gördüler.

Büyük ticaret ve sanayi burjuvazisinin rolünün ne olduğu, devrimin akışı için olduğu kadar, Ancien Régime toplumu için de belirlenmek zorundadır. Kapitalizm esasta hâlâ ticaret kapitalizmiydi. O hem şehirlerde, hem de tüccar fabrikatörlerin kendilerine üretim için ev işi verdikleri taşrada önemli bir üretim sektörünün hakimiyetini elinde bulunduruyordu. Ticaret kapitalizmi —tarihsel açıdan— geçiş aşamasına tekabül eder. Kısmen kendisinin de kaynaşmış olduğu eskimiş üretim ve değişim sisteminin devrimle alt-üst oluşuna esaslı bir katkısı olmamıştır.

Onunla bağlı olan burjuvazi, çok kısa sürede uzlaşmacı olduğunu gösterdi. Bu bakımdan, monarşistlerden, Feuillant-

lara[6] ve Jirondenlere[7] kadar kesin, mantıki bir sürekliliğin varlığının altı çizilemez mi? Monarşistlerin sözcüsü Mounier, daha sonra hedeflerinin «tecrübenin öğretilerini takip ederek, cüretkâr yenilik hareketlerine karşı koymak ve varolan yönetim sistemi çerçevesinde sadece özgürlüğün muhafaza edilmesi için gerekli değişiklikleri teklif etmek» olduğunu yazmıştı.

Liman şehirleri ve büyük köle tüccarları ile olan bağlantıları iyice bilinen Jirondenlere gelince, onların toplumsal ve siyasal pozisyonları Isnard örneğiyle aydınlandı: Var' dan Kurucu Meclis üyesi, Paris'e karşı 25 Mayıs 1793 tarihli rezil yazısı («Yakında, Seine nehrinin kenarlarında, Paris'in herhangi bir zamanda varolup olmadığı aranacak») ile ünlü bu zat, yağ ve tahıl ithalinde uzmanlaşmış bir tüccardı. Bunun dışında bir sabun ve iplik manifaktürünün sahibiydi. Bu, muhtemel bir sınai uğraşın ticaret sermayesine tabi olduğunu ve geleneksel üretim ilişkilerinin değişmeden bırakıldığını gösteren bir örnektir: Toplumsal ve ekonomik açıdan sanayi, eskiden olduğu gibi az bir öneme sahipti.

Fransız toplumunu daha o zamandan, küçük ve orta burjuvazinin gözden kaçmaz varlığı belirliyordu. Mahalli üretimin büyük bölümü zanaatkârların, bağımsız üreticilerin ve doğrudan satıcıların elindeydi. Zanaatkârlar arasında şüphesiz, hukuksal durum ve toplumsal seviye bakımından aşırı çeşitlilik vardı. Orta burjuvaziden, sadece el işi yapan **küçük insanlara** kadar çeşitli kademeler vardı.

Belirli meslekler, örneğin Paris'teki altı esnaf odası büyük saygı görüyor, ve eşraftan sayılıyorlardı. Bir danışma meclisi üyesi olan Lebas'ın karısının, bir «marangoz» olan

---

6 Feuillant Klübü üyeleri (Tuilieries'deki Feuillant manastırında toplandıkları için); ılımlı cumhuriyetçiler (1792).

7 Yasa koyucu mecliste «sol» fraksiyon, parlak hatipleri var, Gironde vilayetinden seçilmeler.

Duplay'in (bu aslında marangoz şirketi olarak anlaşılmalıdır) —Robespierre'in evsahibi— kızının; babasının kendi burjuva onurunu düşünerek, hizmetçilerine, yani işçilerine kendi masasında tahammül edemediği düşüncesi sık sık aktarılırdı. Burada, Jakobenler ve Sankülotlar[8], küçük ve orta burjuvazi ile gerçek halk yığınları arasındaki farkı ölçebiliriz. Buna rağmen aralarındaki sınır ancak zorlukla görülebilir. Ancien Régime'in aristokratik egemenlik toplumunda, **«üçüncü katman»** tanımı altında toparlanan toplumsal katmanlar birbirlerinden açık bir şekilde ayrılmamışlardı; zanaatkâr üretimi ve değişim ticaretinin bakkalvari sistemi, halkla burjuvazi arasında farkedilmeyen bağlantılar kurdu. Küçük zanaatkârlarla birlikte çalışan ve onlarla yaşayan kalfa, onların zihniyetini ve maddi varlık koşullarını paylaşıyordu.

Zanaatkârla işveren arasında sayısız kademe vardı ve birinden diğerine geçişler sadece kademeseldi. Hiyerarşinin tepesinde, hemen hemen hiç farkedilmeyen, ama ani dönüşümlere yol açan değişiklikler vardı: işletmenin önemi, serbest mesleklerle belli bir akrabalık, ayrıcalıklar ve özel uygulamalar kitapçıları, matbaa sahiplerini, eczacıları, postane müdürlerini ve hali vakti yerinde şu veya bu girişimciyi orta sınıfın birinci kademesine, gerçek burjuvazi sınırındaki yüksek bir mevkiye getiriyordu. Kalfalara ve hırdavatçılara tepeden bakan bunlar, şüphesiz, gerçek burjuvazinin de onlara aynı şekilde davrandığını şaşkınlıkla izliyordu.

Bu sosyal ara katmanların üzerine ikili bir durumun çelişkileri yüklendi. Varlık koşulları bakımından zanaatkârlar her ne kadar halk sınıfına, yani onların sefaletine bağımlıydılarsa da, yine de bir küçük dükkan ve iş aleti sahibiydiler; çırak ve kalfalarını baskı altında tutmaları, burjuva zihni-

---

8 Sankülotlar: ekonomik özgürlüğü sınırlayan ve geniş halk yığınlarının durumunun düzeltilmesine hizmet eden önlemler alınmasını önerdiler.

yetlerini geliştiriyordu. Ama yine de küçük üretim ve doğrudan satış sistemine bağlılıkları, onları ticaret burjuvazisi ve tüccar sermayesi ile karşı karşıya getirdi: manifaktürlerin rekabetinin kendilerini tehdit ettiğini hisseden zanaatkârları en çok, tüccar-fabrikatörlere çalışmak zorunda kalıp, böylelikle ücretliler statüsüne düşürülmek korkutuyordu. Halk hareketinin kadroları olan zanaatkârların ve esnafın çelişkili talepleri buradan anlaşılır: Mülkiyetin büyük fabrikatörlerin elinde toplanmasına karşı koydular ve bununla birlikte kendileri de mülk sahibiydiler. Yiyecek maddelerinin ve hammaddelerin değerlerinin tespit edilmesini talep ettiler ve bununla birlikte kâr etme özgürlüklerinin korunmasını istediler.

Bu bakkal ve zanaatkâr katmanlarının talepleri, coşkulu suçlamalara, eski toplumun parçalanmasını ileriye götüren isyancı coşkuya dönüştü, ama homojen bir programda somutlaşmadı.

Gerçek halk katmanlarında eksik olan, sınıf bilinciydi. Henüz sınırlı olan teknik gelişme yüzünden ne ihtisaslaşmış, ne de büyük işyerlerinde veya sanayi merkezlerinde yoğunlaşmış olan, daha çok küçük işletmelere dağılmış olan ve bazen köylülerden çok az farkı olan ücretliler de, zanaatkârlar gibi, sefaletlerine etkin araçlarla karşı koymaktan yoksundular: Kalfa derneklerinin zayıflığı bunu doğrular.

Aristokrasiye duyulan kin ve «şişmanlar» ve zenginlere olan aşılamaz karşıtlık, çalışan yığınları birarada tutuyordu. Kötü hasatlar ve bunların zorunlu sonucu olarak ortaya çıkan ekonomik kriz onları bir kez harekete geçirdiğinde —ayrı bir sınıf olarak değil, zanaatkârlarla birlikte— burjuvazinin peşine takıldılar: böylelikle eski topluma en etkili darbeler indirildi.

Gene de halk yığınlarının bu zaferi, yalnızca «burjuva bir zafer» olabilirdi: Aristokrasiye karşı halkla ittifakı burjuvazi sadece, yığınlar ona tabi olduğu için kabul etti. Tersi

durumda büyük ihtimalle —19. yüzyılda Almanya'da ve kısmen İtalya'da olduğu gibi— bu tehditkâr müttefiklerin desteğinden vazgeçerdi.

Köylüler, Fransız Devrimi'nde, daha az önemli bir rol oynamadılar. 1789'da köylülerin büyük çoğunluğu, çoktan beri özgür olan köylülerden oluşuyordu; serfliğe, öncelikle Nivarnais ve Yukarı Burgund'da olmak üzere, sadece birkaç bölgede rastlanabilirdi. Bununla birlikte, derebeylere ödenen faizler ve kiliseye ödenen ondalık vergilerin gösterdiği gibi, kırda hâlâ feodal üretim biçimi hakimdi.

Artık çıkış noktasındaki kullanım ve anlamına yabancılaşmış ve ayni verginin sıradan olumsuzluklarına saplanmış olan ondalık; —fiyatlar arttığında, ondan oluşan kârların da artması gerektiğinden,— daha çekilmez hale geliyordu. Açlık yıllarında ondalık, köylülerin yiyecek paylarından alınıyordu.

Hâlâ süren derebeylik hukuku bundanda az çekilir durumdaydı ve daha yıpratıcıydı. Bugün, Ancien Régime'in sonundaki feodal egemenliğin anlamını küçültme eğiliminde olan tarihçilere Tocqueville, **L'Ancien Régime et la Révolution** kitabının daha girişinde cevap vermiştir. «Neden, halk tarafından Fransa'daki feodal hukuka başka yerlerde olduğundan daha fazla kin duyuluyordu»: Eğer köylü kendi toprağının sahibi olmasaydı, feodal sistemin toprak mülkiyetini vergilendirmesinden doğan yükleri daha az hissederdi.

Şüphesiz, dar hukuksal açıdan, asıl feodalizm ile toprak beyliği hakimiyeti ayırt edilmelidir. Feodal haklar, feodal mülk kontratlarından doğuyordu. Bu mülklerde hiyerarşi korunuyordu. Her mülk değişiminde, uygunluk belgesinin aranması ve bir verginin tek tek sayılıp ödenmesi bunu gösteriyor: Güney Fransa'da oldukça sık rastlanan, asil olmayanların feodal mülk edinmesinde, mülk edinenler özel bir vergi olan «franc-fief» ödemek zorundaydılar. Bu özel hakimiyet hakkını asiller, or-

taçağdaki derebeyler tarafından uygulanan hakimiyetle sebeplendirdiler.

Toprak beyliği otoritesi, toprak beyliği hakimiyetinin önemli bir karakteristiği olarak yüksek ve aşağı yargılamada varlığını kısmen devam ettirdi; sosyal üstünlüğün sembolü olarak onur imtiyazları; bunun gibi, sınırsız avlanma ve sürgün etme haklarının varlığı (da sürdü -ÇN). Toprak beyliği hakları bir yanda *kişiye bağlıydı;* angarya ve çeşitli haraçlar; diğer yanda insanlarla değil toprak ve tarla ile ilgili olan, toprak beyinin *tam mülkiyet hakkını* yansıtan *(doğrudan mülkiyet) gerçek vergiler*; köylülerse sadece *hizmet eden* mülkiyete sahiptiler. Yıllık toprak vergileri, para *(kiralama haracı* veya *toprak rantı)* veya ayni *(ürün ondalığı)* veya *mahsul haracı;* kuzeyde «champart» veya «terrage», güneyde «agrier») biçimdeydi; ve (bunun dışında -ÇN) özel durum vergisi (sahip değiştirmede alınan *satış harcı)* vardı.

Bu vergilerden, şematik de olsa, —hukukçuların kullandığı— Complexum féodal'i, —ya da o zamanın yerleşik dilindeki— *feodalizm*'i kabataslak tanımlayabiliriz. (Boncerf[9], çeşitli vergi biçimlerini incelediği *Inconvenients des droits féodaux* isimli 1776'da yazdığı broşüründe 300'den fazla (vergi -ÇN) olduğu hükmüne varıyor).

Feodalizmden tümüyle tiksinen köylü kitlelerinin, aristokrasiye ölümcül bir darbe indirebilmeleri, feodalizmin Ancien Régime'in gerçekten esas özelliği olduğunu yeterince ispatlar. «Feodalite, siyasal bir kurum olarak ortadan kalktıktan sonra bile, tüm burjuva kurumlarımızın en esaslısı olarak kaldı», diye yazıyor Tocqueville; «bu şekilde sınırlanması daha fazla kine yol açtı ve ortaçağ kurumlarının parçalanmasından sonra, onlardan arta kalanların yüz kat daha fazla kin yarattığı gerçekten söylenebilir.»

Toprak ve ondalık beylerinin feodal sömürüsüne karşı, ama aynı zamanda krallık vergilerine karşı da kır toplu-

---

9 Daha 18. yüzyılın ikinci yarısında, çok dikkatli de olsa, feodalizmi eleştiren bir Fransız yazar ve bilgini.

luğu birleşti. Yine de bu temel antagonizmanın arkasında, 19. yüzyılda, feodalite ve aristokrasi bir kez ezildikten sonra 19. yüzyıldaki mücadelelerin rüşeym halini kendi içinde taşıyan çelişkiler kendilerini hissettirdiler. Uzun zamandan beri, kır topluluğu içinde de onu bölünmekle tehdit eden eşitsizlik momentleri belirmişti.

Büyük ziraat bölgelerinde, pazara yönelik üretim için, sermaye ve emek yoğun tarla ekim yöntemleri kullanılması, köylülerin durumunda gözle görülür etkiler gösterdi. Ancien Régime'in sonuna doğru yavaş yavaş, mülkiyet değil, verimli ekim alanları toplamak amacında olan büyük kiracılar sosyal grubu oluşuyordu. Paris havzasının ekim alanındaki köylüler, yazdıkları şikâyet mektuplarında, kiralık mülklerin «birleştirilmesinden» yakınıyorlar ve ısrarla ama başarısız bir şekilde, II. yıla kadar bunların tekrar dağıtılmalarını talep ediyorlardı. Tarım kapitalizmi ile ilerleyen proleterleşmeye maruz kalan kırsal nüfus arasındaki antagonizma kendini daha şimdiden gösteriyordu.

Arazi ve topraktan yoksun olan ve özel mülkiyetin ve büyük işletmelerin kendilerini daha güçlü şekilde kabul ettirmeleri ölçüsünde kollektif haklarından yoksun kalan küçük köylüler, hem kiralanmış büyük çiftliklere ve hem de şatolara karşı ayaklanmaya hazır olan, yoksullaşmış ve dayanağı olmayan proletaryanın saflarını dolduruyorlardı.

Şüphesiz bu tür geçişler fazla abartılmamalıdır: Devrimin arifesinde ülkenin çoğunluğu hâlâ geleneksel küçük ekim bölgelerinden oluşuyordu. Ama eşitsizlik oralarda bile kır topluluğuna girmişti. Belediye mülklerine sahip olma; özel mülkiyete yüklenen kısıtlamalar (çit çekme yasağı, mecburi ekin değiştirme usulü), meraların (serbest otlaklar, başakların ve sazların hasadı ertesinde kalanları toplama hakkı), çayırların (ikinci çimen hakkı) ve odun stoklarının kullanım hakkı uzun süre kır topluluğunun sağlam temelini oluşturdular. Onsekizinci yüzyılın ikinci yarısında bireysel tarımın baskısı ve kraliyet gücünün desteğiyle (çit çekme özgürlüğü ve belediye toprağı-

nın üçte birinin derebeyine verilmesi kararnamesi), bu yapı her şeyden önce aristokrasinin yararına sarsıldı.

Kır topluluğu içerisinde, bunun dışında, zorunluluk veya sadece günlük ekmek yüzünden kol emekçilerine ve küçük köylülere hükmeden, toprak mülkiyetine sahip zengin köylüler, «coqs de village» vardı; bunlar daha o zamandan az-çok pazar için üretim yapıyorlardı, köy yönetimini kendilerine bağlamışlar ve kendilerini yavaş yavaş tarımdaki yeniliklere uydurmuşlardı. Bu zengin mülk sahibi köylüler, toprak ve arazilerini derebeyci vergilere boğan aristokrasiye olduğu kadar, geleneksel kır topluluklarına da düşmanca tutum almışlardı; kır toplulukları, zengin köylüleri kollektif hakları ile yoruyor ve onların kullanım ve kâr özgürlüklerini kısıtlıyorlardı: zengin köylüler tüm bu kısıtlamalardan kurtulmak istiyorlardı.

Buna karşılık, topraksız olan ve günlük ekmeğini kazanmak için başkalarının topraklarında veya taşra sanayiinde yedek bir gelir aramak zorunda kalan yoksul köylüler, umutsuzluk içinde, sanki ellerinden kaçacağını anlamışlar gibi, kollektif haklara ve geleneksel üretim biçimlerine daha sıkı sarıldılar: köylü kütlesi, kullanım özgürlüğünün karşısına tarımsal talimatları çıkardı.

Sınırlı mülkiyet hakkı tasarımı ve toprak kullanımının veya işletmelerin merkezileşmesine karşı protesto, çağın ekonomik şartlarına uygun olarak, halk kitlelerinin toplumsal ideallerinin karakteristik çizgileri haline geldi. Kişilikleri ve emekleri üzerinde özgürce tasarrufta bulunabilmek için, köylüler ve zanaatkârlar ilkönce, başkalarının toprağına bağımlı olma veya işletme tutsağı olma şeklindeki derebeyci egemenlikten kurtulmalıydılar. Onların aristokrasiye ve Ancien Régime'e karşı kinleri böylece anlaşılır olur: burjuva devrimin itici gücü halk kitleleriydi. Ama doğrudan üretici olarak veya böyle olmak hırsıyla köylü ve zanaatkârlar, mülkiyeti kişisel emeğe bağımlı kıldılar ve herkesin toprak, atölye veya bakkal sahibi olduğu küçük müstakil üreticiler top-

lumunu düşlediler; şaşkınlık içinde, zenginlik tekelinin ve aynı ölçüde proletaryanın oluşmasını önlemeye çalıştılar.

Bu tasarımlar, devrimin seyri içinde olduğu gibi devrimin tayin edici dönüm noktaları ve gelişmesindeki sosyal ve politik çarpışmalar üzerine bilgi vermektedirler: 1789'dan 1793'e kadar, gerçi orta katmanların ve halk yığınlarının sürekli artan rolüyle damgalanan, burjuvazinin aristokrasiye karşı mücadelesinin sertleştiğini, ama sosyal tartışmalarda herhangi bir temel dönüşümün olmadığını görmekteyiz. Bu anlamda, Robespierre'in devrilmesinden sonra burjuvazinin «cephe değiştirmesi»nden söz edilemez: 9 Thermidor'dan önce ve sonra baş düşman, silahlarını teslim etmeyen aristokrasiydi ve aristokrasidir. Sieyès tarafından önerilen, geçmişteki tüm asilleri ve asil yapılanları yurttaşlıktan atan 9 Frimaire (29.11.1797) yasası bu gerçeği dile getirir. Fransız Devrimi «bir blok» oluşturmaktadır: o, tüm yalpalamalara rağmen, anti-feodal ve burjuvaydı.

Fransız Devrimi'nin, Fransa'nın toplumsal gelişmesi için anlamını, onun sürekliliği ve birliğini, aynı zamanda tarihsel zorunluluğunu Tocqueville ünlü öngörüsüyle yakalar ve vurgular: «Devrim, her şeyden daha az raslantısal bir olaydı. O, kuşkusuz dünyaya hiç beklenmediği (anda -ÇN) geldi ve gene de on insan neslinin tesir ettiği, aniden muazzam sona varan, uzun süreli uğraşların tamamlanmasının eseriydi.»

Ekonomik ve Demografik Çalkalanmalar

Devrimin derinlerde yatan nedenleri üzerine bilgi veren toplumsal yapılar ve temeldeki antagonizmaların ötesinde, şüphesiz patlamanın özgül anını açıklayan çeşitli faktörler daha yakından belirtilmek zorundadır. Devrim Tocqueville'e göre de kaçınılmazdı. Ama neden bu ani patlama, bu birdenbire «şiddetli ve acı, geçişsiz, uyarısız ve insafsız güç harcama»?

1789 devrimi ekonomik bir kriz durumunda patladı. Jaurès, **Histoire Socialiste** (1901-1904) adlı anıtsal tablosunda, devrimin derinde yatan nedenlerini «üretim ve mülkiyet biçiminin ekonomik şartlarında» bulmaktadır. Ama onun eseri belki de fazla basitleştirmeden mustariptir: ona göre devrim hemen hemen berrak bir şekilde olmaktadır; devrimin nedeni, olgunlaşan burjuvazinin ekonomik ve entellektüel gücünde yatmaktadır; sonucu ise, bu olgunun yasayla onaylanmasıdır. «Şimdi», diye yazıyor Jaurès, «sınai ve hareketli olan, yani burjuva mülkiyet, tam gücüne ulaşmıştır: dolayısıyla burjuva demokrasisinin gerçekleşmesi kaçınılmazdır ve devrim tarihi bir zorunluluktur». Bu tasvir, ne devrimin özgül zamanlamasını, ne de onun aristokrasinin karşı koyuşuna ve halk yığınlarının politik sahneye aniden çıkışlarına dayanan muazzam karakterini açıklamaktadır. Acaba Fransız Devrimi gerçekten sadece burjuva yükselişinin devrimi miydi?

Gerçi onsekizinci yüzyıl bir refah yüzyılıydı, ama onun

ekonomik açıdan en parlak dönemi 60'lı yılların sona erdiği, 70'li yılların başladığı dönemdir: «XV. Lui döneminin şatafatı». 1778'den sonra «XVI. Lui dönemindeki çöküş» başladı, bir felç ve gerileme dönemi, sonunda 1787'de yoksulluk ve huzursuzluk yaratan devri krizin doruk noktasına eriştiği bir dönem. Jaurès şüphesiz Devrimin patlamasında açlığın rolünü inkâr etmiyor, bununla birlikte ona sadece bir yan rolü uygun görüyor: Kriz, halk yığınlarını gerçi acı bir sınava soktu ve onları burjuvazinin hizmetinde seferber etti, ama aynı zamanda raslantısal bir olaydı. Kötülüğün kökü derinlerde yatıyordu.

1789'da, kent ve kırdaki halk yığınları hiçbir şekilde burjuvazinin isyana teşvik eden entrikaları sonucu harekete geçmediler — Abbé Barruel'in 1798'de Hamburg'da yayınlanan **Mémoires pour servir à l'histoire du jacobinisme** adlı eserinde savunduğu ve belli bir biçimde Augustin Cochin tarafından **Les sociétés de pensée et la Révolution en Bretagne** (1925) üzerine araştırmasında tekrar savunulan komplo tezinde bu anlatılmaktadır. Halk yığınları, Taine'in **Origines de la France contemporaine** (1875) adlı iftira ve kin dolu berbat eserinde olmasını istediği ve iddia ettiği gibi, «kan emici içgüdülerinin» baskısı sonucu da ayaklanmadılar! Hayır, onlar açlıktan ayaklandılar: Michelet'in vurgulayarak belirttiği gibi, şüphe edilemez bir gerçek («lütfen zavallı Eyüp sabrı ile acı çeken halkı görünüz... Açlık devlet düzeninin bir gerçeğidir: Kral adına açlık çekiyoruz»). Bu tespit, C. E. Labrousse'un çalışmalarıyla bilimsel olarak temellendirildi.

Bu çalışmada, halkın açlığı, (F. Simiands'ın terminolojisiyle) yükseliş ve yayılma döneminin bir sonucu olarak görülür. Ama bu dönemin genel özellikleri, devri ve mevsimlik hareketlere bağlı olarak, gerçek ücretler göz önüne alınıp ayrıştırılarak ve bu dönemin ekonomik ve nüfus istatistiklerine dayanılarak açıklanmaktadır.

Onsekizinci yüzyıl Fransa'sındaki fiyat hareketleri, 1733'ten 1817'ye kadar süren hemen hemen yüzyıllık bir borsa fiyat yükselişi ile belirlenir; Simiands'ın terminolojisinde, 17. yüzyılın ortasından, 1730'lardaki B aşamasındaki depresyondan önce gelen A aşaması, 1758'e kadar yavaş yavaş, ondan sonra 1758'den 1770'e kadar hızlanan (fiyatların -ÇN) yükselişi, 1778 ile 1787 arasında devrim öncesi bir sıkıntı durumu yaratarak, istikrara kavuştu; (fiyatların -ÇN) yeni bir yükselişi o zaman devrimci devri rayına oturttu (1787-1791). 1726-1741 arası temel dönem endeksi 100 olarak alınırsa, 1771-1789 dönemi için ortalama uzun süreli (fiyat -ÇN) artışı % 45; 1785-89 arasında ise % 65'e yükselmişti. Her üründe değişik olan fiyat artışı, yiyecek maddelerinde fabrika mamullerinden daha fazlaydı, tahıl ürünlerinde etten daha fazla hissediliyordu: bunlar özünde hâlâ tarımsal yönü ağır basan bir ekonominin karakteristik özellikleri idi.

Tahıl ürünleri halkın bütçesinde önemli bir rol oynuyordu; nüfusun hızla artmasına rağmen tahıl üretimi çok az arttı ve dış tahıl rekabeti de ihtiyacın karşılanmasında özsel bir değişiklik yapamadı. 1785 ile 1789 arası dönemde buğday fiyatları % 66, çavdar fiyatları % 71, et % 67 arttı, yakacak odun % 91 ile tüm rekorları kırıyordu. Yüzde 14 artış ile şarap özel bir konum alıyordu. Şarapçılığın kâr düzeyinin düşmesi, bir sürü bağcının durumunu —bunlar tahıl ekimi yapmayıp ekmeği satın almak zorunda oldukları için— büsbütün ağırlaştırdı. Devri gelgitler (1726-41, 1742-57, 1758-70, 1771-89 devirleri), uzun süreli hareketin üzerini örtüyordu; devri bunalım 1789'da buğday için % 125 ve çavdar için % 136 fiyat artışı ile zirveye ulaştı.

Tahıl ürünlerinde mevsim farklılıkları ürün fazlası olduğu dönemlerde hemen hemen hiç farkedilmez veya çok az hissedilirken; kötü ürün yıllarında çok artıyordu; sonbahar ile yaz arası fiyat artışı bazen % 50 ile % 100 arası oluyor, bazen daha da yukarı çıkıyordu. 1789'da mevsim zirvesi temmuzun ilk yarısında gerçekleşti: buğday % 150'ye, çavdar % 165 artışa ulaştı. Ünlü 14 Temmuz günü, 18. yüzyılda fiyat artışının zirvesine ulaşıldığı gündü aynı zamanda. Tahıl ürünlerinin fiyatı diğer ürünlerden daha fazla arttığı için, halk geçim masraflarının

bu artışından en ağır biçimde etkileniyordu. 1789'un arifesinde, ekmeğin halkın mutfak masraflarındaki payı % 58'e yükseldi; 1789'da % 88'e bile çıktı; böylelikle diğer harcamalar için geriye sadece % 12 kalıyordu. Fiyat artışı varlıklı sınıflara dokunmuyor, ama halkı yere seriyordu.

Ücretlerin hareketi, fiyat artışının halk yığınlarının kaderi üzerindeki etkisini daha da kötüleştirdi. C. E. Labrousse'un mahalli dizelerine göre, ücretler 1726-1741 temel devri ve 1771-1789 dönemi için % 17 bir artış gösteriyor; artış, durumların yarısında % 11 bile değil. 1785-1789 arası ücret artışı % 22'ye çıkıyor, üç vergi bölgesinde % 26'yı aşıyor. Bu artış mesleklere göre farklıdır: inşaat sektöründe % 18 (1771-1789) ve % 24 (1785-1789), ama tarımdaki gündelikçiler için sadece % 12 ve % 16. Uzun süreli ücret artışı, fiyatların artışına göre çok zayıf kalmaktadır. Ücretlerin devri ve mevsimlik farklılıkları, fiyat farkları karşı yönde geliştiği için, arayı daha da büyütüyorlardı.

Onsekizinci yüzyıldaki olağanüstü pahalılık işsizliğe neden oldu; zayıf hasat kazançları köylülerin talebini sınırladı. Tarımdaki kriz, sanayi krizini getirdi; halk bütçesinde ekmeğe önemli bir pay ayrılması, tüm diğer harcamaların kısılması sonucunu doğurdu. *Görece ücretlerin* artışı, yiyecek maddelerinin fiyatının artışı ile karşılaştırıldığında, *gerçek ücretlerin düştüğü* saptanabilir: 1726-41 arası temel dönem ile 1785-89 arası zaman için dörtte bir; eğer devri ve mevsimlik fiyat artışı göz önüne alınırsa, yarıdan daha fazla. Hüküm süren yaşam koşullarında her kışına, zorunlu olarak en gerekli yiyecek maddelerinin tüketimine yansıdığı için, 18. yüzyıldaki fiyat artışları halkın yoksulluğunu daha da arttırdı. Açlık halkı harekete geçirdi.

Nüfus artışı, fiyat artışının etkilerini daha da kötüleştirdi. Bu alanda 1740'a kadar bir durgunluk dönemi sürdüğü için, bu bir o kadar daha dikkate şayan bir şeydir. Onyedinci yüzyılın derin etkiler bırakan ve yaş piramidinden de uzun süre izlenebilen nüfus gerilemesi, yerini daha hafif ve hızla geçip giden krizlere bıraktı. 1715'den önceki büyük kıtlık, 1740'tan sonra gizli kıtlığa dönüştü ve ölüm krizleri yerini daha hafif krizlere

bıraktı. Gerçekten öldürücü açlık sınırında yaşayan sınıflar kayboluyor, nüfus mevcudu istikrara kavuşuyordu.

Doğum oranı binde 40 ile yüksekti, ama doğumda belirli bir gerileme, özellikle aristokratlarda dikkati çekiyordu. Ölüm oranı yıldan yıla değişiyordu, ama genelde doğum oranının altındaydı ve 1778 yılında binde 33'e düştü. Devrimin arifesinde ortalama yaşam beklentisi yaklaşık 29 idi. Nüfus artışı şehirlerde taşraya göre nispeten daha güçlüydü: 18. yüzyıl, şehir nüfusunun patlama yüzyılı oldu. Eğer nüfusu 2000'in üzerindeki yerleşim bölgeleri de şehirlere sayılırsa, şehir nüfusunun oranı genel nüfusun % 16'sına ulaşmıştı.

Şehirlerde doğum oranı en düşük, ölüm oranı en yüksek olduğundan ve bekâr nüfusun sayısı da daha yüksek olduğundan, şehirsel gelişmenin asıl faktörünü kırdan kente göç oluşturuyordu. Ancien Régime'in sonunda Fransa'nın nüfusu 25 milyondu. Onyedinci yüzyılın sonundaki 19 milyonla karşılaştırılırsa ve kazanılan bölgeler de göz önüne alınırsa, o zaman büyümenin mütevazi olduğu görülür, yani 6 milyon, üçte bir bile değil. İngiltere gibi bazı devletler daha heybetli sayılar arz ediyorlardı. Buna rağmen Fransa, Avrupa'nın en çok nüfusa sahip ülkesiydi.

Nüfus artışı genelde düşük ve bölgelere göre değişik de olsa, bu beraberinde önemli toplumsal sonuçlar getirdi. Nüfus artışı tarımsal ürünlere talebi artırdı ve böylece fiyat artışlarına sebep oldu. Şehirleşmedeki büyüme, kendi ürünleri için yeni pazarlar gören ve kendine tekrar taşralı işçiler çeken tekstil sanayiini uyardı. Bu artan nüfus, özellikle şehirlerdekiler ve halk kitleleri için, yüzyılın ilk yarısında bir sürü telefe yol açan beslenme krizleri, artık nüfus siyasetinde ciddi sonuçlara yol açmıyordu; onun etkileri daha ziyade sosyal ve ekonomik türdendi.

Bu arkaik (eskimiş) ekonomide beslenme krizleri, yoksulluğun, ihtiyacın en alt sınırında tüketimin, iş piyasasının daralmasının, verimsiz çalışmanın, dilenciliğin ve serseriliğin bir zincir oluşturduğu bir sürece yol açtı. Nüfus artışı, nüfus ile yiyecek maddeleri arasındaki nazik dengeyi parçalamaya eğilimliydi ve bu şekilde sosyal gerginliği artırıyordu. Bu anlam-

da, belirleyici olmasa da, devrimin önemli sebeplerinden biri olarak sayılabilir.

Ancien Régime toplumunun çözülmez çelişkileri devrimi çoktan gündeme getirmişti. Ekonomik ve demografik çalkantılar da devrimci durumun keskinleşmesine hizmet ettiler, çünkü hüküm süren koşullardaki hiçbir hükümet önlemi, bunları değiştiremezdi. Düzeni savunmaya yeteneksiz bir sınıf tarafından yönetilen bir rejime karşı, ulusun ezici çoğunluğu az veya çok berrak bir bilinçle ayaklandı. Nihai patlamaya yaklaşılıyordu. 1788'de ulusal kriz yavaş yavaş gelişiyordu.

Tarım bölgeleri daha önce şarap sürümü durgunluğuna uğramışlardı: fazlasıyla zengin hasat sonucu şarap fiyatları yarıya düşmüştü; durum 1781'den sonra düzelmekle birlikte, bağcılıktaki kâr vasat bağ bozumu yüzünden sınırlıydı. Bağcılık daha önce oldukça yaygınlaştığı için, şaraptan başka ticari ürüne sahip olmayan köylüler, bu durumdan olumsuz etkilendiler. 1785'deki kuraklık sonucu büyükbaş hayvan mevcudu azaldı. Sınai üretim için ciddi bir öneme sahip olan taşra pazarı, bunların sonucu daraldı, bu arada İngiliz-Fransız 1786 serbest ticaret anlaşması da (çok kuvvetli olmasa da) sanayinin sorunlarını artırdı. 1788 yılı hasadı korkunç berbattı: fiyat artışı Ağustos ortasından Temmuz 1789'a kadar aralıksız sürdü. Tarımdaki felaket, taşra pazarını kapattı; zaten oldukça fazlalaşmış olan işçiler arasında işsizlik arttı; ücretler düştü. Sınai üretimin düşüşü (bunun sonucu şehirlerdeki işsizliğin artışı) % 50 tahmin edilebilir, ücretlerin düşüşü % 15-20 arasındadır, bunun yanında yiyecek maddeleri fiyatları % 100-200 arasında artmıştır.

Yiyecek maddesi sıkıntısı ve olağanüstü pahalılık, acılarının sorumlusunu tabii olarak yönetici sınıflarda ve hükümet otoritelerinde gören köylü ve şehirli yığınları hare-

kete geçirdi. Ondalıkçılar ve ondalıkçılık yapan, büyük tahıl ambarlarına sahip derebeyleri, bunların yanında tahıl tüccarları, değirmen sahipleri ve fırıncılar, fiyat artışında çıkarları olduğu için, fiyat artışlarının yaratıcısı olarak görüldüler ve nihayetinde tefeci karaborsacılıkla suçlandılar. Hükümetin satın alım siyaseti, bir zamanlar XV. Lui'ye karşı yöneltilen açlık anlaşması söylentilerini sürekli besliyordu. Ekonomi uzmanları, tek çare olarak, öncelikle mülk sahipleri ve tüccarlar için kârlı olan serbest tahıl ticaretini önerirken; halk, gerektiğinde el koyma ve fiyat takdiriyle güçlendirilen geleneksel üstten düzenlemelere güveniyordu. Ekonomik kriz, monarşinin krizini üretmese de, onun derinleşmesini sağladı: Politik muhalefetin sebebi mali zorluklardı.

Mali kriz, Necker'in[10] devlet tahvilleriyle desteklediği Amerikan savaşına dayanır; sonraki dönemde Calonne, açığı kapatmak için aynı usullere başvurdu. Krala Mart 1788'de sunulan **bütçe raporu**, giderleri 629 milyon Livre, gelirleri ise sadece 503 milyon olarak tahmin ediyordu: bu % 20'lik bir açık anlamına geliyordu. Devlet borçlarının ana para ve faiz ödemeleri 318 milyon Livre tutuyordu, yani tüm giderlerin yarısı. Ekonomik kriz vergi tahsilini etkiledi, tahıl satın alımı, yükümlülükleri artırdı; kriz, kamu kredilerini zedeledi. Yığınların alım gücü düştüğünden, vergi, her şeyden önce dolaylı vergi fazla bir şey getirmiyordu. Tek çare olarak vergi eşitliği duruyordu. Calonne bu rizikoyu göze aldı ve istisnasız tüm toprak ve arazi sahiplerini sıkıştıracak olan bölgesel vergiyi önerdi. 22 Şubat 1787'de tamamen aristokratlardan oluşan Eşraf Meclisi bu öneriyi eleştirdi ve hazinenin hesap defterlerinin kontrole açılmasını talep etti. XVI. Lui, 8 Nisan'da Calonne'un işine son verdi.

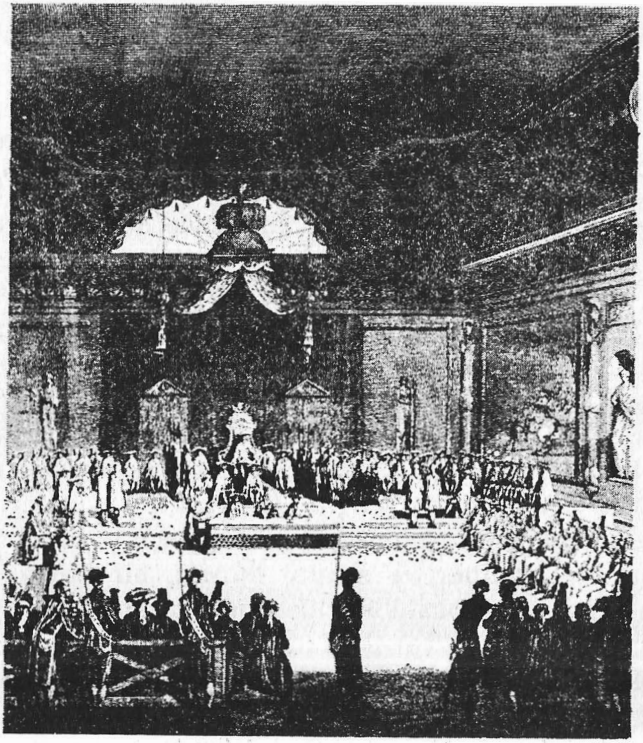
Bu andan itibaren siyasal kriz mali kriz ile elele gitti:

---

10 Necker: XVI. Lui zamanının Maliyeden sorumlu genel müdürü ve devlet bakanı.

bakanlığa getirilen Loménie de Brienne'in reform isteklerine rağmen, ve 8 Mayıs 1788'deki, parlamentoların gücünü sınırlayan yargı reformu denemesine rağmen, monarşi aristokrasinin baş kaldırmalarıyla iktidarsızlığa mahkum edildi. Hazine boşalmıştı; böylesi karmaşık koşullar altında bir istikrazı imzalayacak kişi bulabilme şansının yokluğu karşısında Brienne, teslim bayrağını çekti: 5 Temmuz 1788'de, açılışı 1 Mayıs 1789'da olmak üzere, genel katmanları toplantıya çağıracağına söz verdi. Bu karar, saray meclisinin 8 Mayıs'taki hükmüyle onaylandı.

Üçüncü sınıfın önder bölümü olarak burjuvazi bundan böyle dizginleri eline aldı. Onun hedefleri devrimciydi: aristokratik ayrıcalıkların parçalanması ve sınıfsız veya kurumsuz bir toplumda burjuva eşitliğin kurulması. Bu arada şüphesiz kesin şekilde legalizme bağlı kalmak istiyordu. Devrimci tutumlarında, gerçek itici gücü oluşturan halk yığınları tarafından güçlendirildi. Onların bağımsız talepleri ve 1790'ın ortasına kadar süren ekonomik kriz, daha çok patlayıcı madde oluşturacaktı.

Eşrafın Versay Toplantısı, 22 Şubat 1787 (C. Niquet'in Gravüründen bir bölüm)

Devrimci Kendiliğindencilik ve Örgüt

Umut ve Korku

Genel katmanların toplantıya çağrılması halkın içindeki duyguları açığa çıkardı: Bundan böyle devrimin ritmiyle umut ve korku yanyana yürüdüler ve politik olayların ardındaki toplumsal istemleri politik olayların esas itici yayı olarak gösterdiler. Devrimci zihniyet önce doğal olarak tek tek kişilerin ve bir bölüm burjuvazinin bilincinde somut bir biçim kazandı. Şüphesiz **üçüncü katmanın** bilinç durumunun birliğinden hiç bir şekilde söz edilemez: Köylüler, zanaatkârlar ve burjuvazi Ancien Régime'den değişik oranda acı çekiyorlardı; kıtlık, fakirle zengini olduğu gibi, tüketiciyle üreticiyi de birbirinden ayırmıştı. Buna rağmen genel ekonomik ve toplumsal koşullar ve siyasal durum, bir bütün olarak **üçüncü katmanı**, ayrıcalıklar düzeninin garantörü olarak duran aristokrasiye ve kral iktidarına karşı ayaklandırdı. Propaganda oyunuyla, olayların etkisiyle ve daha çok da uzun zamandır kollektif bilince yerleşmiş olan ve tek tek kişilerde iyice derinleşmiş olan amaçlar doğrultusunda 1789 baharından itibaren devrimci bir zihniyet oluştu; ve bu büyük bir eylem unsuru oldu.

Umut yığınları ayağa kaldırdı, **üçüncü katmanın** heterojen unsurlarını bir an için bir birlik içinde topladı ve en tutarlıların devrimci enerjisini uzun süre besledi. Genel kat-

manların toplanması, yeni zamanları müjdeleyen iyi bir elçi olarak kabul edildi. Yeni bir gelecek açılacak ve insanların bin yıllık beklentileri gerçekleşecekti. Devrimci idealizmi besleyen, gönüllüleri ateşleyen ve «Prairial şehitleri»nin trajik ölümünü ve Vendôme duruşmalarının kahramanlarını yücelten işte bu umuttu. Arthur Young'ın 12 Temmuz 1789'da Argonne ormanındaki Isletten yokuşunu çıkarken karşılaştığı yaşlı köylü kadınından, giyotinin eteklerindeki Robespierre ve Babeuf'a kadar herkesi birleştiren umut ipliği kopmuyordu. «Büyük ünlü insanların biz fakirler için bir şeyler yapacakları söyleniyor, ama kimin ve nasıl yapacağını kimse bilmiyor: **ama tanrı bize biraz daha iyisini göndersin,** çünkü vergiler ve baskılar bizi yerle bir ediyor.» Aynı, hemen hemen dinci beklenti, Robespierre'in «Meclise Kılavuzluk Edecek Siyasal Ahlakın Temelleri Üzerine» (5 Şubat 1794) adlı konuşmasında vardır: «Tek kelimeyle: biz doğanın iradesini gerçekleştirmek, insanlığın kaderini tamamlamak, felsefenin vaadini tutmak ve canilerin ve zalimlerin bunca yıllık yönetimlerinden kurtulmayı görmek istiyoruz... ve biz eserimizi kendi kanımızla taçlandırırken, en azından evrensel mutluluğun şafağının parıldadığını görebiliyoruz».

Korku umutla birlikte yürüdü: Ayrıcalıklılar, ayrıcalıklarının ellerinden alınmasını kabul edecekler miydi? Köylülerin tasarımında, derebeyleri sosyal egemenliklerine ve servetlerine egoistçe bağlı olmaktan başka bir şey yapamazdı. Burjuva da aristokratlar için aynı şeyi düşünüyordu. Bu anlayış, aristokrasinin tavırları ile daha da pekişti; onların, **üçüncü katmanın** temsilcilerinin iki misline çıkarılması ve «her kafaya bir oy» istemine karşı muhalefetlerini arttırmaları, faraziyeleri kesin kanaatlere dönüştürdü. Kral «iyi» idi, ama çevresindeki aristokratlar kötüydü. Bundan böyle huzursuzluk hüküm sürdü. «Asiller atlarına binecek ve kral birliklerini çağıracaklar; dış ülkelerden yardım getirmede gecikmeyecekler; kıtlık ve işsizlikten büyük yığınlar halinde so-

kak güvenliğini sarsan dilenci ve serserileri kışkırtacaklar:» «eşkiyalar»dan duyulan korku, aristokratlardan duyulan korkuyu güçlendirdi.

Ekonomik kriz huzursuzluğu arttırdı: Aristokrat, çoğu zaman ondalıkçılık yapan derebeyi veya ondalıkçıydı da. Varolan ekonomik durumu analize etme yeteneğinden yoksun olan halktan sıradan insanlar, sık sık «suni yaratıldığı» sanılan, kendilerine zarar veren kıtlığın sorumluluğunu aristokrasiye ve onun iradesine bağlıyorlardı. Şüphe somut kalıplara büründü ve nihayet doğrulandı: 1789 yılının ilk Temmuz günlerinde saray ve otokrasi, toplantıyı dağıtmak için bir darbe hazırladılar. Huzursuzluk, «aristokrasinin komplosu» açık bir çehre kazanınca, korkuya dönüştü: Bu (korku -ÇN) tüm devrim boyunca, gerçek komplolardan, mültecilerin entrikalarından, dış ülkelerin istilâlarından, sürekli karşı-devrimden beslenerek sürdü; ancak çok kısa anlar için duruldu. Kralın kaçışından sonra veya 1792 yazında olduğu gibi yeni tehlikelerle karşılaşıldığında tekrar patladı ve kan gölünde ve terörde zirveye ulaştı.

Korku toplumsal koşullara bağlıydı, yine de içerik olarak değişik dış etkilere göre birbirinden ayrılıyordu. Aristokrasiden ve onun toplumsal anlamından duyulan korku. Ayrıcalıksızlara iltifat edeceği düşünülemez olan Taine, 1792 yazında istilacıların yaklaşması üzerine köylülerin ayaklanmasına yol açan korku ve hiddet üzerine dokunaklı bir resim çizer: «Onlar, kendi tecrübelerinden, geçmişteki ile şimdiki durumları arasındaki farkı biliyorlar. Kralcı, kiliseci ve derebeyci vergilerin boyutlarını göz önüne getirmek için, birazcık geçmişi hatırlamaları yeterlidir.» Temmuz 1789'da aristokratlardan duyulan korkunun «eşkiyalar»dan duyulanla bağıntı içinde olduğu olgusu, kendisini Brumaire darbesine kadar gösterecek olan korkunun yeni bir biçimini ortaya çıkarıyordu: Tehlikeli sınıfların tehdidinden duyulan korku, mülk sahiplerini daha da birbirlerine yakınlaştırdı.

Şüphesiz yoksulluğa uğrayanların sayısını artıran ekonomik kriz, sonuçta **aristokratik komploya** mal edilen genel bir huzursuzluğa yol açtı.

Ama bununla bu korkunun toplumsal içeriği daha az kapsamlı olmuyordu. Başkent kendi başına bırakıldığında — kral birlikleri 12 Temmuz'da Seine'in arkasına askeri okula ve Mars alanına çekildikten sonra — Paris'in vatandaşları gibi, mülk sahibi köylüler de mal ve mülkleri dolayısıyla korkuyorlardı. Paris'i savunma amacıyla oluşturulan **halk milisi**'nin gayesi; sadece kralın ve onun düzenli birliklerinin tecavüzlerine değil, bilakis tehlikeli olarak nitelenen toplumsal katmanların saflarından da gelecek saldırılara da karşı koymak içindi. Monarşistler gibi, Feuillantlar ve Jirondenler de bu duyguları değişik ölçülerde paylaşıyorlardı: Devrimi bir uzlaşmayla sona erdirme iradesi böyle oluştu. (Mülk sahibi -ÇN) vatandaşların korkusu, 9 Thermidor'u kısmen açıklamaktadır; o zirvesine, ilkbahar 1795'teki anılmaya değer Prairial günlerinde ulaştı; o, iki cephede çarpışan Direktorium'un güçsüzlüğünü anlaşılır hale getirmektedir — ve o, bundan başka, 1799'daki revizyonist kampanyayı beslemektedir: ancak Brumaire hükümet darbesi eşrafı yatıştırabildi.

Korku, **savunma tepkisine** yol açtı. Korku bazen paniğe dönüşse de, esas olarak halkın kendi güvenliği için silahlanması sonucunu doğurdu. Necker'in 12 Temmuz 1789'da görevinden alınması haberi, hiddet patlamasına ve savunma tedbirleri alınmasına yol açtı: Burjuvazi, hareketin başına geçip, bu hareketi bir **vatandaş milisi** yaratarak düzenli yola sokmak isterken, halk silah tüccarlarının dükkânlarını yağmaladı.

Halk silahlanmak için, 14 Temmuz sabahı önce «Invalides»e, daha sonra Bastille'e yürüyüşe geçti. Kral teslim olduysa ve 17 Temmuz'da Hôtel de Ville'de üç renkli kokartı kabul ettiyse de, yine de korku, sonuçlarıyla birlikte, yani huzursuzluk ve şiddet eylemleriyle varlığını devam ettir-

di. Temmuz 1789 sonunda, Büyük Korku, sonunda köylüleri de harekete geçirdi; bu (korku -ÇN), halkın büyük bir kesiminin hızla silahlanmasına yol açtı; korku en küçük köylerde bile milisleri toplanmaya zorladı. Devrimin savaşçı ateşi ilk defa kendini gösteriyordu. Üçüncü katmanın dayanışma duygusu bununla güçlendi: «Sen **üçüncü katmandan** mısın?» diyordu Temmuz 1789'un genel parolası. Bu genel seferberlik, Varennes'e kaçıştan sonraki gönüllü başvurularındır ve tüm 1792 yazı boyunca görülebilir. Korkunun yarattığı savunma tepkisi halkın sonbahar 1793'teki bir kitle ayaklanması talebini de açıklar.

Cezalandırma isteği savunma tepkisiyle birlikte gidiyordu: Halkın düşmanları, daha fazla zarar veremeyecek hale getirilmeliydiler, intikam için de herhalde cezalandırılmalıydılar. Takipler, tutuklamalar, sarayların yerle bir edilmesi, kundaklanması, cinayetler ve katliamlar ve nihayet genelde terör ancak bu bakış açısıyla anlaşılır. 22 Temmuz 1789'da Paris'in ve Ile-de-France'ın yöneticisi Bertier de Sauvigny ve onun kayınpederi Foulon de Doué, tutuklanmak için götürüldükleri Hôtel de Ville'den yığınlar tarafından kaçırılıp en yakındaki elverişli direğe asıldılar. Devrimci burjuvazi bunları onayladı: Barnave, kurucu meclis toplantısında; «Bu kan o kadar temiz miydi acaba?» diye soruyordu. Tüm devrim boyunca cezalandırma isteği sürekli korkuyla yanyana gitti. Dampierre kontu Varennes'ten bir gün sonra (kralın kaçma girişimi) öldürüldü.

1792'deki Eylül cinayetleri, istilanın yol açtığı korkunun zirvesini oluşturdu, aynı zamanda binlerce gönüllü kaydoldu. 1793 sonbaharında ulusal tehlike tekrar büyüyüp, Paris seksiyonlarında yakında akacak kan gölleri söylentileri dolaşmaya başlayınca meclis bunun önünü aldı: Terör gündeme getirildi. Cezalandırma isteği, halk adaleti düşüncesinin berrak olmayan ifadesiydi. Şiddetten hiçbir şekilde tiksinmeyen devrimci burjuvazi, 1789'dan beri halkın öfkesini kana-

lize etmeye ve baskıyı kurallara bağlanmış, düzenli bir biçimde gerçekleştirmeye çalışıyordu.

23 Temmuz'da Barnave, «devlet suçları için yasal adalet» talep etti; Paris Komünü, Brissot'un[11] önerisiyle, daha sonra devrimci Gözetim Komisyonu haline gelecek olan yeni bir komisyon kurarken, Du Port, 28 Temmuz'da, Genel Güvenlik Komisyonu'nun ön şekli olan **Soruşturma Komisyonu'nun** kurulması emrini aldı. 1792'de Danton, 17 Ağustosta meclis tarafından da kabul edilen bir olağanüstü mahkeme kurulması için baskı yaptı — ama (bu mahkeme -ÇN) tamamen başarısız kaldı. Halk yığınlarının katliamları, ancak devrimci hükümet güçlendikten ve meclis şiddeti legalize ettikten sonra son buldu. Korku ve onun takipçisi şiddet olayları, ancak aristokratik komplo ve karşı-devrim kesin olarak yerle bir edildikten sonra kayboldular.

11 Gazeteci; yasama meclisinde Paris milletvekili.

Siyasal pratik

1789 Temmuzunun son günlerinde Ancien Régime'i yıkan, onun yönetim aygıtını parçalayan, vergi toplanmasını sona erdiren, tüm ülkede yerel yönetimleri gerçekleştiren ve mahalli özerklik girişimlerini zincirlerinden boşandıran; yoksulluk ve aristokratik komplo sonucu ayaklanan köylü ve şehirli yığınların devrimci kendiliğindenliğiydi. Bir halk iktidarı ve doğrudan demokrasi öcüsü çehre kazanıyordu. Paris'te Genel Katmanlar (toplantısına -ÇN) gönderilen ikinci seçmenler, Daimi Komisyon aracılığı ile belediye iktidarını[1/2] kontrolü altına alırken, vatandaşlar seçim için öngörülen altmış bölgede ajitasyon ve tartışma ile meşguldü. Çok geçmeden şehir yönetiminin kontrolünü şu gerekçe ile talep ettiler: Hakimiyet halk içinden çıkmayacak mı? Eski yapılar parçalanırken, aynı zamanda, her devrime özgü olan karşı hareketin sonucu olarak, anlam ve amaçları gizli kalamayacak olan siyasal kurum ve pratikler tekrar ortaya çıktılar: 1789 Temmuzundan itibaren burjuvazi, devrimci eylemleri istikrara kavuşturmak, yığınların kendiliğinden hamlesini kendi kontrolü altına almak ve kendi yararına kanalize etmekle uğraştı.

Şehirlerde bölge ve seksiyonlar, 1789 ilkbaharından Direktorium'a kadar —devrimin ilerlemesine veya karşı-devri-

---

12 Belediye iktidarı: şehir özyönetiminin merkezi olmayan danışma organlarından oluşuyordu. -ÇN.

min saldırılarına göre yeni bir içerik kazanan— siyasal hayatın bunların içinde oluştuğu tabandaki kurumsal çerçeveyi oluşturdular. Paris ile ilgili olarak, 13 Nisan 1789 tarihli seçim düzenlemesi başkenti 60 bölgeye ayırmıştı. Seçimlerin sona ermesinden sonra da ikinci seçmenler biraraya geldiler ve sürekli genel toplantılarında tartıştılar. İmparatorluğun şehir yönetimlerini tek tip olarak 14 Aralık 1789 tarihli kararıyla düzenleyen Yasama Meclisi, yalnızca özerklik isteklerini güçlendireceğinden, Paris'e herhangi bir özel örgütlenme biçimi tanımamıştı. 21 Mayıs/27 Haziran 1790 kararnamesi, başkentin konumunu düzenliyor ve onu genel yerel yönetim örgütlenmesi örneğine göre 48 seksiyona bölüyordu.

Yerel yönetim alanının büyüklüğüne göre sayıları değişen seksiyonlar, teorik olarak seçim bölgelerini oluşturuyorlardı. **Genel toplantı**, seksiyonun en üst organı: **gerçek eylemci egemen** idi. İlk kademe seçmen toplantılarında (sınırlı seçim hakkı[13] zamanında) aktif vatandaşlar seçim için biraraya geliyorlardı; bunlardan elli kişinin isteği üzerine, danışma gayesiyle **genel toplantı** olarak toplanabiliyorlardı. Seksiyonlar bunun ötesinde, yürütme organının, konseylerin ve aktif vatandaşlar tarafından seçilmiş memurların ona bağlı olduğu kentsel yerel yönetimlerin idari alt bölümlerini oluşturdular. Her seksiyonun başında, kararlarını uyguladığı şehir yönetimiyle, içinden çıktığı genel toplantı arasında aracı merci görevini yapan bir vatandaş komisyonu duruyordu. Onun hoş olmayan bu ara konumu, onu sık sık akıllı bir dikkate zorluyordu. Bunun dışında her seksiyon, birkaç yardımcısı ile birlikte bir sulh yargıcına ve polis komiserine sahipti: Hepsi seçilmiş memurlardı.

Bu örgütün, özerkliğe olan genel eğilim ile sıkı merkezi yerel yönetim zorunluluğu arasında bir uzlaşma olduğu gö-

---

13 «Zensuswahlrecht»: Genel, eşit seçim hakkının karşıtı; belli mülk, gelir veya belli vergi ödeme sonucu elde edilen seçim hakkı -ÇN.

rülebilir. O, 1790'dan itibaren devrimci hareketin dış çerçevesini oluşturdu. Doğal olarak kısa zamanda ilk değişiklikler ortaya çıktı; ilkönce, sınırlı seçim hakkından kazançlı çıkanları bile etkileyen doğrudan demokrasi çabalarının etkisiyle; daha sonra iktidarda kendi payını isteyen halk güçlerinin baskısıyla. Bunun dışında, özellikle aktif olan unsurların önemi vurgulanmak zorundadır: Devrimin başlangıcından beri, en yüksek tehlike zamanı veya büyük mücadele günleri dışında, seksiyonların siyasal hayatına katılım mücadeleci bir azınlıkla sınırlıydı: sınırlı seçim hakkı sırasında Paris'in aktif vatandaşlarının oranı, seksiyonlara göre değişik olarak % 4-19 arasındaydı. Ama kriz zamanlarında bu azınlık, arkasında büyük halk yığınlarını toplayabiliyordu.

Yığınların harekete geçirilmesinde kulüpler, temeli üzerinde çalıştıkları seksiyon örgütlerinden şüphesiz daha etkili rol oynadılar. Paris'in büyük kulüplerinden, başkent semtlerinin ve vilayetlerin büyük veya küçük şehirlerinin pekçok yurtsever topluluklarına kadar hepsinin örnek aldığı, (öyle görünüyor ki) Bretagne milletvekillerinin kulübünden çıkan ve 1789 Ekim günlerinden sonra **Anayasanın Dostları Topluluğu** adı altında Rue Saint-Honoré'deki Paris'in Jakoben manastırına taşınan Jakobenler kulübü idi.

Devrimin akışına uygun olarak gelişen ve 1793/94 yıllarında kristalleşen öğretilerinin içeriğinden çok, Jakobenler yığınların devrimci enerjisinin vurucu gücünü bir hedefe yönelterek ve yoğunlaştırarak artıran bir yöntem ve örgütle sivrildiler. **Ana topluluk, kendine bağlama ve yazışmalar** yoluyla, tüm ülkeye dağılmış olan ve en bilinçli yurtseverleri birleştiren, geniş bir topluluk ağı oluşturan **yan kulüpleri** teşvik ediyordu. Bu çift yöntemle Jakobenler, politik çekirdeği örgüt şemalarında birleştirdiler ve içinde tüm kulüplerin eylemlerini koordine ettikleri âdeta bir parti iskelesi kurdular.

Merkez kulüp önergeler üzerine karar aldı, dilekçeler

hazırladı, bildiriler ve afişler bastı; yan topluluklar parolaları hemen benimsediler. Kulüp, yönetimleri gözetliyor, fonksiyonerlere hadlerini bildiriyor, karşı-devrimcileri teşhir ediyor, yurtseverleri koruyordu. Camille Desmoulins'in 14 Temmuz 1791 tarihli **Les Révolutions de France et de Brabant** adlı eserine göre, «Jakoben kulübü yan topluluklarla yazışarak 83 vilayetin tüm köşe-bucağına ulaşıyor»du. O, aynı zamanda aristokratları korkuya boğan büyük bir **cellat** ve tüm kötülüklere uğrayanların hakkını arayan **baş savcıydı**. Kulüp, devrimci hareketin canlı gücünü oluşturuyordu.

Tüm biçimleriyle basın —gazete ve afişler, broşür ve bildiriler— çatışan eğilimler, her şeyden önce de yazıları yüksek sesle alenen okunan yurtseverlerin eğilimleri hakkında geniş bilgilendirme aracı oluyordu: (bu yazılar -ÇN) ya akşamları yurtseverler toplantılarında, seksiyon toplantılarında; caddelerde ve açık meydanlarda veya Paris Panthéon'daki gibi inşaatlarda okunuyordu (Enragé Varlet propagandasını dolaşan bir tribünden yapıyordu; ama ondan çok önce Collignon adında biri kendine **Sankülot'ların aleni okuyucusu** lakabını takmıştı). Halk basını —Eylül 1789'dan beri Marat'nın **L'Ami du peuple**'i, Ekim 1790'dan itibaren Hébert'in **Le Père Duchesne**'si,— bu şekilde, tirajıyla ölçülemeyecek büyüklükte bir etki yarattı. Kulüp gibi, basın da devrimci parolaları vilayetlere ve ordu saflarına kadar yaydı.

Ordu, ilkbahar 1789'dan beri çeşitli bakımlardan devrimci bir rol oynuyordu. İlkönce, kıtalar içerisinde emirleri reddetme aracı vardı: Paris'e yerleşen Fransız Muhafız kıtalarının krala sadakati reddetmelerinin önemi bilinir — Temmuz sonundan beri mutlak bir gerçekti bu. Sıradan askerde üçüncü katman zihniyeti vardı, o, üçüncü katmanın umutlarına ve korkularına sahipti ve o, (kıtaların bir kısmı şahsi meskenlerde kaldığından) nihayetinde kendi bizzat paylaştığı halkın yoksulluğu konusunda hassastı.

Devrimci ideolojinin kıtalara girmesi ve asiller katma-

nına mensup çok sayıda subayın şüpheli görülüp sürülmesi sonucu kral ordusunun sarsılması, devrimin ilerlemesi için merkezi faktörlerden birisini teşkil ediyordu. Doğrusu, askerlerin kulüplerde aktif çalışmadan, jurnalciliğe, dalaşmalardan kan göllerine kadar çeşitli biçimlerde dile gelen kendiliğinden devrimci eylemleri de unutulmamalıdır. Ulusal Muhafızların, devrimin bu yeni gücünün devrimci rolü de açıktı.

Ulusal Muhafızlar özünde askeri örgütlenmiş bir sivil kuruluştu. 1789'un Temmuz günlerinde, Paris ikinci seçmenleri genel toplantısı, isimden dolayı tereddüte düşmüştü: **Milis** ile olan kötü tecrübeler dolayısıyla, **burjuva** sıfatıyla kesinleştirilip tamamlanan **Muhafızlar**'ı tercih etti, eski geleneksel bir deyim: sonunda 16 Temmuz'da La Fayette tarafından **Ulusal** kelimesi önerildi ve kabul edildi. Vatandaş milisi veya Ulusal Muhafızlar, kral iktidarına ve savaş cephesindeki orduların paralı askerlerine olduğu gibi, tehlikeli sayılan sınıfların: evsiz-barksız yoksul insanların ve işçilerin huzursuz kitlesinin tehditlerine karşı da bir yanıt teşkil ediyordu.

Onun saflarına, sadece, korumakla yükümlü bir evi veya malı olanlar ve sağlam koşullarda yaşayanlar kabul ediliyorlardı. Mülk sahibi sınıfların korunmasında nizami bir güç olarak, heyecanlı halk yığınları karşısında burjuva düzeni hakim kılacaktı. 13 Temmuz'da kurulan Paris milisi daha o gün öğleden sonra devriye gezmeye başladı, «şehir serserileri»ni silahsızlandırdı, ve böylelikle «silahlanmış olan çok sayıdaki unsur yüzünden kimsenin umut etmediği; şehirde sessiz, gürültüsüz bir gece» sağladı.

Anayasa koyucu Meclis, silah taşımayı bir burjuva ayrıcalık haline getirdi: Ulusal Muhafız alayına sadece **aktif** vatandaşlar girebilecekti; yani siyasal haklara sahip olanlar, yani üç işgünü değerinde dolaysız vergi ödeyenler. Robespierre, 27 Nisan 1791 tarihli konuşmasında **pasif** vatandaşların dıştalanmasına boşuna karşı çıktı. Ulusal Muhafız ala-

yının kuruluş ve amacını kesin olarak düzenleyen 29 Eylül 1791 tarihli kararname, ona görev olarak «düzeni tekrar tesis etmeyi ve kanunlara itaati sağlamayı» emrediyordu: sorun, zafer kazanmış burjuvazinin hakimiyetini garantiye alma sorunuydu. Ulusal Muhafız alayının sosyal bileşimi son tahlilde, tabii ki, yasa metninin beklediğinden çok daha fazla karışıktı. Buna rağmen bu kurum, ancak Temmuz ve Ağustos 1792'de, safları pasif vatandaş yığınlarıyla dolup taştığında yeni bir yönelim, yeni bir doğrultu kazandı.

Federasyon, ilkönceleri yerel yönetimlerle sınırlı olan, ancak federasyon üzerinden **ulusal** hale gelen muhafız alayının vurucu gücünü yükseltti. Federasyonların kombinezonu sonunda, şehrin ve kırın birlik olduğu silahlanmış bir ulus çıktı ortaya. İlkönce Paris Muhafız Alayı'nın, daha sonra krallığın ulusal muhafızlarının nişanı olan üç renkli kokart, ulusal amblem haline geldi. Federasyonun amacı **kardeşleşme** idi: o, tüm vatandaşları «kardeşliğin kopmaz bağı» sayesinde birleştiriyordu. İlkönce şehirlerde ve kırlarda oturanlar mahalli federasyonlarda kardeşleştiler ve karşılıklı dayanışma sözü verdiler. 29 Kasım 1789'da Dauphiné ve Vivarais'in Ulusal Muhafızları Valence'da birleştiler, bunları Şubat 1790'da Bretagne ve Anjou'nunkilerin Pontivy'de (birleşmesi -ÇN) izledi; ondan sonra 30 Mayıs'ta Lyon, Haziran'da Strasbourg ve Lille'deki federasyonlar geldi... Hareket, yurtseverlerin birlik istemlerinin berrak bir resmini veriyor ve ulusun yeni düzeni onaylamasını açık bir şekilde gösteriyordu; bu anlamda o, aristokrasiye ve Ancien Régime'e karşı, oldukça etkili olan devrimci bir unsur oluşturuyordu.

Alsace'ta mülkleri bulunan Alman prensleri ile olan anlaşmazlık dolayısıyla Merlin de Dovai'nin de daha sonra onaylayacağı gibi, yeni ulusal birlik merasimli ifadesini 14 Temmuz 1790'daki federasyon bayramında buldu. Buna rağmen, inkâr edilemez yurtsever coşkunun ardındaki gerçeklik eleştirel bir şekilde saptanmalıdır: çünkü, gönüllü ulusal bir-

lik teorisi somutlaşırken, toplumsal gerçeklik sürekli daha güçlü bir şekilde bundan uzaklaşıyordu. La Fayette'in federasyon bayramı sırasındaki muazzam rolü bunun içeriğini daha berrak açığa çıkarmaktadır: Burjuvazinin idolü olarak bu «iki dünyanın kahramanı», Mirabeau'ya göre «Gilles César», aristokrasiyi devrimle birleştirmek istiyordu; o, uzlaşmanın adamıydı; onun kumanda ettiği Ulusal Muhafız Alayı, **pasif vatandaşların** dıştalanmış olduğu bir burjuva muhafız alayıydı. Halk oradaydı, ama aktörden ziyade seyirci olarak.

Eğer federasyon perdesinde Muhafız Alayı **ulusal** silahlı gücü temsil ediyorduysa, o bunu artık **kralcı** silahlı gücü temsil eden orduya karşı muhalefet anlamında, ve yeni burjuva düzeni savunma anlamında yapıyordu.

Ulusal Muhafız Alayı ve federasyonlar, kulüpler ve dernekler, bölgeler ve seksiyonlar, hepsi, anlamlarını sadece toplumsal karakterleriyle kazanan kurumlardı. Devrimci burjuvazi, halkta ortaya çıkan tükenmez enerjilerin dizginsiz etkide bulunmalarına müsaade edemezdi. O, elinden geldiği her yerde bu enerjiyi, suni sembolü hâlâ **Seksen Dokuz** olan ulusal birlik sahte görüntüsü altında kendi çıkarları doğrultusuna yöneltti.

4 Ağustos 1789 gecesi. Ulusal Meclisin oturumu. Soylular haklarından vazgeçiyorlar.

Seksen Dokuz
Devrim mi Yoksa Uzlaşma mı?
(1789 - 1792)

Genel katmanlar toplantısının açılış oturumu 5 Mayıs 1789'da gerçekleşti. Ertesi gün asiller ve din adamları katmanları seçim yoklaması yapmak ve gruplarını kurmak için, kendilerine ayrılan salonlarda ayrı ayrı toplandılar. Katmanlar arası çekişme başladı: Üçüncü katman, katmanların değil kafa sayısının sayımını içeren ortak bir seçim yoklaması talep etti. Taktiksel beceriklilik ve din adamlarının bölünmesi, onların zaferini sağladı. 17 Haziran'da üçüncü katmanın temsilcileri kendilerine, ulusal birliğin ve egemenliğin gerçekleşmesini içeren **Ulusal Meclis** adını verdiler. Devlet hukukunda gerçek bir devrim olan bu karar, 89 oya karşı 491 oyla kabul edildi. Atılan adıma aşağı yukarı altı temsilciden biri karşı çıkmıştı: burjuvazinin daha sonraki bölünmesi daha burada ana çizgileriyle iyice belirginleşmişti. 20 Haziran balo salonu yemini Tiers'in (üçüncü katmanın) reform isteklerini onayladı.

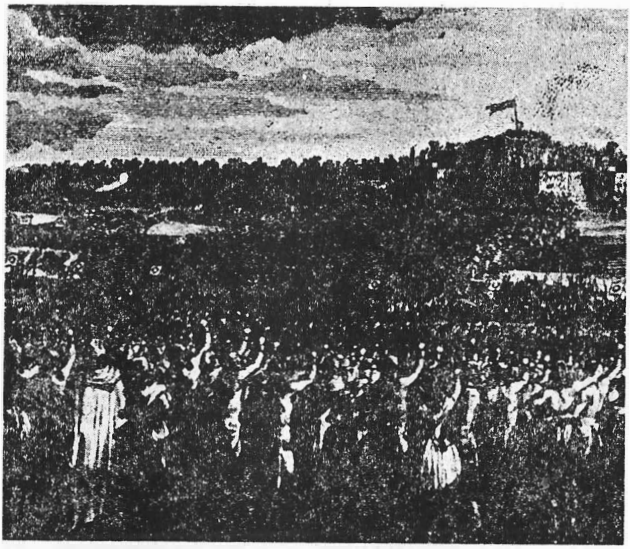
Öbür yandan 23 Haziran'da, kralcı oturumda açıklanan hükümet programı, çatışmanın konusunun ne olduğunu ortaya seriyordu; devrimin kapsamının altını peşinen çiziyordu: Kral, meşruti monarşiye razı olsa da, vergi ayrıcalığının kaldırılmasını önerse de, yine de o geleneksel toplum düzeninin, bunlar arasında özellikle derebeylik vergilerinin, rant-

ların, bunun yanında feodal ve derebeyci yükümlülüklerin korunmasını istiyordu. Tiers'in kararlılığı bir kez daha zafer kazandı: 27 Haziran'da kral, din adamları katmanının azınlığına ve asillerin çoğunluğuna Ulusal Meclis'te yeralma çağrısı yaptı. Bu (Ulusal Meclis -ÇN), kendisini 9 Temmuz 1789'da Yasama Meclisi ilan etti.

Barışçı burjuva devrimi buna rağmen başarısızlığa uğradı. Acaba hiç başarı umudu var mıydı? Üçüncü katman içinde, 17 Haziran'da meydana çıkan tutucu bir azınlık vardı; (bu azınlık -ÇN) denge eğilimli ruhban takımı ve asillerin liberal fraksiyonu ile birlikte uzlaşma yanlısı direnişin bir bölümünü oluşturdu. Bu kamp halkın ajitasyonu dolayısıyla huzursuzdu ve Temmuz sonundan beri sürekli güçleniyordu. Yakında onu Monier temsil edecekti. Ama her türlü uzlaşma feodalizm duvarından döndü: Ne devrimci burjuvazi ve halk yığınları onun (feodalizmin -ÇN) devam etmesine tahammül edebilirler, ne de aristokrasi, kendisinin yok olması anlamına gelen, onu kaldırmayı göze alabilirdi. Kıtalara yapılan, Tiers'i düzene getirme çağrısı, Ancien Régime'in aristokratik karakterini —eğer buna gerek vardıysa— vurguluyordu. Ama bu hesabı, halk kitlelerini göze almadan yapmak demekti.

Ekonomik kriz zaten sürekli daha fazla isyana yol açmıştı. 28 Nisan 1789'da güherçile üreticisi Henriot ve duvar kâğıdı fabrikatörü Réveillion'un Faubourg Saint-Antoine'daki fabrikaları tahrip edilmişti. Pazar yerlerinde huzursuzluk, tahıl taşımacılığının yağmalanması, şehirlerdeki gümrük sınırlarına saldırılar: halkın «heyecanı» birlikleri yıpratıyor, atlı polis birliklerine rahat ve huzur vermiyor ve şehirlerdeki havayı kızıştırıyordu. «Aristokratik komplo» halk yığınlarının harekete geçmesini tamamladı. Paris'te zanaatçılar, küçük dükkan sahipleri, kalfalar ve kışlalarından kaçan muhafız alaylılar gösteriler yaptılar. Onların tümü yakında devrimci burjuvazinin savaş kıtalarını oluşturacaklardı.

12 Temmuz'un sabah saatlerinde duyulan Necker'in görevine son verildiği haberi, paniğe, ama hem de hemen bir savunma tepkisine yol açtı. Paris'teki 14 Temmuz devrimini, farklı yerel özelliklere uygun olarak taşradaki belediye devrimleri izledi: Birkaç hafta içinde eski mahalli yönetimler kayboldular, her yer, şüphelileri gözetleyen ve gerektiğinde aristokratik entrika ve kışkırtmaları anında yok eden bir komiteler ağıyla örüldü. Garnizonlarına geri dönen birliklerin geçitleri, ilk mülteci dalgası ve yabancı istila söylentileri uyanıklılığa teşvik ediyordu, ama aynı zamanda korkuyu da artırıyordu. Şimdi de, bazı bölgelerde: Normandie'de Bocage bölgesinde, Hennegau'da, Mâcon civarında, Yukarı Burgund'da ve Yukarı Alsace'ta zaten ayaklanmış olan köylülük sahneye çıkıyordu. Genel güvensizlik ve büyük yoksulluk ortamında, mahalli olaylar, zincir halinde birbirini izleyen panikvari altı akıma vesile oluyorlardı: Bretagne, Alsace ve Lorraine, Aşağı Languedoc...; bunun dışında tüm ülke 20 Temmuz ile 6 Ağustos 1789 arasında Büyük Korku ile sarsıldı. Bu aynı zamanda, burada kesin olarak yıkılan feodalitenin sonuydu.

Fransızların 14 Haziran 1790'da Federasyon Bayramı.
(J. P. Làminit'in Gravüründen bir bölüm)

Feodalizmin «kaldırılması»

Taşrada ayaklanmanın hızı kesilmeye başlar başlamaz, yeni düzenin temelleri atıldı. Anayasa koyucu Meclis, ayaklanmanın kapsamını kestiremezlik edemezdi: Ayaklanma hasat zamanının doruğunda patlamış ve sadece feodal vergi alımlarını değil, bilakis tüm toprak egemenliği hukukunun ve ondalık vergilerinin varlığını sorun haline getirmişti. Feodal sistem, hem tarımın hem de tüm ekonominin kapitalist dönüşümü için bir engel teşkil ediyordu. Ekonomi, kişilerin ve emeğin özgürlüğünü gerektiriyordu, dolayısıyla serfliğin kaldırılmasını; üretimin özgürlüğünü, bunun yanında aforoz hukukunun ve toprak beyliği tekelinin kaldırılmasını; ilk doğma hukukunun, feodal işe alma hukukunun, serbest tımar vergilerinin yok olmasıyla bağıntı içinde servet ve mülkiyetin serbestçe devredilebilmesini; pazarın birleştirilmesini ve bununla birlikte yol ve köprü haraçlarının kaldırılmasını (gerektiriyordu -ÇN).

Bir kısım liberal büyük senyörler, parayla satın alarak haraçlardan kurtulmayı ve hatta bazı en ağır yüklerin tazminatsız kaldırılmasını onaylarken, bu haraçlar gelirlerinin büyük bir bölümünü oluşturan küçük toprak beyleri kütlesi buna şiddetle ve dik kafalıca karşı koydu; onlar bunu sadece maddi çıkarları yüzünden değil, bilakis kast ruhları yüzünden de yapıyorlardı: «asillere uygun» yaşarken, onları köylülerle aynı dereceye getirecek olan haraç haklarının satıl-

ması sonucu oluşacak kapitali —aynı köylüler gibi— kullanma zorunluluğu sonucu, asil bir hayat sürememe korkusuyla ürperiyorlardı. Bu dik kafalı karşı çıkış, şimdi sarayla çatışmalara girmiş olan burjuvaziyi gerçi köylülere imtiyaz vermeye itti, ama yine de onların tüm taleplerini desteklemelerine yetmedi: Üçüncü katmanın milletvekilleri arasındaki çoğunluk, hukuk bilirler olarak, toprak ağalığı-beyliği hukukunda, burjuva düzeni tehlikeye sokmadan kaldırılamayacak olan meşru bir kişisel mülkiyet görüyorlardı.

Tiers kararsızdı: 3 Ağustos 1789'da, raportör komisyonunun; içinde «hiçbir neden, vergi ödemelerinin ve tüm diğer haraçların kaldırılmasını haklı çıkaramaz» diye bahsedilen bir karar tasarısı üzerine tartışmalar oldu. Uzlaşma önerisi liberal asillerden geldi. Anılmaya değer 4 Ağustos gecesi toplantısının hemen başında Vicomte de Noailles, tüm feodal vergilerin «adilce kararlaştırılan bir fiyat temelinde» parayla satın alınabilmesini veya takasını önerdi. Bunun üzerine Aiguillon dükü «bu hakların mülkiyet olduğunu ve her türlü mülkiyetin kutsal olduğunu» açıkladı; nihayet insan, bu **tımar ve mülk sahiplerinden ve çiftlik beylerinden,** onlara «adil bir tazminat» ödemeden, «basitçe feodal haklarından vazgeçmelerini» talep edemezdi. Onlar böylelikle temel çıkarlarını bir kere daha koruduktan sonra, şimdi milletvekilleri bundan duydukları coşkuyu açıkça gösterebilirlerdi. Özel ve tüzel kişilerin, taşranın ve şehirlerin tüm özel imtiyazları kaldırıldı, ve bu muazzam vazgeçişin sonuna doğru sabaha karşı saat 2'de XVI. Lui **Fransız hürriyetinin yeniden kurucusu** ilan edildi.

Oysa Anayasa koyucu Meclisin feodalizmi kaldırması gerçek olmaktan çok görünüşteydi: 4 Ağustos gecesinin temel kararlarını uygulamak için 5-11 Ağustos 1789 arası çıkarılan kararnameler ve 15 Mart 1790 kararnamesi, sonradan, o geceki hesaplı heyecan coşkusuyla gösterişe sunulan birlikteliğin ne kadar şüpheli ve çelişkili olduğunu ve aris-

tokrasinin onayladığı özverilerin ne kadar aldatıcı olduğunu açıkça ortaya koydu; köylülerin ve burjuvaların bundan sağladıkları avantajlar ne kadar eşitsiz olsa da, Feodalizm, kurumsal ve hukuksal boyutlarıyla parçalandı, ama ekonomik gerçeklik olarak yine de varlığını sürdürdü.

«Tüm saygınlık farklılıkları, feodal rejimden kaynaklanan her türlü üstünlük ve iktidar kaldırılmıştır», aynı şekilde «tımar yemini ve bu zamana kadar toprak kölelerinin, faiz yükümlülerinin ve toprak kiralayanların bağımlı oldukları her türlü hizmet» (de kaldırılmıştır -ÇN) (15 Mart 1790 kararnamesinin 1. maddesi). İlk doğma hukuku gibi, asillerin ve asil olmayanların toprağı ve arazisi arasındaki farklılık da kalkmaktadır. Arazi ve toprak eşitliği ile kişilerin eşitliği elele gitmektedir. Ancak, vergi eşitliği (5-11 Ağustos kararnamesinin 9. maddesi) herkesin yararınaysa da, aslında sivil hukuktaki bu eşitlik esas olarak burjuvazinin yararınaydı: Memuriyetin satın alınabilmesinin ve miras bırakılabilmesinin kaldırılması (madde 7), ordunun ve devletin tüm dairelerine herkesin girebilmesi (madde 11), ona (burjuvaziye -ÇN), «yetenekleri» olmadığından halkın daha herhangi bir hak iddia edemediği devlet ve yönetim hizmetlerine girmeyi garantiliyordu.

Feodal ekonomik yapı yeni biçimlerde yaşamaya devam etti. Burada merkezde duran, daha 4 Ağustos'ta pekiştirilen ve 5-11 Ağustos 1789 kararnamesinde itirazlarla ve tereddütlerle tekrar benimsenen esasa ilişkin ayrıştırmadır: «Ulusal Meclis, feodal rejimi tamamen ortadan kaldırır; o, feodal ve toprak egemenliği hukukunun ve kişisel olan ve olmayan Mainmorte (satılamayan mülkler) ve kişisel hizmetçilikle ilgili yükümlülükleri tazminatsız olarak kaldırmayı emreder»: Bundan sonra serflikten geriye çok az şey kalmıştı. «Tüm diğer hakların parayla satın alınabileceği ilan olunur», yani borç temizlenene kadar ödenecek. Bu, aristokrasinin haklarını esas olarak devam ettiren merkezi bir tahditti: Köy-

lüler yükümlülüklerden kurtulmuşlardı, ama toprak ve arazilerinin kurtulması için ödemek zorundaydılar.

Merlin de Dovai tarafından sunulan 15 Mart 1790 tarihli kararname, **hüküm süren** ile **anlaşmalara dayalı feodalizm** arasına fark koyarak, bu ilkeleri sistematik biçimde tekrar benimsedi. Hüküm süren feodalizmden haklar olarak, kamu gücüne zarar vererek gaspedilen, veya onun tarafından tanınan veya zorla gerekçelendirilenler anlaşılacaktı: Saygınlık hakları ve yargı kurumu, Mainmorte (satılamayan mülk) ve serflik hukuku, kişisel angarya, sürgün hukuku ve köprü veya yol haracı toplanması, avcılık, güvercin vurma ve mandıra haklarının hepsi tamamen ortadan kaldırıldı. Köken itibariyle gerçekten toprağı terketmenin bir karşılığı olduğu varsayılan anlaşmalardaki feodal haklar, burjuva mülkiyetine dönüştürüldü ve böylece satın alınabilir ilan edildi: Kira ve toprak faizi, her türlü ve her anlamda ondalıklar (yıllık haraçlar), bunlar gibi satış haraçları (özel durum haraçları). Ondalıklar için şiddetli pazarlıklar yapıldı: Sonunda, dünyevi beylere ödenen ve geri satın alınması serbest bırakılan feodal olmayan ondalıklar istisnası dışında hepsi tazminatsız olarak kaldırıldılar.

Geri satın alma toplamının yüksekliği 3 Mayıs 1790 tarihli kararname ile düzenlendi: Yıllık parasal haraçların tutarının yirmi katı, ayni haraçların yirmibeş katı, ve satış haraçları için önemine göre. Parayla kurtulma kesin bireyseldi; köylü ayrıca, 30 yıl geriye kadar giden tüm borçları ödemek zorundaydı. Parayla kurtulmadan sadece, yüklerini kolayca kiracıların ve yarı-kiracıların sırtına yükleyen mülk sahipleri kârlı çıktılar. Ondalığın kaldırılmasında da durum aynıydı: 11 Mart 1791 kararnamesi, ondalığın yükünü kiracılara ve yarı-kiracılara devrediyordu: «mal sahibine borçlanılan, kiracılara ve yarı-kiracılara bu zamana kadar yüklenilen ondalığın yerine geçen tutarın karşılığı gereğince».

Feodal hakların parayla satın alınması, 1789'dan beri

burjuvazinin bir bölümünün aristokrasiyle yapmak için uğraştığı uzlaşmanın ekonomik temelini oluşturdu. «Feodal rejimin genel etkileri»nin (15 Mart 1790 kararnamesinin 1. başlığı) kaldırılması, toprak mülkiyetinin feodal örgütlenmesinin kaldırılması, bunlar gibi yönetim ve yargı reformu, şüphesiz senyör iktidarının yıkılışına yol açtılar; aynı zamanda bununla, birleşik ulusal devletin temelleri atıldı. Ama parayla satın alma usulleri sonucunda feodalizmin kaldırılışı, aristokrasi için daha elverişli bir uzlaşma biçimine dönüştü. Son tahlilde yük, öncelikle kiracılar ve yarı-kiracılar tarafından taşınmak zorunda olduğundan, hüküm süren ekonomik ve sosyal şartlar altında senyörlük rejiminden kurtuluş, köylüler için, onların durumuna göre farklı anlamlara geliyordu: Daha Ancien Régime sırasında başlamış olan köylülüğün ayrışması onun sayesinde daha da hızlandı ve kırsal topluluklar daha kuvvetli bir biçimde temellerinden sarsıldılar. Küçük köylü, kiracı ve yarı kiracılar kütlesi için gerçek bir sahte operasyon olduğu anlaşılan feodal sistemin kaldırılması, Georges Lefebvre'nin deyimiyle «acı bir hayal kırıklığı» idi.

Hedefi, toprak ve arazi üzerindeki tüm sınırlamalardan kurtulmak olan köylü devrimi, çok çeşitli biçimlerde 1793'e kadar devam etti: Tarihsel olarak tamamlanmayı bekleyen kesin bir içsavaş. Bu mücadele, feodal aristokrasi ile her türlü uzlaşmayı engelledi ve burjuva devrimini ileriye götürdü.

Burjuva Liberalizmi

Feodalizmin kaldırılmasında ortaya çıkan ekonomik ve sosyal uzlaşmada, Anayasa koyucu Meclisin eseri tam olarak tespit edilebilir: ilkeler merasimle ilan edildiler ama mülk sahiplerinin çıkarları yararına eğilip bükülüp uygun hale getirildiler. Bu esas olarak burjuvazinin istediği biçimde bir özgürlüktü. 1789 İnsan Hakları Bildirgesi'nin hiçbir yerinde rastlanmasa da, anlaşılması gereken ekonomik özgürlüktür: Tabii ki, burjuvazinin gözünde ekonomik özgürlük doğal bir hak olduğundan (bildirgede yer almadı -ÇN), ama bunda, üstten düzenlemelerle ve fiyatların dondurulmasıyla halk sınıflarının yaşam şartlarını belli ölçüde güvenlik altına almaya yardımcı olan eski üretim sistemine daha hâlâ oldukça güçlü bağlı olmaları da rol oynadı.

Laisser faire, laisser passer, (bırakın yapsınlar, bırakın geçsinler) 1789'dan beri, ne de olsa yeni kurumların temelini oluşturuyordu. Mülkiyet özgürlüğü, feodalizmin kaldırılmasından ortaya çıkmıştı. Her ne kadar 27 Eylül 1791'de kararlaştırılan iç çelişkilerle dolu tarım kanunu, köy otlaklarını ve toplu yol hakkını, bunların mülkiyeti topluluğa ait olması halinde veya alışkanlık hukuku bunu gerektirdiğinde koruyorsa da, genel ekim özgürlüğü tarımda bireyselliğin zaferini onaylıyordu. Üretim özgürlüğü, tekellerin ve loncaların kaldırılmasıyla daha da genişletildi: 2 Mart 1791 tarihli Allarde Kanunu, tüm lonca kurumlarını ve tüm ayrıcalıklı manifaktürleri kaldırdı.

İç ticaret özgürlüğü; yol vergisi ve iç gümrüklerin kaldırılması, aynı şekilde **gümrük duvarlarının geriye alınması** yoluyla gerçek **dış vilayetlerin** ilhak edilmesi sonucu oluşan ulusal pazarın birleştirilmesi ile elele yürüyordu. Ticaret şirketlerinin ayrıcalıklarının kaldırılmasıyla dış ticaretin özgürce gelişmesi güvenlik altına alındı. Nihayet, girişim özgürlüğüne ayrılmaz biçimde bağlı olan çalışma özgürlüğü: 14 Haziran 1791 tarihli Le Chapelier Kanunu birlik ve dernek özgürlüğünü tanırken, aynı zamanda işçilerin örgütlenme özgürlüğünü ve grevi yasakladı. Özgür kişi, yaratmakta ve üretmekte, kâr amacı gütmekte ve onu dilediği gibi kullanmakta da özgürdü. Toplumsal olarak eşit bireyler soyutlaması üzerine kurulu olan liberalizm, gerçekte zenginlerin çıkarına uygun sonuçlandı: ve Le Chapelier kanunu, grev hakkı konusunda 1864'e kadar, sendikal birleşme hakkı konusunda 1884'e kadar serbest rekabetçi kapitalizmin asıl temel direğini oluşturdu.

Özgürlük doğal olarak, kamusal ve siyasal özgürlük anlamına da geliyordu. Haklar Bildirgesi'nin 2. maddesine göre bunlar, zaman aşımına uğratılamayan ve sadece başkalarının özgürlüğü ile kısıtlanabilen (4. madde) doğal haklardı. Özgürlük ilk başta, kişi özgürlüğüydü, aksi ispatlanana kadar suçsuz sayılarak (madde 9) keyfi davalardan ve tutuklamalardan koruma (madde 7) ile sağlanan kişisel özgürlüktü. Kendilerinin efendisi olarak insanlar, düşüncelerin dile getirilişi var olan yasal düzeni rahatsız etmediği ve bu özgürlüğün kötüye kullanılması olmadığı sürece, özgürce konuşabilir ve yazabilir, basabilir ve yayabilirlerdi (10, 11). Din özgürlüğü, değişik dinlere sadece «tahammül» biçiminde kısıtlandı. Siyasal alanda burjuva liberalizmi, anlamını, temel ilkeleri daha 1789'da kararlaştırılmış olan 1791 anayasasında buldu: Ulusal egemenlik ve kuvvetler ayrılığı (Bildirge'nin 3. ve 6. maddeleri) temeli üzerinde, Yasama Meclisi'nin egemenliği ile biçimlenen bir temsili sistem oluştu. İdarenin

adem-i merkezileştirilmesi, yargı ve vergi reformu ve nihayet kilise mensuplarının sivil anayasasıyla kilisenin yeniden örgütlenmesi (12 Temmuz 1790), tüm bunlar liberalizmin çıkarlarına uygundu: Birbirlerine bağlı ve akla uygun bölgesel örgütler çerçevesi içinde, tüm idare memurları ve hatta piskoposlar bile sınırlı seçim sistemi temelinde seçiliyorlardı.

Haklar Bildirgesi'nde eşitlik sıkı biçimde özgürlükle bağlıdır: bunlar burjuvazi tarafından aristokrasiden, aynı şekilde köylüler tarafından toprak beylerinden aynı ölçüde amansızca talep edildiler. Tabii ki burada söz konusu olan sadece burjuva eşitliğidir. Kanun herkes için eşittir, onun önünde tüm vatandaşlar eşittir; tüm fahri memuriyetlere, kamu işletmelerine ve işyerlerine giriş, doğumlarına bakmaksızın herkese açıktır (Bildirge'nin 6. maddesi). Sosyal farklılıklar artık sadece genel toplumsal yararlılığa (1. madde), erdemliliğe ve yeteneğe (6. madde) dayanıyordu; vergi, servetlerine göre tüm vatandaşlar arasında dağıtılmak zorundaydı (Madde 13). Burjuva eşitliğine karşı ciddi bir darbe, şüphesiz, sömürgelerde köleliğin korunmasıydı: bunun kaldırılması, çıkarlarının temsilciliği Meclis'te son derece etkili olan büyük plantasyon sahiplerinin çıkarlarını çok zedelerdi.

Sosyal eşitlik söz konusu bile değildi: Bildirge'nin 2. maddesinde, mülksüzler kütlesi dikkate alınmaksızın, mülkiyet, doğal ve zaman aşımına uğratılamaz bir hak ilan edildi. Siyasal eşitlik bile, sınırlı seçim hukuku ile tersten etkilenme altında idi: 22 Aralık 1789 tarihli yasa ile siyasal haklar, vergi ödemelerine göre hiyerarşik üç gruba ayrılmış olan bir mülk sahibi azınlığa tanındı: **ilk kademe seçmenler toplantılarında** birleşmiş olan **aktif vatandaşlar;** vilayetlerin seçim meclislerini oluşturan **ikinci seçmenler,** ve nihayet Yasama Meclisi'ne **seçilebilir** olanlar. **Pasif** vatandaşlar, konulan sınırı aşamadıkları için seçim hakkına sahip değillerdi.

Yeni toplumsal düzen, birbirine sıkı sıkıya bağlı iki reformla tayin edici biçimde desteklenmek zorundaydı; bunlar, anayasa eğilimli burjuvazinin, finans krizini çözmek için âdeta kendi isteğine rağmen zorunlu olduğu radikal önlemlerdi: 2 Kasım 1789'da, kilisenin malları «ulusun tasarrufuna sunuldu»; 19 Aralık'ta 400 milyon değerinde malın satışı serbest bırakıldı, hem de aynı toplam değerdeki **Assignat** biçiminde, yani devlete karşı alacaklı taleplerinden oluşan ve onun tarafından kilise mallarıyla ödenebilecek % 5'lik bonolar. Bu önlem pek başarılı olamadı. 27 Ağustos 1790'da, Assignat'lar banknota çevrildi. Bu kağıt paranın değerinin düşürülmesi, enflasyon ve hayat pahalılığı sosyal huzursuzlukları tekrar tutuşturdu; bu, ferdi kazanılan zenginliği özellikle ağır etkiledi. Ulusal malların satışı sonucu ve Assignat'ların etki mekanizması ile hızlandırılmış biçimde, devrim, kendi özgül sosyal karakterini daha fazla ortaya çıkaran gayri-menkullerin yeniden dağılımına yol açtı. Feodal hakların parayla satın alınmasında olduğu gibi, ulusal malların satışında da, köylülerin çoğunluğunun ne verebileceği çok az dikkate alındı. Bununla, mülk sahiplerinin egemenliği daha da güçlendi.

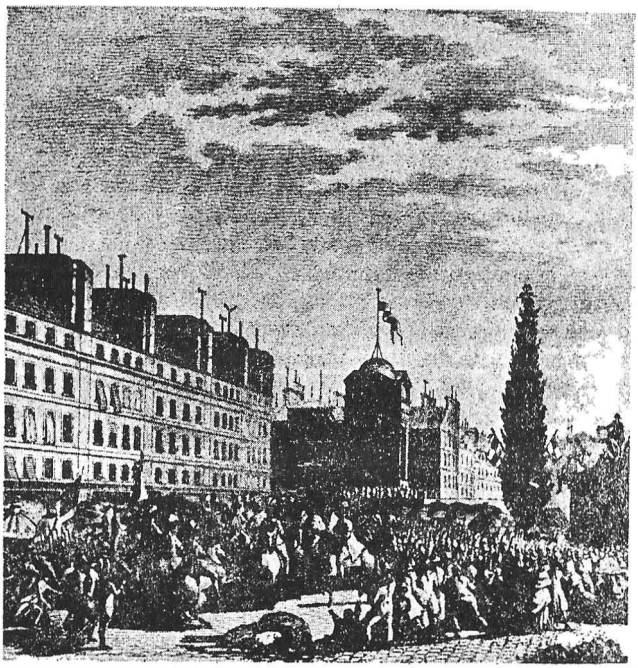
Devrimin zorluklarını daha da artıran, 12 Temmuz'da kararlaştırılan din işlerinin sivil anayasası, burjuva liberalizminin çerçevesine uygundu. O, devlet ve yönetim reformundan zorunlu olarak doğmak zorundaydı. Tarikata mensup rahiplik daha 13 Şubat 1790'da kaldırılmış olduğundan, sivil anayasanın önünde konu olarak sadece dünyevi din işleri duruyordu. Yeni kilise örgütlenmesinin dış iskelesini vilayetler oluşturuyordu: Her vilayete bir piskopos veriliyordu. Piskoposlar ve papazlar, diğer yönetim memurları gibi seçiliyorlardı: Papazlar, ilçenin seçim toplantısında, piskoposlar vilayetin seçim toplantısında. Yeni seçilenler, kilisedeki üstleri tarafından görevlendirilme durumunda idi; yani piskoposlar bu zamana kadar olduğu gibi Papa tarafından değil, başpiskoposlar tarafından (görevlendiriliyorlardı -ÇN). Fran-

sız kilisesi, ulusal kiliseye dönüştü. Papalığa olan bağlar gevşetildi, Papalık genelgeleri Hükümet sansürüne tabi tutuldu ve Annaten (Papalık hazinesine ödenen vergiler) kaldırıldı. Papa, bundan sonra da Fransız kilisesi üzerinde manevi egemenliğe sahip olsa da, her halükârda yargı yetkisi elinden alındı.

Anayasa koyucu Meclis, «sivil anayasayı törenle kabul etmeyi» Papalığın takdirine bıraktı, başka kelimelerle, onun (sivil anayasanın -ÇN) dini törenle Hıristiyan hukukuna uygunluğunun tanınmasını istedi. Papa, daha önceden İnsan Hakları Bildirgesi'ni dinsiz ilan etmişti; buna sayısız şikâyetler eklendi. Avignon, Papa yönetimine karşı ayaklandı ve Fransa'ya bağlanmayı talep etti. VI. Pius, sorunları uzattı. Nihayet, Anayasa koyucu Meclis beklemekten usanmış halde 27 Kasım 1790'da, tüm rahiplerden imparatorluk anayasasına ve onun içinde bulunan sivil anayasaya sadakat yemini etmelerini talep etti. Sadece yedi piskopos bu yemini etti. Papazlar, bölgelere göre eşit olmayan biçimde dağılmış olan, yaklaşık aynı büyüklükte iki gruba ayrıldılar: **Yeminliler** ya da anayasaya sadık olanlar güneydoğuda, **yemin etmeyenler** ya da **yeminsizler** batıda çoğunluktaydılar. Sivil anayasanın Papalık tarafından mahkum edilmesi bu gerçek durumu onayladı. 11 Mart ve 13 Nisan 1791 tarihli Papalık genelgeleri, törensel bir şekilde devrimin ve sivil anayasanın ilkelerini mahkum etti:Kilisenin bölünmesi gerçekleşti. Daha sonra ülke ikiye bölündü. Yemin etmeyenlerin muhalefeti karşı-devrimci ajitasyonu güçlendirdi, dinsel çelişki siyasal çelişkinin üstüne çıktı.

Anayasa koyucu Meclis'in eserini karakterize eden çelişkileri, bu meclis içindeki milletvekillerinin gerçek durumu yansıtıyor ve aynı zamanda, söz konusu olan sınıf çıkarları olduğunda, onların ilkelerle pek ilgilenmediklerini gösteriyor. Buna rağmen Seksen Dokuz'un ilkeleri, bugün bile sönmemiş olan bir yankı yarattı. 26 Ağustos'ta kabul edilen Bildirge, insan haklarının ve ulusun haklarının özünü, özgür-

lüklerin gerçek karakterleri üzerine 17. yüzyılda İngiltere'de formüle edilmiş biçimi aşan bir genel geçerli kılma çabasıyla belirliyordu. Bağımsızlık savaşı sırasındaki Amerikan Deklarasyonları ile ilgili olarak; gerçi bunlar da doğal hakkın genel geçerlilik talebini geçerli saydı, ama anlamını oldukça azaltan kısıtlamalarla. Anayasa koyucu burjuvazi, üzerinde eserini kurduğu ilkelerin evrensel sağduyu ile temellendirilişinin kabulünü talep etti. Haklar Bildirgesi onlara sürekli bir anlam verdi. Gelecekte, «Vatandaşların basit ve kesin ilkelerle gerekçelendirilmiş talepleri» yalnızca «anayasanın korunması ve herkesin mutluluğu»na götürebilecekti: Sağduyunun mutlak kudretine olan, Aydınlanma'nın ruhuna uymakla birlikte sınıf çıkarlarının baskısına ayak uyduramayan iyimser bir inanç.

14 Eylül 1791'de Anayasanın ilanı. (Berthault'un Gravüründen bir bölüm.)

Olanaksız Uzlaşma

Derebeysel hakların özgül tarzda parayla satın alınmasını mümkün kılan ekonomik ve toplumsal uzlaşma temeli üzerinde, aynı şekilde mülkiyet hakkının ve zenginliğin sürekliliği için uğraşan, sınırlı seçim hakkı üzerinde yükselen liberalizm çerçevesinde Anayasa koyucu burjuvazi, uzun süre ve inatla aristokrasi ile bir siyasal uzlaşma için uğraştı. Esas olarak haraçlardan yaşayan küçük soylular kitlesinin dar kafalı karşı koyuşu, ve diğer taraftan tüm feodal kalıntıları kaldırmak için köylülerin kırılmamış ve saldırgan iradeleri, uzlaşma siyasetinin ve barışmanın arka cephesini oluşturuyordu: İstikrar mümkün değildi. Boyunduruk altındaki halk yığınlarının unutulması temelinde büyük burjuvazi ve aristokrasinin ortak egemenliğini sağlamış olan 1688 İngiltere devriminin örnek alındığı siyasal uzlaşma, ilk defa Eylül 1789'da, aristokrasiye dayanak olarak bir soylular kamarası için ve aynı şekilde mutlak kralcı bir **veto** hakkı için uğraşan **monarşistler** ya da **anglomanlar** tarafından arandı.

Mounier, 1788'de Vizille'de olduğu gibi 1789'da da, sınırlı bir devrim için her üç katmanın da onayının alınabileceğine inanıyordu. Bu **eşraf devrimi** başarısızlıkla sonuçlandı; Mounier, 10 Ekim 1789'da Versay'ı terketti; az sonra, 22 Mayıs 1790'da Fransa'dan kaçtı. İster akılsızlıktan olsun, ister ikbal hırsından, her halükârda La Fayette daha uzun uğraştı: Onun politikasının hedefi, İngiliz örneğine göre meş-

ruti monarşi çerçevesinde mülk sahibi aristokrasi ile ticaret burjuvazisini barıştırmaktı. 1790'da La Fayette, siyasal yaşama hakimdi; o, 14 Temmuz Federasyon töreninde zafere ulaştı. Ama o gerçek yüzünü, Nancy Garnizonu'nun başkaldırısına karşı Ağustos 1790'da kuzeni Bouillé tarafından yönetilen cezalandırma seferini tasvip ederek gösterdi: popülaritesi paramparça oldu. Kısa zamanda onun yerini Triumvirat aldı. Elde etmek için uğraşılan uzlaşmanın sosyal ve siyasal içeriğini belki de kimse, Barnave'nin 15 Temmuz 1791' deki ateşli konuşması kadar berrak tanımlayamadı: «Devrimi bitirmek mi istiyoruz, yoksa bir defa daha ona başlamak mı istiyoruz?... Bir fazla adım bize fenalık ve suç yükleyecektir. Özgürlük yolunda bir ileri adım, krallığın parçalanmasıdır, eşitlik yolunda bir ileri adım, mülkiyetin parçalanmasıdır.»

La Fayette ile anlaşma içinde Triumvirat üyeleri Barnave, Du Port ve Lameth, seçim sınırını yükseltmeye ve kralın hakimiyetini güçlendirmeye niyetlendiler: bu siyaset, XVI. Lui'nin onayını olduğu gibi, aristokrasinin işbirliğini de zorunlu kılıyordu. Kral ve aristokrasinin buna yanaşmayışı, dış ülkelerden yardım isteme ve nihayet savaş, bir kez daha bu siyaseti suya düşürdü.

Aristokrasi yardımdan vazgeçtiği için, nihayet onların karşı koyuşunu da kırmak için halk yığınlarının desteği aranmak zorundaydı. Ayrıcalıklarına dik kafalıca bağlılıkları; ölçüsüz sınırsız ayrıcalık istekleri, tüm burjuva ilkelerine karşı direnç gösteren feodal zihniyetleri Fransız soylularının büyük çoğunluğunu mutlak bir red cephesinde birleştirdi. Buna karşı monarşinin tavrı, berrak bir şekilde, gerekli olduğunda bir sınıfın egemenlik organını oluşturduğunu gösterdi: Sarayın 1789 Temmuzunun ilk günlerinde kararlaştırdığı birliklere çağrısı, devrimin sonunu gösterir görünüyordu. Aristokrasinin büyük çoğunluğu ne 5-11 Ağustos Kararnameleri'ni, ne de Haklar Bildirgesi'ni kabul etmişti: başka kelime-

lerle, bunun anlamı, aristokrasinin feodal sistemin kısmen de olsa yıkılmasına karşı savaşmasıdır. «Benim ruhbanlarımın ve asillerimin soyulmasını asla onaylamayacağım», diye açıklıyordu XVI. Lui. Ekim'deki büyük halk eylemleri onu sonunda kararnameleri kabul etmeye zorladı.

Kral, La Fayette'ten tiksindiği halde, aynı zamanda onu kendisi için çalıştırırken, aristokrasi 1790 yılında kendini salt direniş içinde hapsetti. Mültecilerin dalavereleri, dış ülkelerdeki sarayların entrikaları ve karşı-devrimin başlangıcı onun (aristokrasinin -ÇN) umutlarını güçlendirdi; bunun dışında feodal hakların geri satın alınma zorunluluğu yüzünden başlayan bir sürü bölgedeki taşra ayaklanmaları, onların reddedici tavırlarını daha da sertleştirdi. Kralın 21 Haziran 1791'de kaçışı, silahlı mültecilerin Ren kıyısında toplanmaları ve son olarak 1791'den beri aranan ve özlenen savaş, aristokrasinin sınıf çıkarları yüzünden ulusa teslim olmaktansa ihanet etmeyi tercih edeceğini açıkça gösterdi.

Aristokrasi ile büyük burjuvazi arasındaki barışma siyaseti, feodal sistemin son kalıntılarının bir daha geri gelmez biçimde yok edilmesine kadar bir kuruntu olarak kaldı. Aristokrasi, eski haklarını tekrar elde edeceği mutlak monarşiye dönmek için bir kıvılcımlık umut gördüğü sürece, burjuva düzenin önünde diz çökmeyi reddetti. Ancak feodalizm nihai olarak parçalandığı (bunun için daha 1793 yılının ve korku egemenliğinin yaşanması gerekliydi) ve herhangi bir sosyal restorasyon denemesinin imkansız hale geldiği zaman, nihayet aristokrasi kendisini Temmuz monarşisi sırasında büyük burjuvazi ile iktidara getiren uzlaşmayı kabul etti. (Bu elbette ancak Napolyon diktatörlüğünden 15 yıl sonra, ultraların ve şanlıların 1830'da başarısızlığa uğramasından sonra (mümkün oldu -ÇN).)

Köylüler geri satın alma uzlaşmasını hiç de daha az şiddetli reddetmediler. Anayasa koyucu Meclis, hayal içinde bu yasadan, feodal rejimin çabuk ve tüm yönleriyle adil bir

çözülüşünü bekledi. Yasa, sadece Anayasa koyucu Meclis'in feodalizm komisyonunun dosyalarının değil, bilakis vilayet ve ilçe hükümetleri arşivlerinin, kamu kayıtlarının ve noter dosyalarının daha fazla tanıklık ettiği, çağdaşlar arasında en canlı ilgiyi uyandırdı, tartışmalara ve protestolara teşvik etti. Geri satın almanın temel ilkeleri daha 4 Ağustos 1789'da ilan edildiyse de, vergi yükümlüleri kurtuluşlarını, ancak 3 Mayıs 1790 tarihli kararnamenin kamuoyuna duyurulmasından sonra göze alabilirlerdi. Geri satın alma, 15 Mart 1790 tarihli kanunda formüle edilmiş temel ilkelerle kararlaştırıldı: Vergi yükümlüleri tarafından ilk düzenli tekliflerin Haziran'da yapılmış olabileceği görülmektedir. Bu gecikmeler en iyi yüreklileri bile öfkelendirdi.

4 Ağustos kararnamelerinin: «Anayasa koyucu Meclis, feodal rejimi tamamen ortadan kaldırır» şeklinde gösterişli takviyelerle yükseltilen yetersiz ifadesi, karışıklığa kendi payıyla katıldı: Köylüler sözcükleri olduğu gibi aldılar, kanunun bizzat değindiği istisnaları idrak edemediler ve 1790 yasasını sıfır ve geçersiz gördüler. Böyle bir tavrın, geri satın alma pratiği üzerinde hangi etkilerde bulunabileceği düşünülebilir. Dahası, bu kesin bir ihmaldi, vergi yükümlülerine kurtulmaları için zorunlu para miktarını sağlayacak bir tek mali önlem, bir tek kredi kurumu yoktu. Köylülerin büyük çoğunluğunun gerekli yedek akçeleri bile yoktu: Bununla, parayla satın almanın, zenginlerden başkası için olanaksız olduğu ve vaadedilen özgürlüğün hayale dönüştüğü görülmektedir. Toprak beyleri, bunlardan başka sadece muhafaza ettikleri haraçları değil, bilakis feodal hakların satın alınmasındaki ödeme boşluklarını da cebe indirdiklerinde, şaşkınlık çok çabuk öfkeye dönüştü: Temelden kaldırıldığı 4 Ağustos gecesinden sonra feodalizmin devam etmesi mitolojik hayal gücünün ürününden başka bir şey değildi.

Bu koşullar altında, 1789 ile 1793 arasında —bölgelere göre az ya da çok yoğun—, köylülük ile aristokrasi arasın-

da düzenli bir çarpışma başladı. 1789'dan sonra gerçekten sadece bir tek şiddet olayının kaydedildiği Doubs vilayetinde, sürgün etme hakkı buna rağmen aynı yıl içinde kayboldu; kaldırılan feodal hukukun kaldırıldığı andaki borçlar da silindi; 1789 sonunda belediyelerin çoğunluğu, kaldırılmış sayılan vergilerin toplanmasını reddetti ve baskı altındaki köylüleri destekledi; ondalığın reddedilmesi 1790'da çok yaygındı; 1791'de bir sürü dik kafalı cezalandırıldı; 1792'de tekrar, zor farkedilebilen kaynamalar başladı.

Diğer pekçok bölgelerde, 1789 ile 1793 arası taşra ayaklanmaları durmadı; feodal haraçların toplanma zamanı geldiğinde veya tarım ürünleri fiyatları haddinden fazla yükseldiğinde, tekrar eski kuvvetinde alevlenmek üzere, arasıra hafifliyorlardı. Şiddetli karışıklıklar ve köylü ayaklanmaları, 1789 sonunda Aisne, Bocage (Normandie), Anjou, Yukarı Burgund, Dauphiné, Vivarais ve Roussillon'da ortaya çıktı. Ocak 1790'da Quercy ve Périgord, sonra Yukarı Bretagne, Ploërmel (Rodon), Mayısta Bourbonnais'deki köylü ayaklanmaları izledi; hasat zamanında tüm Gâtinais'de ondalık haraçları ve karşılık faizleri reddedildi. Quercy ve Périgord, 1791-1792 kışında tekrar ayaklandı; ayaklanma baharda Gard, Ardèche ve Lozère'yi, Tarn ve Cantal'ı sardı; Ariège'i ise sonbaharda — öte yandan Beauce ve çevresi bahardan güze kadar fiyatların ve malların düzenlenmesinin merkezde durduğu şiddetli ajitasyonlara sahne oldu. Temmuz 1793'te Gers'li yarı-kiracılar ayaklandılar; aynı şekilde Temmuzdan Ağustosa kadar meyve faizleri yüzünden Seine-et-Marne bölgesinde çatışmalar baş gösterdi.

Tabii ki sorun her zaman sadece senyörcü haraçlar ve ondalıklar değildi; 1790'ın mükemmel hasadı durumu biraz yatıştırdıysa da, 1792 ilkbaharında pazarlardaki çatışmalar güçlü bir şekilde tekrar patladı, aynı şekilde tahıl nakliyatının yağmalanması da arttı: Tehdit edici açlık tehlikesi, feodal haraçlara ve geri satın almanın zorunlu usullerine karşı

başkaldırıyı alevlendirdi. Bu sürekli artan tehditler, aristokrasinin reddedici tavrını daha da güçlendirip durumun sertleşmesine yol açtı. Şehirlerdeki halk hareketinde olduğu gibi kırda da devrimi ileri götüren sınıf karşıtlıklarıydı.

Kralın 21 Haziran 1791'de Varennes'e kaçışı, uzlaşma siyasetinin yararsızlığını bir darbede ortaya koydu. Anayasa koyucu burjuvazi, **Trikolorların terörünü** de zincirden boşandırmayı ve anayasanın sınırlı karakterini daha güçlendirmeyi arzu etse de — korkuların ve onların takipçisi şiddet olaylarının ve ayaklanmaların tam açıklıkla gösterdiği gibi uçurum gittikçe büyüyordu. Varennes'den dönen kralı selamlamak için gelen Dompierre kontu, ağır payton Sainte -Menehould'u ardında bıraktığında, kendi köylüleri tarafından katledildi. Bundan böyle kitlelerin gözünde kral en tehlikeli düşmandı: Varennes'e kaçış «örtüyü parçalamıştı».

Dış ülkelerle savaş, aristokrasi için son umut ipliğiydi. XVI. Lui, 14 Aralık 1791'de kendisi tarafından görevlendirilen Breteuil'e, «Bir içsavaş yerine, dış ülkelerle bir savaş olacak ve şeyler bununla çok daha iyi olacaktır» diye yazıyordu. Ve aynı günde Marie-Antoinette, arkadaşı Fersen'e, yeni mecliste savaş için baskı yapan partiyi ima ederek: «Bu aptallar, böyle yapmakla bize hizmet ettiklerini görmüyorlar», diye yazıyordu. Gerçekten de 1 Ekim 1791'de toplanan Yasama Meclisi'nin sol kanadı, fraksiyon yöneticisi yüzünden çağdaşların **Brissotins** diye adlandırdıkları ve bizim Lamartine'den beri **Jirondenler** olarak tanımladığımız yeni adamların baskısı altında çoğunluk olarak savaş istediler.

Büyük ticaret burjuvazisinin temsilcileri olarak Jirondenler, her şeyden önce işlerinin olumlu yönde gelişmesi için zorunlu olan Assignat kredisini tekrar teşvik etmek için, karşı-devrimi nihayet temizlemeyi tasarlıyorlardı. Aristokrasinin yenilgiden sonra içerde karşı-devrimi sürdürmek için istediği savaş, ticaret burjuvazisini de korkutmadı: zaten orduya silah satışları her zaman çok kârlı olmamış mıydı?

Kraliyet ailesinin Varennes'te tevkif edilmesi, 21 Haziran 1791. (Bovi'nin bir Gravürüne göre Litografi (Taş basması).

İngiltere'ye karşı savaş? Bu o kadar kesin değildi. Ticaret burjuvazisinin gücü, tümü esas olarak ticarete yönelik kapitalizm çağının canlı merkezleri olan liman şehirleri Marseille, Nantes ve öncelikle Bordeaux'nun refahında yatıyordu.

Nisan 1792'de kıta savaşını başlatan Jirondenler, İngiltere'ye ancak Şubat 1793'te savaş açtılar: deniz savaşı Antiller'le ticareti ve kıyı şehirlerinin huzurunu yine bozdu. Kıta savaşı Jironden burjuvazinin siyasal hesaplarına daha fazla uyuyordu: Avrupa'daki Ancien Régime'lere saldırılınca,

aristokrasiye karşı savaş mutlak zirvesine çıkacak, onu koşulsuz vazgeçişe zorlamak için yüzündeki maske yırtılacaktı. Guadet, 14 Ocak 1792'de, «Hainlere daha şimdiden bir yer göstereceğiz, ve bu darağacı olacaktır» diye ilan ediyordu.

Ama, Jironden burjuvazi, aristokrasiye karşı bu savaşı tek başına kendi gücü ile yürütmekte yeteneksiz olduğunu gösterdi: O, sınıf egoizmi yüzünden halkın yardımını reddetti. Bununla, Robespierre'in Jakobenler önünde yaptığı büyük konuşmalarındaki, aristokrasiyle sınırların dışında değil, öncelikle içinde savaşılacağı ve yok edileceği tahminleri doğrulandı. Savaşın birlik gerektirdiği bahanesiyle Jirond, La Fayette'e kefil olup, dışişleri bakanı olan Narbonne düküne koruyucu siper oldu. Bu, Narbonne'un sevgilisi Mme de Staël'in teorisyenleri olarak sivrildiği **eşraf** rejimine bir tecavüzdü, ve birleşik toprak sahibi aristokratların çıkarlarını ticaret burjuvazisininki ile nihayet dengeledi.

Jirondenlerin 1792 baharındaki darbeler sonucu zaferi garanti altına almak için kaçınılmaz bir şekilde halk yığınlarıyla ittifaka girmek zorunda kalmaları, onların kararsız siyasetlerini, ve hatta ikiyüzlülüklerini tamamen açığa çıkardı: Onlar gerçi, örneğin 20 Haziran 1792'deki gibi, halka dönmeye razı oldular, ama yine de sadece, halkın onlar tarafından buyrulan hedeflere yönelmesi kaydıyla.

Ekonomik kriz ile birleşen ulusal kriz, bu durumda yığınların baskısını güçlendirdi: Ulusal coşku ve devrimci hareket birbirinden ayrılamaz; yurtseverlik, temelde yatan sınıf çelişkileri ile beslendi ve ateşlendi. Aristokratlar, hor gördükleri ulusa karşı kralla birleşik cephe yapıyorlar, içeride istilacıları bekliyorlar, mülteci olarak düşman saflarında savaşıyorlardı.

Doksan İki yurtseverleri için tehlikede olan, Seksen Dokuz'un mirasının kurtarılması ve ilerletilmesiydi. Hatta Jirondenlerin bile tavsiyeleri üzerine, pasif vatandaşlar mızraklarla silahlandılar, kızıl takkeleri giydiler ve çoğalarak

kardeş topluluklarına katıldılar. Ulusun sınırlı seçim duvarlarını yıkacaklar mıydı?... «Anavatan» diye yazıyordu Roland, XVI. Lui'ye gönderdiği 10 Haziran 1792 tarihli ünlü mektubunda, «hayal gücünün kendiliğinden ortaya attığı hiç de boş bir söz değildir; uğrunda kurbanlar verilmiş..., büyük çabalar sonucu yaratılmış ve şimdi tüm huzursuzlukların içinde ayağa kalkan, ve neye mal olursa olsun, ne umutlar verirse versin, aynı şekilde bu yüzden de çok sevdiğimiz bir cevherdir.» Anavatanın pasif vatandaşlar için anlamı, gerçekleştirilmiş hak eşitliğinden başka bir şey değildi.

Devrimci ruhu zirvesine tırmandıran ulusal kriz, ama şimdi aynı anda üçüncü katman içindeki sosyal çelişkileri keskinleştiriyordu. Burjuvaziyi, 1789'dan daha güçlü bir huzursuzluk yakaladı. Zenginlere, gönüllülerin silahlandırılması için vergi yükü kondu; enflasyon felaketli boyutlara ulaştığından ve sonu görülmediğinden, yiyecek maddesi çatışmaları tekrar arttı. 3 Mart 1792'de Etampes belediye başkanı de Simoneau'nun öldürülmesi, yığınların talepleri ile, ticaret ve mülkiyet üzerine burjuva kavrayışlar arasındaki yok edilemez çelişkiyi ortaya serdi. Jacques Roux, Mayıs'ta, Paris'teki fahiş kompradorlar için ölüm cezasını dahi talep ederken, 9 Haziran 1792'de Lyon'da şehir memuru Lange, «fazlalıkların ve ekmeğin fiyatının adilce tespiti için basit ve uygulanması kolay çareler» sunuyordu.

Burjuvaziyi o zamandan beri bir hayalet kırıp geçirmektedir: «Tarla kanunu», başka türlü söylenirse; toprak mülkiyetinin dağıtılması. Mauchamp papazı Pierre Dolivier, Etampes isyancılarının savunmasını üstlenirken: Jirond, Simoneau şerefine merasimli bir cenaze töreni düzenledi ve onun belediye başkanlığı eşarbını Panthéon'un kubbesine astırdı. Jirondenlerle Montanyarların (Dağ Partisi) yakında aralarını açacak olan bölünme bununla daha da berraklaşıyor, tarihin ileride biraz utangaçça Jirond'un «ulusal iktidarsızlığı» diye adlandıracağı durumun derinde yatan se-

beplerini de anlaşılır kılıyordu: Burjuvazinin temsilcileri olarak büyük bir hırsla kendilerini ekonomik özgürlüğe vermiş olan Jirondenler, kendi savaş siyasetleriyle yol açtıkları halkın saldırısı karşısında korkuya kapıldılar. Onların milli hisleri asla, sınıf dayanışmasının taleplerini bastıracak kadar kuvvetli değildi.

Jirond, son adımın atılması gereken yerde, ilkönce kendisi tarafından kayırılan ve 10 Ağustos 1792'de sadece 1791 anayasasını ve tahtı değil, bilakis ulusun dar sınırlı seçim duvarlarını da yıkacak olan halk yığınlarının ayaklanmasından korktu. Ama Jirondenler her şeyden önce mülkiyetin, en azından servetin egemenliğini (yitirmekten -ÇN) korkuyorlardı. 10 Ağustos, gerçi Jirondenlere karşı değil, ama kesinlikle onlar olmaksızın tamamlandı: Bu imtina onlar için bir felaket oldu.

10 Ağustos 1792 ayaklanması, Marsilya ve Bretagne'dan federallerin katılmasıyla ulusal olduğu kadar, en geniş anlamda sosyal anlam kazandı: onunla, o zamana kadar ulusu ayıran duvarlar yıkıldı. Pasif vatandaşlar, Temmuz'dan beri büyük sayılarla seksiyon toplantılarına ve Ulusal Muhafız taburlarına katılıyorlardı. Yasama Meclisi 30 Temmuz'da ilk kez bir kararname ile pasif vatandaşların Ulusal Muhafız alayına katılmalarına izin verdi ve bununla fiili durumu onaylamış oldu. «Eğer anavatan tehlikedeyse», diye ilan ediyordu Parisli seksiyon Butte-des-Moulins, «egemen (Rousseau'nun anladığı anlamda halk), görevi başında olmalıdır: ordularının başında, davalarının başında, her yerde olmalıdır.» Genel seçim ve pasif vatandaşların silahlanmasıyla bu «ikinci devrim» halkla ulusu kaynaştırdı: bu, demokrasinin kazanılmasının işaretiydi.

Beyhude denemeler sonucunda, uzlaşmanın eski yandaşları devre dışı kaldılar. Dietrich, Strasbourg'u ayaklandırmayı bir kez daha denedi, sonra kaçtı; kendi birlikleri tarafından terkedilen La Fayette, 19 Ağustos 1792'de Avustur-

ya'ya kaçtı. Ama Sankülotların ortaya çıkışı, burjuvazinin bir fraksiyonunu pür dikkat kesilmeye itti: hemen bu demokratik halk cumhuriyetine karşı, 10 Ağustos'taki «ikinci devrim»de bildirilen direnişler belirdi. «Vatandaşların hiçbir özel sınıfı», diye ilan ediyordu 30 Temmuz 1792'de Paris'in Theatre français seksiyonu, «anavatanı savunma münhasır hakkını kendinde göremez.»

Tipik giysileri içinde bir Sansculotte.

Doksan Üç
Burjuva Cumhuriyeti mi Yoksa Halk Demokrasisi mi? (1792 - 1795)

Şimdi, devrimci Fransa ile Avrupa aristokrasisi arasına taşmış olan çatışmada, burjuvazinin bir bölümü halk olmaksızın zafere ulaşamayacağını anladı: Montanyarlar, Sankülotlarla ittifaka gittiler. Halkın siyasal arenaya bu çıkışı, büyük burjuvazinin çıkarları için büyük tehlike teşkil ediyordu; bu yüzden o, Brissot'un ağzından «anarşi ejderhası»nı işlemeye başladı. «Mülkiyetiniz tehlikededir» diye haykırıyordu Pétion Nisan 1793 sonunda, ve mülk sahiplerini biraraya topluyordu. «Zenginler, kendi tekelindeki gücü, (diğer insanlara -ÇN) karşı ölüm-kalım hakkı olarak kullandığı sürece», diye yanıtlıyordu onu Enragé Jacques Roux 25 Haziran 1793'te, «eşitlik sadece içi boş bir hayaldir». Bununla 1793 ilkbaharında, Sankülotların tüm bu süre boyunca belirsiz bir şekilde elde etmek için uğraştıkları halk cumhuriyetinin, sonunda burjuva devrimin talepleri yüzünden gerçekleşemediği dram başlıyordu. Böylece daha o zamandan, bir toplumsal grubun çabaları ve istekleri ile tarihsel zorunlulukların nesnel durumu arasındaki yok edilemez çelişki belirginleşiyordu.

Özgürlüğün Despotizmi

Jirondenler ve Montanyarlar (1792-1793)

Jirondenler ve Montanyarlar arasındaki rekabet, onları birleştiren burjuva geçmişlerine rağmen siyasi temel kararları sonucu tipik bir sınıf karakteri taşıyordu. Ticaret burjuvazisinin sözcüsü olarak Jirondenler, mülkiyeti ve ekonomik özgürlüğü, Sankülotlar tarafından talep edilen sınırlamalara karşı, yani düzenlemelere, fiyat sınırlamasına, el koyma ve Assignat'lar için zorunlu kura karşı savunmak istiyordu. Özlerinde karakteristik bir his olarak sosyal hiyerarşi yatan Jirondenler, halka karşı içgüdüsel bir savunma tavrı gösterdiler; hükümet tekelini kendi sınıfları için saklı tuttular. Jakobenleri ve Montanyarları kötülediği Ekim 1792 tarihli **Fransa'nın Tüm Cumhuriyetçilerine Çağrı**'sında Brissot şöyle yazıyordu: «Mahvedenler, her şeyi; mülkiyeti, refahı, yiyecek maddesi fiyatlarını, toplumda yerine getirilen çeşitli hizmetleri eşitlemek isteyenlerdir.» Robespierre daha çok önceleri, **Lettres à ses commettants**'ın 30 Eylül 1792 tarihli birinci sayısında bunu yanıtlamış ve «Cumhuriyeti, sadece kendileri için kurmak isteyen, sadece zenginlerin çıkarları için yönetmeye niyetlenen» sahte yurtseverleri suçlamıştı.

Montanyarlar, ve burada her şeyden önce Jakobenler, ulusal gerçekliğe, halk yığınlarını birleştirmeye uygun olan

olumlu bir içerik vermek için uğraşıyorlardı. 29 Kasım 1792 tarihli geçim kaynağı üzerine konuşmasında Saint-Just, «halkı, onun ahlakını bozan endişe ve yoksulluk durumundan kurtarma» zorunluluğundan söz etti; enflasyonun tahribatını sona erdirip, halkın geçim kaynağını güven altına alır ve «onun mutluluğunu, onun özgürlüğü ile» birleştirerek «Fransız halkına bir anda bir anavatan hediye edebilirsiniz» 2 Aralık 1792 tarihli, Eure-et Loir'daki tahıl huzursuzluğu üzerine konuşmasında Robespierre sorunu daha açık ortaya koydu: «En yüksek hak yaşama hakkıdır. Yani ilk sosyal yasa, toplumun tüm üyelerine yaşamak için gerekli kaynakların güvence altına alınmasıdır; tüm diğer yasalar buna tabidir.»

Savaşın gerekleri ve ulusal hisleri, Montanyarları Sankülotlara yönelmeye götürdü: Cumhuriyetin durumu, sadece halkın desteği ile başarılabilecek olan olağanüstü önlemleri gerekli kılıyordu; şüphesiz bu, halkın ancak emeğin yeni bir toplumsal yönlendirilmesiyle kazanılmak zorunda olduğu anlamına geliyordu.

Kralın yargılanması ve ölümü Jirondenler ile Montanyarları uzlaşmaz bir çelişkiye düşürdü, bununla yeni siyasal gerçeklik şartları daha berraklaştı. İlk olarak Saint-Just, XVI. Lui'nin mahkum edilmesinden sonra sorunu ulusal bakış açısına yerleştirdi: «Biz cumhuriyet, bağımsızlık ve birlik istiyoruz... XVI. Lui yabancı bir düşman gibi mahkum edilmelidir» (13 Kasım 1792). Monarşist tutuma belirleyici bir darbe indiren kralın 21 Ocak 1793'te asılması, ulus düşüncesinin giderek kralcı biçimi terkettiği süreci sona erdirdi. Bu, bundan başka «kral katilleri» ile XVI. Lui'nin kurtarılması için Vergniaud tarafından önerilen halk oylamasını gerekli gören «temyizciler» arasındaki her türlü uzlaşmayı olanaksız kıldı. Jirondenler, kralın yaşaması için çabalayarak, Avrupa ile olan çatışmayı sınırlayabileceklerini sandılar. Böylelikle onlar, az ya da çok bilinçli bir şekilde, aristokrasi ile

uzlaşmaya kaydılar: henüz Kasım 1792'de propaganda seferi vaaz etmiş olan kişiler için tutarsız bir davranış. Şimdi cumhuriyetle özdeş olan ve burjuva Dağ Partisi'nin ve Sankülotların güçlü dayanışması üzerine kurulu ulus için, kralın asılmasından sonra zaferden başka bir son kalmamıştı.

Mart 1793'teki yenilgiler, Vendée'deki ayaklanma ve bunların neticesinde oluşan tehlike, Jirond'un kaderini tayin etti. Sonuna kadar, her türlü tavize karşı çıktı. Vergniaud, 13 Mart 1793'te bile: «Sosyal insanlar için eşitlik, yalnızca hukuksal eşitliktir» diye açıklıyordu; bu, mülkiyetin ve zenginliğin üstünlük konumuna sıkıca sarılmak anlamına geliyordu. Paris seksiyonları tarafından Jirondenlerin Konvansiyon'dan uzaklaştırıldığı anmaya değer 31 Mayıs-2 Haziran 1793 günleri, ulusal olduğu kadar sosyal bir yön de arzediyordu. Jaurès, bunun sınıf karakterini inkar etti: ona göre Jirondenler, «sadece klik ve fraksiyon ruhu halinde körelmiş parti ruhları yüzünden» kaybettiler. Eğer bu günlerin sadece parlamenter boyutu ile yetinilirse, bu doğrudur; ama onların sosyal yönü, Parisli Sankülotların rolünde, aynı şekilde büyük burjuvazinin elimine edilmesinde açıkça ortaya çıkıyordu.

Devrimci bir patlama olarak bu günler, ayrıca, aristokratik komploların hücumuna karşı ulusal bir refleks, bir savunma ve cezalandırma tepkisi oluşturdu. **Seksiyonlar hareketinin** genişlemesi, bunu daha önce belirginleştirmişti: Jironden muhalefet maskesi altında aristokratik karşı-devrim, Marsilya, Bordo ve güçlü biçimde Lyon'da yeniden saldırıya geçti. İnisiyatifini Mayıs 1793'te seksiyon hareketinin üstlendiği içsavaşın genişlemesi olarak **federalizm** de bu çifte görünümü gösteriyordu, ki onun sosyal içeriği siyasal eğiliminden daha güçlü dışa vuruyordu. Varlıklarını sürdüren bölgesel partikülarizmler bunu (federalizmi -ÇN) bir parça açıklar, ama sınıf çıkarlarının ortaklığı daha fazla: Federalist ayaklanma hem hâlâ sınırlı seçim sistemine sarılan Fe-

uillant'ları, Ancien Régime taraftarlarını, hem de mülkiyet ve kâr özgürlüğü derdinde olan burjuvaziyi birleştirdi. Hâlâ Seksen Dokuz'un ilkelerine olan yükümlülüklerinden dolayı ve ulusal bağımsızlığı yitirmekten korktuklarından, Jirondenler Vendée ittifakını[14] ve dış ülkelere yapılan çağrıyı reddettiler: diğer yandan halk yığınlarına olan güvensizlikleri ve onların genişletilmiş bir ulusa dahil edilmelerine karşı isteksizlikleri yüzünden aristokrasinin ve koalisyonun oyununu oynadılar.

Jirondenler. De la Roche'nin bir tablosundan bölüm.

14 Vendée ittifakı: Aristokratların, yemin etmeyen papazların oluşturduğu, mültecilerin desteklediği karşı-devrimci muhalefet (Mart-Aralık 1793).

Montanyarlar, Jakobenler ve Sankülotlar (1793-1794)

Jirondenler daha yeni safdışı bırakılmıştı ki, Montanyarların önderlik ettiği Konvansiyon kendini iki ateş arasında buldu. Karşı-devrim, federalist isyanlarla yeniden canlılık kazanırken, halk hareketi pahalılık ve açlık sonucu artan umutsuzluk içinde baskısını artırdı. Hükümet örgütlenmesi duruma hakim olmada başarısızlık gösterdi: Danton, savaşmak yerine Sosyal Yardım Komisyonu'nda görüşmeler yapıyordu. Kendi çelişkileri içinde tutsak olmuş Dağ Partisi hâlâ duraksarken, ihtiyaçları ve kinleri tarafından ileri itilen halk yığınları büyük sosyal yardım önlemlerini, ilk olarak 23 Ağustos 1793'teki topyekûn silahlanmayı[15] zorla elde ettiler. Bu şartlar altında, halkın hücumunu düzenli kanallara yöneltebilecek ve gerekli kadroları sadece o sağlayabilecek olan burjuvazi ile ittifakı koruyabilmek için bir devrim hükümeti her zamankinden daha acildi. Sankülotların ve Montanyarların, ya da Jakoben burjuvazinin bu çift sosyal tabanı üzerinde devrimci hükümet kendini Temmuz'dan Aralık 1793'e kadar adım adım örgütledi: Onların en açık görüşlü yöneticileri, bir zamanların üçüncü katmanın devrimci birliğini, yani ulusal birliği her ne pahasına olursa olsun korumak istiyorlardı.

II. yılın akışı içinde iki problem ortaya çıktı. Birincisi,

---

15 16 ile 50 yaş arası tüm erkeklerin, dış tehlikeye ve içteki karşı-devrime karşı askere alınıp silahlandırılması.

siyasal nitelikliydi: Sankülotların davranışları devrimci diktatörlüğün talepleriyle ve ulusal savunmanın zorunluluklarıya nasıl birleştirilebilirdi? Başka türlü söylenirse: Halk demokrasisi ile devrim hükümeti ilişkisindeki problem nasıl çözülecekti? İkinci problem sosyal nitelikliydi: Sankülotların beklentileri ve ekonomik talepleri ile devrimin yürütücü unsuru olarak kalmış olan burjuvazinin istemleri nasıl uzlaştırılacaktı? Başka türlü söylenirse: Halk yığınları ile mülk sahibi sınıflar ilişkisindeki problem nasıl çözülecekti? Her şeyden öte, hükümetin, bu koalisyonun içindeki çelişkileri aşabilecek gücü var mıydı? Ulusu tehdit eden tehlike bir an için bunları (çelişkileri -ÇN) suskunluğa itti. Şüphesiz eğer zafer kazanılırsa bunların yeniden ortaya çıkacakları önceden görülüyordu.

Halkın baskısı, şiddetinden bir şey kaybetmeyerek 1793 sonlarına kadar sürdü. Halk böylece, ilkönceleri direnen Konvansiyon ve onun aynı şekilde duraksayan komisyonlarından, sonunda büyük devrimci önlemleri elde etti: 5 Eylül'de terör **gündeme** alındı ve 11'inde tahıl tavan fiyatı **(Maximum)** kabul edildi; şüpheliler ile ilgili yasa 17'sinde kararlaştırıldı, nihayet 29 Eylül'de **genel maksimum,** yani cebir ekonomisi yürürlüğe kondu. Bu, kitlelerin bir zaferi, ama hükümetin de bir başarısıydı: yasallık korundu, legal korku yönetimi, doğrudan eyleme karşı üstün geldi. Sosyal Yardım Komisyonu, hem sert kalmayı hem de zamanında ve onun tarafından seçilmiş bir alanda geri çekilmeyi bildi; böylelikle otoritesi arttı. Halkın içindeki Enragé kılığındaki aşırı muhalefet safdışı bırakıldı, Meclis muhalefeti büyük 25 Eylül tartışması sürecinde susturuldu ve hıristiyanlıktan arındırma kampanyası, 6 Aralık'ta dinsel inanç özgürlüğünün törensel ilanıyla sona erdirildi.

Aynı zaman dilimi içinde, Wattignies'de cumhuriyetin Avusturyalılar üzerinde (16 Ekim) ve Le Mans'da Vendée isyancılarının birlikleri üzerinde (13-14 Ekim) zaferi gerçek-

leşti. 10 Ekim 1793'te Saint-Just'ün bir dilekçesi üzerine Konvansiyon, Fransız hükümetini **barışa kadar devrimci** ilan etti; 14 Frimaire II'de (4 Aralık 1793) devrim hükümetinin anayasa kararnamesini kabul etti. Olayların mantığı merkezileşmenin tesis edilmesine, sağlam bir yönetim örgütüne ve hükümet otoritesinin güçlenmesine götürdü: bunlar, Sosyal Yardım Komisyonu'nun sabırla hedeflediği zaferin zorunlu koşullarıydılar. Bununla halk hareketinin eylem özgürlüğüne de son verildi.

Ulusal savunmanın gerekliliklerini her şeyin üzerinde gören Sosyal Yardım Komisyonu, yığınların devrimci birliğe zarar verecek olan taleplerine baş eğmek istemiyordu. Savaşın sürdürülmesi için mutlak şart olan cebir ekonomisinin kaldırılması yönündeki ılımlı burjuvazinin talebine de aynı şekilde yanaşmak istemiyordu; kendine herkesin itaat etmesini garanti altına alan korku yönetiminin kaldırılmasına da karşı çıkıyordu. Her halükârda, tüm bu çelişkili talepler arasında dengenin nasıl sağlanacağı şüpheliydi.

Enragé'lerin tasfiyesi, hıristiyanlıktan arındırmanın sona erdirilmesi, aynı şekilde halk örgütlerine, öncelikle seksiyon topluluklarına karşı gizli saldırılar, Sosyal Yardım Komisyonu'nun sonbahar 1793'teki, onun bu zamana kadar yönetmekten çok peşinden gittiği halk hareketinden kendini açıkça ayırma isteğini belgelemektedir.

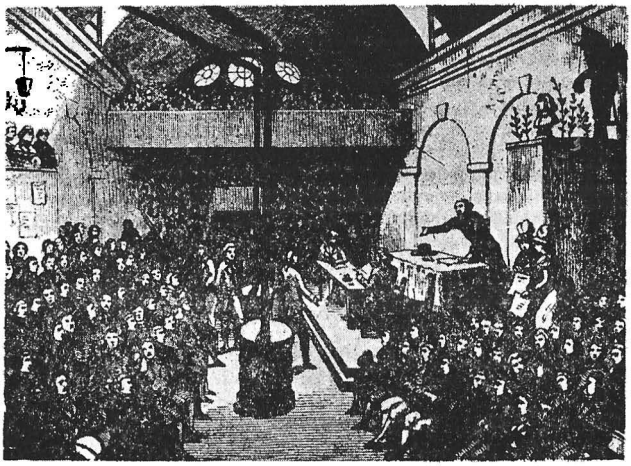
Ama o, böylelikle Konvansiyon'a teslim oldu ve karşıtlarına birleşimlerde ve kamuoyu önünde saldırı imkanı sağladı. Danton, Robespierre'i hıristiyanlıktan arındırma yandaşlarına karşı hiç de art düşüncesiz desteklemedi: devrim hükümetinin itici çarkını felç etmek gerekiyordu. Danton'un «uysal» politikası, Hébert ve onun Cordeliers[16]'deki arkadaşları tarafından desteklenen halk hareketinin programına tüm noktalarda karşıt konumdaydı: aşırı terör, çok keskin

---

16 Cordeliers: İnsan Haklarının Dostları Derneği (Nisan 1790'dan itibaren).

yürütülen (fiyat) maksimumu, ve sonuna kadar savaş. Hükümetin hıristiyanlıktan arındırmaya karşı saldırısı, aynı şekilde Ocak 1794'ten itibaren vilayetlerde korku yönetiminin yumuşatılması, Sosyal Yardım Komisyonu'nun (Indulgents'ın [«uysallar»ın] talep ettiği gibi) aşırıları henüz safdışı bırakmamakla birlikte, şüphesiz onların etkisini gittikçe azaltmak istediğinin belirtisiydi. Onun seksiyonlarda demokrasinin altını oyma denemeleri, bu çizgiye uygundur. Böyle yaparak o, hükümet gücünün bir aracı olarak terörden vazgeçmeden onu hafifletebilirdi. Hükümet bu tavrı, Danton'un korku yönetimine karşı saldırıya geçmesini kolaylaştırdı.

1793/94 kışının sonunda yiyecek maddesi krizi tekrar birdenbire kötüleştiğinde, fraksiyonlar arası mücadele başladı. Paris'teki durum da tehdit edici biçimlere büründü: halkın öfkesinin patlaması olmayacak bir şey değildi. Toplumsal sefaletle birlikte siyasal kriz, sistemin çelişkilerini zorluyordu: Sonuçlar, halk hareketi, devrimci hükümet ve sonunda devrimin kendisi için geri alınamaz olacaktı.

Jakoben Kulübünün toplantısı.

Cumhuriyet'in II. Yılının Büyüklüğü ve Çelişkileri

Toplumsal Eğilimler ve Halk Hareketinin Siyasal Pratiği

Parisli Sankülotların hareketi Haziran 1793'ten kışa kadar devrim hükümetinin istikrara kavuşmasını ve Sosyal Yardım Komisyonu'nun Jakoben diktatörlüğünün sağlamlaşmasını sağladı ve aynı zamanda aksi Konvansiyon'a, yığınların kaderini iyileştirmeye yardım eden önlemlerin alınmasını kabul ettirdi.

II. yıldaki Paris seksiyonlarında siyasal bakımdan aktif olanların sosyal bileşimine ve Faubourg Saint-Antoine'ın devrim sürecindeki rolüne yakından bakıldığında, devrimci öncünün hiçbir şekilde fabrika proletaryasından değil, aksine küçük ustaların koalisyonundan ve onlarla birlikte çalışıp, birlikte yaşayan kalfalardan geldiği tespit edilebilir. Halk hareketinin belli özellikleri, özgül davranış biçimleri, aynı şekilde belirsiz (ambivalent -ÇN) bir durumdan ortaya çıkan çelişkiler böylelikle anlaşılır olur. Emek dünyasına, bir bütün olarak küçük zanaatkâr burjuvazinin zihniyeti damgasını vuruyordu, ve bu (küçük zanaatkâr burjuvazi -ÇN) gibi o (emek dünyası -ÇN), bir bütün olarak burjuva zihniyeti ile karakterizeydi. İşçiler ne düşüncelerinde ne de davranışlarında bağımsız bir varlık oluşturmuyorlardı. Emeğin değeri ile ücret arasında doğrudan bir ilişki kurmuyorlardı: bu, daha çok yiyecek maddesi fiyatları bağıntısında geçer-

liydi: emeğin toplumsal işlevi henüz açık bir şekilde kavranmamıştı.

II. yılın Sankülotları, toplumsal alanda öncelikle üretimin ve emeğin problemleriyle ilgilenmediler; tüketici olarak çıkarları onlar için çok daha güçlü şekilde önplanda duruyordu. Onlar, yiyecek maddesi fiyatlarının dondurulmasını talep ettiler, buna karşılık daha fazla ücret talebi bir istisna olarak kaldı. Fiyat takdirinin (Taxierung -ÇN) Parisli savaşçılar tarafından, bu şekilde inatçı bir biçimde ileri sürülmesinin nedeni, onların sadece seksiyonlarındaki işçilerin değil, bilakis açlık altında kıvranan büyük sayıdaki bakıma muhtaçların güçlü baskısı altında olmalarıydı: 1794 ilkbaharı başlangıcında her dokuz Parisliye, yardıma ihtiyacı olan bir bakıma muhtaç düşüyordu, buna karşılık bu sayı Saint-Antoine'da üçe birdi. Ve daha ne kadar talihsiz yoksul var acaba? Zanaatkârlar, küçük bakkal sahipleri, kalfalar ve gündelik işçiler gibi bu derece değişik grupları birarada tutan ve onları ortak bir çıkar altında toptancılara, girişimcilere, asil veya burjuva tefecilere karşı bir koalisyona götüren macun açlıktı.

Sankülotluk kavramı yeni sosyolojik terminolojiye göre muğlak gözükebilir: zamanın toplumsal koşulları için o tam açıklıkla gerçeğe uygundur. Tabii ki halk yığınlarının davranışı üzerindeki başka etkiler dışlanamaz: asillere karşı kin, aristokratik komplo inancı, ayrıcalıkları parçalama ve hakların gerçek eşitliğini kurma isteği. Ve son tahlilde tüm bunlar, çoğunda az ya da çok karışık olarak siyasi momentlerle bağlı olan günlük ekmek talebiyle ilgilidir. «Robespierre yönetimi altında», diyor Parisli marangoz Richer I Prairial III'te (20 Mayıs 1795), «kan aktı, ve hiç ekmeksiz kalmadık». Teröristçe davranış kopmaz biçimde sosyal taleplerle bağlıydı.

Halkın toplumsal tasarımları ve beklentileri, tamamen belirli talepler uğrunda verilen mücadelelerin seyri içinde, daha keskin bir profil kazandı. Böylece, 1793'te ekmek fiyatlarını ücretlerle denkleştirmek için, yani Sankülotlara bir yaşam şansı bırakmak için, tahıl ürünleri maksimumu talep edildi. Yaşa-

ma hakkı, burada, bir baskı aracı olarak kullanıldı. Pratikte savunulan talepler, teorik gerekçelendirmelerinden önde gidiyorlardı ve bunları ortaya çıkarıyorlardı; bu sayede mücadele daha da sertleşti. Burada sıkı bir bağıntı aranmamalıdır. Eşitlik düşüncesi (egalitarizm), temel özelliği oluşturuyordu: Yaşam koşulları herkes için eşit olmak zorundadır. Sankülotlar, eşitsizlik üreten sınırsız mülkiyet hakkının karşısına, *tüm mallardan eşitçe istifade etme* temel ilkesini koydular. Bu onları, zorunlu biçimde mülkiyet hakkının özgürce kullanımının eleştirisine götürdü. Mülkiyet hakkı bir hak olarak hiçbir zaman sorun haline gelmedi: bağımsız küçük üreticiler olarak Sankülotlar, bu hakkı kişisel emek üzerine kuruyorlardı.

Sankülotlar zenginlere ve «şişkolar»a karşı savaşıyorlardı. Halk kitlelerinin ajitasyonunun doruğa ulaştığı 2 Eylül 1793'te Sans Culottes (daha önceki Jardin des Plantes) seksiyonu Konvansiyon'dan sadece «sanayinin kârının ve ticaretin kazancının» genel fiyat takdiri ile dondurulmasını değil, bilakis «aynı kişinin sadece bir *maksimuma* sahip olması» için servetin de bir maksimumla dondurulmasını talep ediyordu. Bu nasıl belirlenecekti? Bu, zanaatkârların ve hırdavatçıların küçük mülkiyetlerine tekabül etmeliydi: «Herkes, ancak bir atölye, bir dükkan sahibi olabilir.» Bu radikal önlemler, «servetler arasındaki büyük eşitsizliği yavaş yavaş kaldıracak ve mülk sahiplerinin sayısını artıracak»tı. Devrim süresince, başka hiçbir zamanda halkın toplumsal ideal tasarımlarının daha açık bir formülasyonuna rastlayamayız: Sankülotların kadrosunu oluşturan zanaatkâr ve küçük dükkân sahiplerinin fikrine göre bir ideal. Yiyecek maddesi pazarındaki perakendecilere ve aracı tüccarlara olduğu kadar, aynı şekilde kapitalist inisiyatifleriyle kendilerini bağımlı ücretli işçi statüsü ile sınırlamakla tehdit eden girişimcilere de düşmanca karşı duran şehir tüketicilerinin ve küçük üreticilerin ölçülerine göre de bir ideal. Nihayet, özel mülkiyeti ortadan kaldırmaksızın, onun sonuçlarını sınırlama çabasında, devrime önderlik eden burjuvazinin çabasına temelden ters düşen bir ideal.

Sankülotların siyasal düşünceleri de burjuvazininkilerle pek az denk düşüyordu. Egemenlik halktadır: halkın savaşçılarının

tüm siyasal davranışları bu ilkeden türetilir. Halkın egemenliği: bu onlar için bir soyutlama değil, aksine seksiyon toplantılarında biraraya gelen ve haklarını genişçe uygulayan halkın somut gerçekliğiydi. Onların içindeki en bilinçliler, doğrudan demokrasiyi hedefliyordu. Yasama sorununda onlar, yasaların halk tarafından uygulanmasını talep ettiler ve pratiğe geçirdiler. Temsili sisteme güvenmediklerinden, seçilmiş temsilciler üzerinde kontrol ve onların geri alınabilmesini öne sürdüler. Yasa koyucu egemen olarak halk, aynı zamanda yargılayıcı egemendi: 1792 Eylül Katliamı sırasında halk mahkemeleri kuruldu. Egemenliğin en temel özelliklerinden birini hâlâ silahların gücü oluşturuyordu: Halk ancak silahlı olabilirdi. III. yılda seksiyonlardaki savaşçıların silahsızlandırılması, onların siyasal başarısızlıklarını karakterize ediyordu. Silahlanmış durumda ve haklarının tam olarak kullanımını *ayaklanma* içinde direne direne elde eden halk, halk egemenliği ilkesinin en yüksek uygulama biçimiydi. Halk, egemenin mutlak gücünü ayaklanma içinde bir kez gösterdi mi, egemenliğin kullanımını tekrar, yeniden güvenle donanmış olan vekillerine devreder: 2 Haziran 1793'te böyle oldu.

Seksiyonların örgütsel inşası bu çabalara olağanüstü bir etkililik verdi. Sankülot savaşçıları, hem uyum yeteneğine hem de kuvvetli vurucu güce sahip olan Paris kitle hareketinin örgütünü, Anayasa koyucu Meclis tarafından yaratılan şehir kurumlarını ve Meclis'ten direne direne elde edilen devrimci komisyonları kullanarak yaratabildiler; ama her şeyden önce, seksiyon toplulukları ile 1793 sonbaharı öncesinde halk hareketinin ihtiyaçlarına ve beklentilerine tamamen uygun bir aygıt geliştirerek yarattılar. İşe yararlığını Ilımlılara karşı 1793 ilkbaharı ile sonbaharı arasında kanıtlayan bu örgüt, devrim hükümetinin oluşturulmasını büyük ölçüde kolaylaştırdı.

Seksiyonların daimi (toplantısı -ÇN) (genel toplantılar her gün saat 5'te oluyordu). Temmuz 1792 ile Eylül 1793 arasında bu siyasal sistemin temel taşlarından birini oluşturdu. Toplantıları önce haftada ikiyle, daha sonra on günde ikiyle sınırlayan 9 Eylül Kararnamesi onu ortadan kaldırdı. Devamlılığı ve sürekliliği garanti altına alan seksiyon toplulukları üzerinden

bu dolaylı olarak tekrar düzenlenmeye başlandı. II. yılın kışında bu topluluklar, genel toplantıların işlevini üstlenmeyi ve onu sırf başvuru ve kayıt organı olarak sınırlamayı denediler. Ama seksiyonların tüm kurumları arasında halkın gücünü en iyi şekilde *devrimci komisyonlar* sembolize etmekteydi.

Onlar (devrimci komisyonlar -ÇN), 10 Ağustos 1792'den sonra değişik Paris seksiyonlarında kendiliğinden ortaya çıktılar ve 1793 Mart krizi sırasında hızla çoğaldılar. Konvansiyon onları 21 Mart'ta legalleştirdi. İlkönceleri sınırlı olan yetkileri kısa sürede genişletildi. 17 Eylül 1793 tarihli Şüpheliler üzerine kanunla, gerçekte kendilerini daha önce kabul ettirmiş olan yetkileri onaylandı: her belediyede ya da belediye seksiyonunda şüphelilerin bir listesini hazırladılar ve tutuklama emri verdiler. Şüphe'nin Paris Komünü tarafından yapılan geniş tanımı, yetkileri daha da genişletti: denetimi hem genel meclislerin, hem de şehir yönetimlerinin elinden alan komisyonlar, tüm seksiyon yaşamını kontrolleri altına almayı başardılar.

Silahlı güce sahip olan ve kendi subaylarını atayan, kendi kendilerini yöneten ve belediye meclisleri ile komisyonları kendileri seçen Parisli seksiyonlar, böylelikle başkent içindeki özerk organizmaları oluşturuyorlardı. Eksik olan merkez kurumun yerini normal zamanlarda *yazışmalarla*, kriz zamanlarında *kardeşlik ederek* dolduruyorlardı: bu şekilde, Paris'in resmi dairelerini iki katına çıkardılar. Şüphesiz bu tehlikesiz bir örgüt değildi: çünkü hükümet komisyonlarının yetkilerini elinden almakla tehdit ediyor ve devrim hükümetinin üzerinde kurulduğu toplumsal dengeyi Sankülotlar yararına parçalamak istiyordu.

Devrim Hükümeti ve Jakoben Diktatoryası

Devrim hükümeti, 1793 yazının akışı içerisinde güçlendi ve nihayet 14 Primaire II (4 Aralık 1793) kararnamesi ile, halk demokrasisi ilkelerinden uzak olan ilkeler temelinde kuruldu.

Devrim hükümeti teorisi, Saint-Just'ün 10 Ekim 1793 tarihli raporunda ve ayrıca Robespierre'in **Devrim Hükümetinin Temel İlkeleri Üzerine** (25 Aralık 1793) ve **Meclise Kılavuzluk Edecek Siyasal Ahlakın Temelleri Üzerine** (5 Şubat 1794) adlı iki konuşmasında dile getirildi. İlkönce, bu tasarıların hiçbirisinde halk egemenliği ilkesinin söz konusu olmaması dikkati çekmektedir. Bu (egemenlik -ÇN) daha ziyade «hükümet çalışmalarının etkileneceği biricik merkez» olan Konvansiyon üzerinde yoğunlaşmaktadır. Komisyonlar onun kontrolü altında hükümet edeceklerdir. Aslında sadece iki komisyon gerçek iktidar uygulamaktadır: «Ulusal Konvansiyon'a önemli önlemler önererek hükümetin yönetimini elinde tutan, yürütmenin merkezindeki» Sosyal Yardım Komisyonu, ve «kişileri ve genel polisi ilgilendiren tüm hususların onun denetimine» verildiği Genel Güvenlik Komisyonu.

Devrim hükümeti bir savaş hükümetidir: «Devrim, düşmanlarına karşı özgürlüğün savaşıdır.» Amacı, cumhuriyetin kurulmasıdır: zaferden sonra anayasal hükümete, «muzaffer ve barışçıl özgürlüğün hükümetine» geri dönülecektir. Savaş yürüttüğü için, «devrim hükümeti olağanüstü aktif olmak», «yıldırım gibi davranmak» zorundadır. «Savaş ve

barış, sağlık ve hastalık aynı sisteme tabi olamayacaktır». Dolayısıyla hükümet **cebri şiddete,** yani teröre sahiptir. «Şiddet, yalnızca suçu korumak için mi vardır?» Devrim hükümeti «düşmanlarına sadece ölüm» borçludur. Terör yine de yalnızca cumhuriyetin hizmetindedir: «demokratik ya da halk hükümetinin temel ilkesi» **erdemlilik,** devrim hükümetinin despotizme dönüşmeyeceğinin garantisidir. Robespierre'e göre erdemlilik, «anavatana ve onun kanunlarına olan sevgi», «onunla tüm özel çıkarların genel çıkarlar içinde eridiği yüce ruhlu fedakarlık»tır.

Terör, ulusal ve devrimci bir savunma aracıdır. O, sürekli tekrar canlanan aristokratik komplolar karşısında üçüncü katmanın savunma tepkisini ve cezalandırma isteğini dile getirir, şüphesiz yasalarla sınırlanan ve hükümet tarafından kontrol edilen bir tepki ve istek. (Eğer Collot d'Herbois ve Robespierre'e yapılan öldürme girişimleri göz önüne alınmazsa, 22 Prairial II tarihli Büyük Korku üzerine yasa anlaşılmaz olur.) Bu, Amerikalı tarihçi Donald Greer'in istatistik araştırmaları ile doğrulanmıştır. «Korku yönetimi», sadece karşı-devrimin silah gücüyle ve açıktan ihanetle ortaya çıktığı yerlerde hiddetlendi: Paris'te ölüm kararlarının sadece % 15'i verildi, oysa içsavaşın iki ana bölgesinde bu % 71'di, yani güneydoğuda % 19, batıda % 52. Karar gerekçeleri, bu bölgesel dağılıma uymaktadır: Vakaların % 72'sinde bu isyandı. Şüphesiz buna karşılık, mahkum edilenlerin toplumsal bileşimi ileri sürülecektir: üçüncü katmandan % 85, ama asillerden sadece % 8,5 ve din adamlarından sadece % 6,5 değil miydi? «Böyle bir mücadelede», diyor Georges Lefebvre, «karşı tarafa geçenlere, asıl düşmandan daha az hoşgörü gösterilir.»

İçsavaş gibi, onun biçimlenmelerinden sadece birisi olan terör de, ya aristokratları, ya da kendi kaderlerini onlarla birleştiren ve bu yüzden başkalarının yargısına göre artık topluma kazanılamayacak olan unsurları ulustan ayırdı. Te-

rör, geçici olarak sınıf egoizmlerini susturarak ve herkese kamu yararı için gerekli olan özveriyi yükleyerek, bir başka anlamda ulusal dayanışma duygusunun gelişmesine yardım etti.

Devrimci aygıt kendini mükemmelleştirdi, ne var ki yalnızca hükümetin yararına. Onun temel direğini, halkın örgütlerinin bağımsız rollerini yavaş yavaş sınırlayan Jakoben kulüplerinin ana topluluğu oluşturuyordu. Jakobenler, burjuva orta katmanlardan çıkmışlardı, çoğu durumda ulusal mülklerin alıcısıydılar ve böyle kişiler olarak direnişin mensuplarıydılar: tüm bu tehlikeler karşısında onlar **Seksen Dokuz**'un siyasal ve sosyal kazanımlarını kurtarmak istiyorlardı; Sankülot halkla ittifaka bu amaçla gittiler. Liberal ekonomiyi benimsemekle birlikte, düzenlemeleri ve fiyat takdirini —bir savaş önlemi ve halkın taleplerine taviz olarak— kabul ettiler. Onların üye aldıkları taban gerçi devrim ve birbirini izleyen temizlikler sırasında biraz demokratlaştı, ama esas olarak orta burjuvazi ağırlıklı olmayı sürdürdü.

1793 ve 1794 yıllarında cumhuriyet, tam sayısını tahmin etmek zor olan, Jakoben kulübü şubelerinin sıkı ve etkili ağıyla örüldü. Geçici olarak karşı-devrim tarafından tehdit edilen güneydoğuda, sayılarının özellikle büyük olduğu görülmektedir: Vaucluse'da 154 belediyeye bu biçimde 139 topluluk düşmektedir, Drome'da 355 belediyeye 258, Basses-Alpes'ta 260'a 117. İç düşmanın yere serilmesinde ve devrimci kurumların kurulmasında bu yurtsever örgütler muazzam bir rol oynadılar.

Devrim hükümetinin teori ve pratiğini karakterize eden Jakobenlik, kendini Rousseauizmden alınan bir ideoloji ile olduğu gibi, kendi bağımsız siyasal davranış ve tekniği ile de tanımlar. Din ya da mistikten söz edilmiştir: oysa Jakobenler bu konuda çok açıkça, özgürlük ve eşitliğin, gerçek anlamda bir toplumun temel özellikleri olduğu kanısındaydılar. Fanatizm? Davranışlarının baş eğmezliği ve dogmatizm-

leri, tehlikenin büyüklüğüne ve amansız bir düşman karşısındaki disiplinin zorunluluğuna uygun düşmektedir. Jakobenler, —hiçbir zaman açıkça söylememekle birlikte— kitlelerin devrimci kendiliğindenliğine güvenilemeyeceği, demokrasinin yönlendirilmek zorunda olduğu duygusuyla yoğrulmuşlardı. Halk iyiyi istiyor, diyordu Robespierre, ne var ki onu her zaman görmüyor. Jakobenler bununla, halkı aydınlatmanın ve pratikte yönetmenin zorunlu olduğunu kastediyorlardı. Buradan, mekanizması kısa sürede —şüphesiz bazı direnişlere karşı— terkedilen siyasal bir teknik ortaya çıktı.

Jakobenler, sınırlı komisyonlar pratiğini düzenlediler, doktrini saptadılar ve siyasal çizgiyi somut parolalarla harfiyen tespit ettiler. Seçim, temizleme ve onun zorunlu eşi olan hücreleşme yoluyla düzeltiliyordu: adayların vekillik yapma yeteneğinde olup olmadıkları hakkında üyelere bir yargıda bulunma imkanı veren **temizleme oylamasıyla** tercihler bir kez sınırlandıktan sonra, seçmenlere kendilerine göre karar verme özgürlüğü bırakılıyordu. Vatandaşlar, «kamuoyunun biricik merkezi olan» (ve tıpkı Sosyal Yardım Komisyonu gibi hükümetin davranışlarını belirleyen) ana topluluğun desteğini alan yan topluluklar ağıyla sarılmıştı. Buna rağmen Jakobenler bu başlangıcı tutarlı biçimde geliştirmediler: kulüpler kurdular, ama bir parti oluşturmadılar; her şeyden önce, adeta tesadüfi olarak seçilmiş olan bir parlamenter meclise tabi oldular. Babeuf bu eşiği aştı, ve şüphesiz Lenin ondan —Blanqui üzerinden— öğrendi.

1793 sonbaharında yığınların baskısı altında yürürlüğe konan cebir ekonomisi, hükümet sahiplerinin görüşüne göre, sosyal örgütlenmenin teorik tasarımlarından ziyade, ulusal savunmanın gereklerine uyuyordu: Topyekûn silah altına alınan adamlar beslenmek, giydirilmek ve silahlandırılmak zorundaydı; dış ticaret, abluka nedeniyle durur ve Fransa kuşatılmış bir kaleye benzerken, şehirlerdeki vatandaşlara yiyecek maddesi ulaştırmak gerekti. El koyma **(réquisition)**,

ülkenin tüm maddi kaynaklarını kapsadı ve böylece zorunlu olarak girişim özgürlüğünü sınırladı. **Fiyat takdiri**, resmi makamlar tarafından tescil edilmenin ve el koymanın zorunlu tamamlayanı oldu ve 29 Eylül 1793 tarihli yasayla genişletildi; spekülasyon çıkarlarını frenleyen ve kâr özgürlüğünü kısıtlayan bir kazanç haddi öngörüldü (toptancılar için % 5, perakendeciler için % 10). **Millileştirme**, üretime değişik ölçülerde tesir etti, ama her şeyden önce silah sanayiini ve savaş malzemeleri üretimini, aynı şekilde dış ticareti etkiledi; ama bu sonuncusunu, Sosyal Yardım Komisyonu sivil halkın beslenmesinin de millileştirilmesinden sarfınazar ettiği için, en fazla askeri ihtiyaçlar bağıntısında etkiledi.

Ama, sosyal bir demokrasinin karakter hatları buna rağmen iyice belirdi. Montanyarlar ve Jakobenler halk yığınlarının burjuva ulusla bütünleşmesini yalnızca, onların *Seksen Dokuz*'da tanımlanmış şekliyle mülkiyete kavuşmalarının kolaylaştırılmasında görüyorlardı. Mülkiyet hakkının yaşama hakkına tabi kılınması, ya da Robespierre'in 24 Nisan 1793 tarihli haklar bildirgesi taslağında ısrarla tavsiye ettiği, onun «yasayla garanti edilen sosyal bir kurum» olduğu şeklindeki tanımlamalar artık söz konusu değildi. Ama Dağ Partisi sonunda köylülerin taleplerine boyun eğdi ve 17 Temmuz 1793'te tüm derebeylik hukukunun nihai olarak ve tazminatsız kaldırılmasını kararlaştırdı. 22 Ekim 1793 tarihli yasa, toprak sahiplerine, kiracılardan ve yarı-kiracılardan herhangi bir karşı edim talep etmeyi yasakladı (ama bu gerçekte hangi kapsamda uygulandı acaba?)

Kullanma hakkının bu devir teslimi sırasında, mülkiyet hakkının devir teslimi de hızlandı. 9 Şubat 1792'den beri el konulan mültecilerin mülkleri aynı yılın 27 Temmuz'unda satışa sunuldu ve (3 Haziran 1793 kararnamesi uyarınca) 80 ile 150 ar arası küçük parseller halinde sunulup, 10 yıl içinde ödeneceklerdi (bu süre, 13 Eylül kararnamesi ile 20 yıla çıkarıldı). 10 Haziran'da bir kararname ile, belediye nüfusunun üçte biri istediği taktirde, belediye mallarının dağıtılması onaylandı. Bir

küçük mülk sahipleri ulusu yaratmak isteyen bu siyasetin zirvesini, şüphelilerin mülklerine el koyulup, *ihtiyacı olan yurtseverlere* dağıtılmasının öngörüldüğü 8 ve 13 Ventôse II (26 Şubat ve 3 Mart 1794) tarihli yasalar oluşturdu. («Kim ki vatanının düşmanı olduğunu gösterir, o orada mülk sahibi olamaz», diyordu Saint-Just). Burada söz konusu olan, Albert Mathiez'in zannettiği gibi, «yeni bir devrimin programı» değil, bilakis burjuva devriminin çerçevesi içine sığan sosyal ve siyasal bir önlemdir: El koyma, hiçbir zaman aristokrasiye karşı bir mücadele aracından başka bir şey olmadı, ve mülk sahibi olma, sosyal pekişmenin aletinden başka bir şey değildi.

Ekonomi özgürlüğünün ilkesel yandaşları olarak Robespierreciler ve Montanyarlar tarım sorununa müdahale etmekten nefret ettiler: taşra Sankülotlarının taleplerini duymazlıktan geldiler ve kiracılık sisteminin ya da büyük kiralık mülklerin küçük çiftlik işletmelerine bölünmesi için bir reform yapmayı hiçbir zaman öngörmediler. Cesaret ve çekingenliğin aynı karışımı, yeni bir sosyal yasama denemesini de karakterize eder: Desteklenme hakkı 2 Floréal II (11 Mayıs 1794) tarihli yasayla sağlandı; bu yasa uyarınca her vilayette bir *ulusal sosyal yardım defteri* açılacaktı. Şüphesiz bu sadece taşra ahalisiyle ilgiliydi: ihtiyarlar ve hastalar için yıllık bakım ödemeleri, çocuklu anneler ve dullar için yardımlar ve evde parasız tıbbi bakım — bu önlemler bir sosyal sigortanın başlangıcını oluşturdular.

Saint-Just, 13 Ventôse'da, «Fransa toprakları üzerinde ne bir mutsuz, ne de bir ezen istemediğinizi varsın Avrupa öğrensin!», diye ilan ediyordu. «Mutluluk Avrupa'da yeni bir düşüncedir.»

Erişilemez Eşitlikçi Cumhuriyet

Halk Hareketinin Duraklaması ve Çöküşü (İlkbahar 1794)

II. yılın kışının sonunda, daha devrim hükümetinin kuruluşundan beri iyice belirmiş olan gelişim çizgileri daha keskin olarak ortaya çıktı. Sankülotlar tarafından desteklenen ve mülk sahipleri tarafından savaş açılan fiyat takdiri, düzenlemeler ve ekonominin yönlendirilmesi, Paris ahalisinin ihtiyaçlarının teminini güç bela (ekmek dışında) ayakta tutarken, ulusal savunmanın gerekleri ve aynı şekilde siyasal iktidarın burjuva kavranışı devrim hükümetini sürekli daha fazla halk örgütlerinin pasif itaatini güven altına almaya ve Sankülotların demokrasisini Jakoben ölçülere indirmeye zorladı. Sankülotların maddi varlıkları ve devrimci davranışları üzerinde etkide bulunan hem sosyal hem de siyasal sefalet, Ventôse'un (Şubat/Mart) başında işte böyle ortaya çıktı. İşte bu krizli arka cephenin önünde, **Ilımlılar** ile **kararlı yurtseverler** arasındaki muhalefet şiddetlendi. İleri muhalefet ile halkın hoşnutsuzluğunun biraraya gelmesi, hükümet için büyük bir tehdit oluşturuyordu: Ventôse kararnameleri, Sankülotların düşüncesini tekrar kendinden yana etkileme girişimiydi. Manevra boşa çıktı: Ventôse yasaları, Sankülotların tekrar devrim hükümeti ile ittifak yaparak böylece siyasal krizin çözümünü mümkün kılacak olan psikolojik şoku beraberinde getirmedi.

Kararlı yurtseverler ve onların başında da Cordeliersler için, kendilerini Ilımlılardan kurtaracak ve kendilerini hükümet komisyonlarına ve Meclise galip olarak gösterecek bir eylem için an uygun görünüyordu. Ne yazık ki Cordeliersler in önderleri geçmiş devrim günlerinin derslerini rüzgara savurdular ve ne hareketlerinin örgütlenmesiyle ne de zaten yiyecek sıkıntısına maruz olan ve tehlike anlamına gelen «ılımlı davranış» karşısında özellikle hassas olmayan yığınlarla ilişkilerini sağlamlaştırmak için uğraşmadılar. («Moderantizm» savaş için zorunlu olan cebir ekonomisinin kısıtlanmasını ve korku yönetiminin sınırlanmasını talep etti.) Cordeliersler 14 Ventôse'da (4 Mart 1794) bir **kutsal ayaklanmanın** zorunluluğunu ilan ettiler: bununla belki de basitçe büyük bir kitle gösterisini kastettiler. Çağrıya uyulmadı. Buna karşılık, bu deneme, devrim hükümetine kendini başarısızlıklarından kurtarma fırsatı yarattı; kendini, ilkönce Cordeliersleri tasfiye ederek (24 Mart 1794), daha sonra 5 Nisan'da Indulgentsları (siyasal gruplaşma: «hoş görülüler») giyotine yollayarak, çifte muhalefetten kurtardı.

Germinal'deki bu dram tayin ediciydi. Gelişmeler birbiri üstüne geldi. Sürekli dikkatle dinledikleri ve isteklerini ve beklentilerini dile getirdikleri **Le Père Duchesne** ve Cordelierslerin nasıl mahkum edildiklerini seyretmek zorunda kalan Sankülotlar, devrim hükümetinden artık şüphe etmeye başladılar. Öyleyse Danton da boşuna asılmıştı. II. yılın Germinal'indeki büyük mahkemeleri takip eden baskılar, sınırlı karakterine rağmen mücadele edenler arasında seksiyonlardaki siyasal yaşamı felce uğratan bir korku kompleksinin oluşmasına yol açtı. Devrimci önderlik ile seksiyonların Sankülotları arasındaki doğrudan ve kardeşçe temas kopmuştu.

Zaferinden sonra devrim hükümeti, kurumların yeniden düzenlenmesi için geniş çaplı çalışmalara ve siyasal güçleri birleştirmeye girişti. Gerçi bunlar, tehdit eden tehlike kar-

şısında Sankülotlarla ittifakı onaylamalarına rağmen, ne onların sosyal amaçlarını, ne de siyasal yöntemlerini benimsemiyorlardı. Böylelikle, devrimci ordu evine gönderildi (27 Mart 1794), tefeciliğe karşı komiserler kaldırıldı (1 Nisan) ve Paris Komünü temizlendi. Ne var ki seksiyon topluluklarına karşı hükümetin yeniden başlattığı saldırılar halk hareketi için daha da ağır oldu. 15 Mayıs 1794 tarihli konuşmasında Couthon, **yekpare bir kamuoyu** talep etti: tüm yurtseverler Jakobenlerle toplanmalıydı; Collot d'Herbois, Sankülot demokrasisi ile devrim hükümetinin gerekliliklerinin bağdaşmazlığının altını bir kez daha çizdi: seksiyon toplulukları, «her seksiyondan küçük bir cumhuriyet yapmak» istiyorlardı. Germinal'den Prairial'e kadar, Jakobenlerin ve hükümetin baskısıyla 39 topluluk dağıtıldı: bunlar çoğunlukla (39'dan 29'u), **Seksen Dokuz yurtseverlerine** karşılık **yeni kuşak** (nouvelle couvée) diye adlandırılan, esas olarak **Doksan Üç yurtseverlerinden** oluşan yeni kurulmuş topluluklardı. Hükümet komisyonları, onları zorla dağıttırarak halk hareketinin dış iskeletini parçaladılar.

Merkezileşme, Germinal'den Messidor'a kadar güçlü bir şekilde sürdürüldü: bu, geçici yürütme konseyinden altı bakanlığın kaldırılması ve onların yerine 1 Nisan 1794'te, Sosyal Yardım Komisyonu'nun emri altında olan oniki **yürütme komisyonunun** geçirilmesiyle oldu; ayrıca, 19 Nisan'da Konvansiyon komiserlerinin geri çağrılması (ile oldu -ÇN), çünkü komisyon, kendi görevlilerini atamak istiyordu. Terör önlemleri, 22 Prairial II (10 Haziran 1794) tarihli yasayla hızlandırıldı: Couthon, «Söz konusu olan, devrimin düşmanlarının cezalandırılmasından çok, onları yok etmektir» diye açıklıyordu. Temizlenmiş yönetim daireleri boyun eğdiler ve Konvansiyon tartışmasız oyladı. Ancak hükümet, **cebri şiddette** kazandığını, güvende kaybetti: sosyal tabanı tehlikeli bir biçimde daraldı.

1794 ilkbaharına ait belgeler, halk örgütlerinin çöküşü-

nü doğrulamaktadır. Genel siyasal nitelikli problemler, gündeme geldikleri ölçüde ve sürece, artık seksiyon toplantıları tarafından tartışılmamakta, bilakis sadece kutlama mesajları ve vefa gösterileriyle yanıtlanmaktaydı: örneğin 18 Floreal II (7 Mayıs 1794) tarihli yasayla, en yüksek varlığın kültünün ilanıyla ilgili olduğu gibi. Robespierre ve Collot d'Herbois'e yapılan ölüm tehditleri terör ateşini bir kez daha alevlendirmekle birlikte, toplantılar kısa zamanda yeniden eski monoton hallerine döndüler. Ne Fleurus zaferi (26 Haziran 1794), ne de Bastille'in alınışının yıldönümü (26 Messidor), coşkunluğun tekrar uyandırılmasına muktedir olamadılar. Yapay bir birlik maskesi altında, bürokratlaşmış devrim komisyonları tarafından ipleri kısa tutulan seksiyonlar, yavaş yavaş kayıtsızlık ve düşmanlıkla parçaladılar. Saint-Just, «Devrim dondurulmuştur» diye yazıyordu.

Hükümet komisyonları, halk hareketi ehilleştirildikten sonra, sürekli bir ayaklanma korkusundan kurtuldular. Yine de bu şekilde Konvansiyon'a daha fazla hareket sahası bıraktılar ve böylece bir baskı aracından vazgeçtiler. Zafer artık güvence altına alınmış göründüğünden, Konvansiyon'un vesayete daha hangi sebeple katlanmak zorunda olduğu sorunu ortaya çıktı. Devrim hükümeti, boyunduruğu altında huzursuzlaşan Konvansiyon ile, dargın Sankülotlar arasında adeta boşlukta duruyordu.

Devrim Hükümetinin Düşüşü ve Halk Hareketinin Sonu (II. Yılın Thermidor'u . III. Yılın Prairial'i)

Thermidor'un ilk günlerinde, Konvansiyondaki Montanyarların çözülüşü hızlanarak sürdü. Danton'un eski taraftarları, Sosyal Yardım Komisyonu'nun Konvansiyon görevlilerini geri çağırmasını affedemiyorlardı. Eğer hükümet komisyonları kendi birlikteliklerini gösterseydi, onların çabaları boşuna olurdu. Yine de iki komisyon arasındaki eski ihtilaf ağır bastı. Lebas ve David dışındaki Genel Güvenlik Komisyonu üyeleri, Sosyal Yardım Komisyonu'na ve öncelikle Robespierre'e kişisel ve ilkesel sebepler yüzünden düşmanca eğilimliydiler. Söz konusu yetkilerin birbirinden ayrılması hiçbir zaman tam olarak yapılmamıştı: Örneğin genel polis, Florial'de Sosyal Yardım Komisyonu'nun emri altındaki Polis Bürosunun kurulmasından beri böyle bir çatışma olayı oluşturuyordu.

Eğer Sosyal Yardım Komisyonu bir de kendi içinde bölünmüş olmasaydı, Genel Güvenlik Komisyonu'nun düşmanlığı şüphesiz kolayca etkisizleştirilebilirdi: bu, Albert Mathiez'in altını çizdiği gibi, sadece sosyal siyasetin ve Ventôse yasalarının uygulanışının bir sonucu değil, bilakis Georges Lefebvre'nin vurguladığı gibi, siyasal engellerin ve karşıt mizaçların, yetki kavgalarının bir sorunuydu. 4 ve 5 Thermidor'daki (22 ve 23 Temmuz 1794) plenum toplantılarında yapılan iki komisyonun barıştırılması girişimlerine rağmen, Robespierre, çatışmayı Konvansiyona getirmekte karar kıldı:

Robespierre'in ölümü - devrimin son kurbanı.
(James Idnapila'nın gravüründen)

Bunun anlamı, zafer açıkça göründüğü ve halk yığınları tarafından gelebilecek yeni bir baskının önlenmiş görüldüğü bir zamanda (Konvansiyonu -ÇN) devrim hükümetinin varlığını sürdürmesi konusunda yargıç yapmaktı.

Robespierre bu rizikoyu tek başına üstlendi. Robespierre'in çevresindeki grubu izlemeyi Konvansiyon'un reddetmesi hali için komünleri ve seksiyonları hazırlamak üzere hiçbir şey yapılmadı. Tam tersine: tehditkâr biçimde gerginleşen bir siyasal atmosfer içinde, sosyal sıkıntılara karşı tam bir körlük ve yığınların taleplerine karşı tam bir sağırlık içinde, Robespierre'in yanında duran Paris Komünü ücret maksimumunu ilan etti (5 Thermidor): bu bir sürü insan için, devrim hükümeti ile seksiyonlardaki mücadele arasındaki ve komün ile halk yığınları arasındaki uçurumu gittikçe daha fazla genişleten büyük bir mecburi kesinti (örneğin bir doğramacı için 8 Livres'den 3 Livres 15 Sou'ya düşüş) anlamına geliyordu.

9 Thermidor II'deki (22 Temmuz 1794) güç denemesi, hükümet merkezileşmesinin etkisini gösterdi. Sadece on devrimci seksiyon komisyonu, ayaklanan komünlerden yana tavır takındı, ve sonunda yine de küçük düşmek üzere uzun süre konumlarını korudu: onikisi tereddüt etti; onsekizi hemen Konvansiyon safına geçtiler. Genel toplantılarda, sadece küçük bir savaşçı azınlığı ayaklanma çağrısına uydu. Komünün tüm umutlarını bağladığı devrimci pratiğe bir yenilgi hazırlandı, hem de sonunda, bir zamanlar onu güçlü mücadeleler sonucu yaratanlara; Robespierre'in çevresindeki Jakobenlere dayanan gruba karşı dönen diktatörlüğün hükümet aygıtı aracılığıyla. Geçmişin anılmaya değer günlerinde olduğu gibi, seksiyon daireleri artık ayaklanmanın kadrolarını oluşturmuyorlardı, aksine olayların çoğunluğunda, sadece hükümet kararnamelerinin iletme organıydılar.

Robespierre'in düşüşü ile devrim hükümetinin günleri de sayılıydı. Hükümet, daha 1794 yazında güçten mahrum edilmişti; özellikle hükümet yoğunlaşmasının sonunu hazırlayan 7 Fructidor II (24 Ağustos 1794) yasasıyla. Bu, terörden vazgeçişi içeriyordu, ve böylelikle diğer devrimci araçlarla birlikte *cebri şid-*

det de ortadan kalktı; hapishaneler açıldı. Brumaire III'te Jakoben klüpleri dağıtıldı (13 Kasım 1794). Beyaz terör hemen özgürce yayılabilmeliydi. Cebir ekonomisinden vazgeçmek, Thermidor'cu çizgiyle uyum içindeydi: 4 Nivôse III (24 Aralık 1794) tarihli kararname, genel maksimumun kaldırılışını, aynı şekilde cebir ekonomisinden geri dönüşü getirdi. Assignat çöktü, fiyatlar baş döndürücü yüksekliğe eriştiler: Nisan 1795'te genel fiyat endeksi —1790'la oranlandığında— 758'e, salt yiyecek maddelerinde ise 819'a çıktı.

Bu anlamda, 9 Thermidor Sankülotlar için şüphesiz aldatıldıkları bir gündü. Devrim hükümetinden hoşnutsuzlukları içinde onlar, kendilerine hükümetin yıkılışını getirecek tehlikeyi sezemediler. On ay sonra onlar, fiyat artışları, açlık tehlikesi ve alışılmamış bir kışın zorluklarından sonra güçlerinin sonuna geldiklerinde, Parisli Sankülotlar cebir ekonomisine dönüşü talep ettiler ve son bir kez daha ayaklandılar. 12 Germinal (1 Nisan 1794) ayaklanması, daha dramatik olan 1 ve 2 Prairial (20 ve 21 Mayıs 1795) günlerinin başlangıcını oluşturdu. 4 Prairial akşamı, nihayet devrimin Seksen Dokuz'dan beri temel direği olan Faubourg Saint-Antoine da mücadelesiz teslim oldu: o, yöneticisiz kalmıştı, hemen hemen hiç kadrosu kalmamıştı ve açlıktan kuvveti tükenmişti.

Eşraf rahat bir nefes aldı, baskı hafifledi: Orduya dayanan cumhuriyetçilerden Ancien Régime taraftarlarına kadar burjuvaziden oluşan geniş bir birleşik blokun, tükenmiş ve dezorganize olmuş yurtsever halk hareketine karşı ayaklandığı tayin edici günlerdi bunlar. Böylece itici çark kırıldıktan sonra, devrim sona ermişti.

III. yılın Prairial'indeki büyük mücadele günleri, 9 Thermidor'da olduğu gibi, bir zamanların üçüncü katmanı içindeki sınıf savaşımının son trajik episodunu oluşturuyordu. Bu günleri layık oldukları şekilde değerlendirebilmek için, Fransız Devrimi'nin esasta tüm üçüncü katmanın Avrupa aristokrasisine karşı bir mücadelesi olduğu unutulmamalıdır. Bu mücadelede dizginler burjuvazinin elindeydi. Özünde, yani

aristokrasiye karşı kinlerinde ve kazanma isteklerinde, Sankülotlar, devrimci burjuvaziyle birlikteydiler: onlar hep öyle kaldılar, 13 Vendémaire (5 Ekim 1795) ve 18 Fructidor'da (4 Eylül 1797), en bilinçli savaşçılar meşru intikam hislerini bastırdılar ve Thermidor'cu burjuvaziye, karşı-devrimi yere sermesinde yardım ettiler. Halk hareketi ile Sosyal Yardım Komisyonu'nun Jakoben diktatörlüğü arasındaki çelişki, tabii ki kısa zamanda açığa çıktı ve II. yılın sisteminin altını oydu. Bu çelişki, esas olarak savaş gereklilikleri sonucu artmışsa da, yine de o, iki farklı toplumsal grubun bağdaştırılamaz eğilimlerini daha az berrak dile getirmedi.

Siyasal açıdan bakıldığında savaş, otoriter bir hükümet rejimi gerektiriyordu; Sankülotlar çok açık olarak bunun bilincindeydiler, çünkü onlar, ne de olsa onun kurulmasına yardım etmişlerdi. Ama savaş ve savaşın gerekleri, kısa zamanda, Dağ Partisi ve Sankülotlar tarafından —değişik içerikle de olsa— aynı ölçüde kazanılmak için uğraşılan demokrasi ile çelişkiye düştü. Sankülotlar, aristokrasiyi parçalayacak güçlü bir hükümet talep etmişlerdi: onlar hiçbir zaman, bu hükümetin zafere ulaşma iradesiyle günün birinde kendilerini de itaate zorlayacağını düşünemezlerdi. Her şeyden önce, onlar tarafından uygulanan demokrasi, kendiliğinden bir şekilde doğrudan hükümet etme biçimine eğilimliydi. Seçilenlerin kontrolü, halkın temsilcileri geri çağırma hakkı, laf atma veya alkışlarla oylama: siyasal davranışın bu biçimleri, Montanyar burjuvazinin yönettiği liberal ve temsili demokrasi taslağına tamamen karşıttı. Burada, sadece koşullardan oluşan bir karşıtlığın ötesinde, temelden bir çelişki vardı.

Çelişki, hem ekonomik hem de sosyal düzeyde ortadan kaldırılamayacak şekildeydi. Başta Robespierre olmak üzere devrim hükümetinin adamları, liberal bir ekonomi biçiminin taraftarları olarak cebir ekonomisini, sadece büyük bir ulusal savaşın yönetimi için fiyat takdirinden ve el koymadan

vazgeçemedikleri için onayladılar: buna karşılık Sankülotlar genel **maksimumu** zorla elde ederlerken, ilk elde bizzat kendi geçimlerini düşünüyorlardı. Devrim ne kadar demokratik hale geldiyse de, yine de burjuva kaldı; devrim hükümeti, işverenlerle ücretliler arasındaki dengeyi korumak için, ücretleri olduğu gibi yiyecek maddelerinin fiyatını da takdir etti. Bu siyaset, Dağ Partisi ile Sankülotların ittifakını gerektiriyordu: ama böylelikle ekonomik özgürlüğü zedeleyip, kâra dokununca, bizzat Jakoben burjuvaziyi bile incitti.

Devlet tarafından finanse edilen savaş malzemesi üretimi ve köylülerden alınan tahıl ve yem kontenjanı hariç, her yerde maksimumdan kaçıldı — ve bu yüzden ücretlilerle çatışma kaçınılmazdı. Onlar ise enflasyondan ve ihtiyaçlarının yetersiz temininden acı çekiyorlardı ve doğal olarak görece işgücü azlığından yararlanarak ısrarla ücretlerinin yükseltilmesi için mücadele etmeye zorlanıyorlardı: Komün, sonbahardan ikinci yılın ilkbaharına kadar buna göz yumdu, yani yasalara aykırı biçimde, ücret takdirini boşladı. Germinal'den sonra hükümet, fiyatların sabit tutulması ile illegal ücret artışları kıskacı arasında kârları yok olan işverenlerin durumunu tekrar elverişli hale getirdi — sonunda, Paris'teki ücretlerin 5 Thermidor tarihli maksimumuna götüren bir siyaset. Ama şimdi bu girişimle devrim hükümeti, ücretliler tarafından kazanılan ayrıcalıkları yeniden kısıtlıyor ve kendi arabulucu pozisyonundan uzaklaşır görünüyordu. II. yılın cebir ekonomisi hiçbir sınıf temeline dayanmadığından, adeta boşlukta asılıydı. Bu yüzden de bu yapı, 9 Thermidor'dan sonra kendi içinde çöktü.

Burada, şüphesiz sadece Jakoben diktatörlüğü ile halk arasındaki karşıtlık işin içinde değildi: Sankülotların bizzat kendi içlerindeki çelişkiler, II. yılın sisteminin yıkılışının nedenlerini içinde taşıyordu. Sankülotlar ne bir sınıf oluşturuyorlardı, ne de hareketleri bir sınıf partisiydi. Zanaatkâr-

lar ve hırdavatçılar, kalfalar ve gündelikçiler, burjuva bir azınlıkla, aristokrasiye karşı direngen bir güç geliştiren bir koalisyona girdiler. Ama bu ittifakın içinde, bir yanda üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetten elde ettikleri kârdan yaşayan zanaatçılar ve dükkan sahipleri ile, öte yanda ücretlerinden başka bir şeye sahip olmayan kalfalar ve gündelikçiler arasındaki karşıtlık gelişti. Devrimin zorunlulukları Sankülotları bir an için bir birliğe kenetlemiş ve bu farklı katmanların çatışmasına yol açan çıkar çatışmalarını arka plana itmişti: ama bunları ortadan kaldıramadı.

Sankülotlar, kökenleri itibariyle çok farklıydılar ve ortak bir sınıf bilincine sahip değillerdi. Eğer onlar kapitalizme karşı düşmanlıklarını ortaklaşa vurguladılarsa, bu ancak çok çeşitli nedenlerle gerçekleşti: zanaatkâr, bir ücretli işçi statüsüne düşürülme korkusuyla yaşıyordu; buna karşılık kalfa, hayatı kendisine dar eden tefecileri lanetliyordu. Ücretli olmalarına rağmen, kalfalar yine de kendi toplumsal bilinçlerine sahip değillerdi: onların zihniyeti daha çok zanaatkârlığın şartları ile yoğrulmuştu, çünkü kapitalist konsantrasyon henüz sınıf dayanışması duygusunu uyandırmamıştı. Sadece başlangıç olarak, dışa karşı el emeği işinde, kıyafetlerinde ve yaşam biçimlerinde kendini gösteren birliklerinin belli bir kavramına sahiptiler. Eğitim yetersizliğide halk sınıfları arasında aşağılık ve arasıra çaresizlik duygusu yaratıyordu: Jakoben orta burjuvazinin **yetenekli adamları,** Parisli Sankülotlara sırt çevirdiklerinde, bunlar mahvoldu.

II. yıldaki denemenin başarısızlığa uğraması, tarihin akışında onun kendine özgü diyalektiği ile açıklanır. Beş yıl süren devrimci mücadele en iyileri bile tüketti ve bir zamanlar halk hareketinde güç ve keskinliği olan ne varsa bunları harcadı, öte yandan sürekli arka plana itilen **büyük umudun** yerine getirilmesinin gittikçe daha fazla arka plana

itilmesi, yığınların moralini gittikçe daha fazla bozdu. Robespierre, «Halk yoruluyor» diye not düşüyordu: halk, çabalarının meyvelerini bir kez de olsa tatmak için yanıp tutuşuyordu. Saint-Antoine ve Saint-Marcel banliyölerinin Sankülotları, 27 Ventôse III'te (17 Mart 1795) Konvansiyon önünde, «Devrim uğruna verdiğimiz kurbanlar için pişman olmamıza çok az bir zaman kaldı» diye ilan ediyorlardı. Ay be ay asker toplanması, Paris seksiyonlarının adam saflarını zayıflattı, bu saflardan, kendileri için yeni anavatanın savunulması birinci görev olan en gençleri, hem de en bilinçli ve en atılganları mahrum bıraktı. Bu yaşlanmanın, yığınların devrimci şevki üzerinde hangi vahim sonuçları olacağı düşünülebilir.

Sankülotlar, aynı zaman dilimi içinde kadrolarının nasıl eridiğini görmek zorunda kaldılar; ve bu, tam da halk hareketinin 1793 ilkbaharı ve yazında kazandığı başarılarla oldu. Hiçbir halde ikbalperest olmamış olan birçok savaşçı, şimdi kendi eylemlerinin adil bir tazminatı olarak bir memurluğun kendilerine verilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Ayrıca, devrim hükümetinin vurucu gücü gerçekten sadece bu bedel karşılığı elde tutulabilirdi. Sonbaharda yönetim daireleri temizlendi ve iyi Sankülotlarla dolduruldu. Yeni bir konformizm dal-budak saldı. Paris seksiyonlarının devrimci komiserleri buna bir örnektir: başlangıçta onlar en popüler ve mücadeleci siyasi personeli oluşturdular. Görev mevkii ve başarıları, onlara ücret ödenmesini zorunlu kıldı: II. yıl süresince bu savaşçılar, kazandıkları ayrıcalıkları yitirme korkusuyla, hükümete bir o kadar sadık devlet memurları haline geldiler. Gerçi bununla devrimci iktidar güçlendi ama aynı zamanda halk hareketi zayıfladı ve hükümetle ilişkileri vahim şekilde değişti. Seksiyon örgütlerinin siyasal eylemleri frenlendi, demokrasi kısıtlandı. Bürokratlaşma süreci, eleştirel ruhun ve yığınların siyasal mücadele gücünün artan bir şekilde felç olmasını getirdi. Nihayet hükümet or-

ganlarının otoriter eğilimleri artarken, halkın hükümet organları üzerindeki kontrolünün kaybolması artık gözden kaçmıyordu. Robespierreciler bu gelişmeyi çaresiz seyrettiler.

Halkın olanaksız eşitlikçi demokrasi umutları yerle bir edilmiş olduğundan, Thermidor ve onun Prairial III'teki devamı, sözü şimdi tekrar **Seksen Dokuz**'a intikal ettirmeye izin veriyordu. Bu ana gelinceye kadar ise terör, eski toplumun parçalanmasını tamamlamış ve yeni toplumsal ilişkilerin kurulması için zemini düzlemişti: Eşrafın burjuva egemenliği başlayabilirdi.

Fransız Direktorium'ı nun bir üyesi.

Doksan Beş
Liberalizm mi Yoksa Diktatörlük mü? (1795 - 1799)

1795 yılında, 1789'dan beri burjuva devrimi nöbetleşe ileriye götürmüş olan iki halk hareketinden birisi parçalanmış, diğeri ehilleştirilmiştir. Şehirli kitleler, IV. yılın komplo çabalarına rağmen, bu andan itibaren geri çekilmektedirler: onlar tekrar ancak 1830'da ayaklanacaklardır. Köylülük, geri döndürülemez biçimde bölünmüştür: feodal hakların 17 Temmuz 1793 tarihli yasayla kesin olarak kaldırılmasıyla Dağ Partisi'nin hükmettiği Meclis, mülk sahibi köylüleri uzun vadede düzen partisinin saflarına kazanmıştır. Devrimci ateş söndürüldüğünden ve aristokrasi can damarından vurulduğundan, şimdi burjuva istikrar çağı başlıyordu.

Thermidor'cu Meclis, kendisinin yarattığı ve o zamandan beri Direktorium tanımıyla tarihe geçen rejime, hem savaş ve felaketli bir ekonomik durum, hem de ruhunun ve pratiğinin burda tam bir tanımından daha önemli görünen, özenle dengelenmiş bir siyasal sistem geriye bırakıyordu. Burjuvazi, II. yılın deneyinden dehşetli bir hatıra saklıyordu (özgürlüğü kısıtlanmış, kâra dokunulmuş, yasa küçük insanlarca zorla elde edilmişti); şimdi güçlenmiş bir sınıf bilinciyle kıskanç bir biçimde kendi iktidarını inşa ediyordu; şimdi eşrafın egemenliği tekrar tesis edildiğinden, ulus kendini tekrar sınırlı seçim sisteminin dar duvarları içinde bul-

du. Yine de, kağıt para sisteminin çökmesinin başlattığı yeni bir devrimci muhalefet ve her türlü iç ve dış karşı-devrime karşı inatçı bir red, modelin normal gelişmesine izin vermedi: böylece, konsüllüğün kârlı çıktığı ve onu geniş çapta kurumsallaştırdığı bir siyasal ve idari istisnai uygulama ortaya çıktı. Thermidor'dan imparatorluğa, Brumaire ile sadece görünürde kesintiye uğrayan bir süreklilik iyice belirginleşti.

Thermidorcu Miras: Mülkiyet ve Özgürlük

Burjuvazinin toplumsal ve siyasal egemenliğinin temel ilkeleri, Konvansiyon üyesi Boissy d'Anglas'ın anayasa tasarısı üzerine 5 Messidor III'te (23 Haziran 1795) yaptığı yol gösterici konuşmasında çok açık formüle edildi. Söz konusu olan, «Nihayet, zenginin mülkiyetini, yoksulun yaşamasını, çalışkanın ağız tadını ve herkesin özgürlüğünü ve güvenliğini garanti altına almak» idi.

Mülkiyet, toplumsal düzenin temeliydi. Konvansiyon, «her şeyden önce, hiç kuşkusuz gerçek özgürlük için en ciddi engelleri oluşturan, mutlak bir demokrasi ve sınırsız bir eşitlik hayalci ilkelerinden cesaretle kendini sakınmalıdır. Burjuva eşitlik — aklı başında bir insanın isteyebileceği her şey budur. Mutlak eşitlik, bir ham hayaldir; onun olabilmesi için, tüm insanların zihinlerinin, erdemlerinin, fiziksel kuvvetlerinin, eğitimlerinin ve servetlerinin tamamen eşit olması gerekirdi.» Daha 13 Mart 1793'te Vergniaud, benzer düşünceler öne sürmüştü: «Sosyal insan için eşitlik, ancak hakların eşitliği olabilir. Eşitlik, servette, beden büyüklüğünde, kuvvette, zihinde, faaliyette, çalışkanlıkta ve emekte eşitlik anlamına gelemez.»

Jirondenlerden Thermidorculara kadar ne hayret verici bir süreklilik! Boissy d'Anglas devam ediyor: «Biz en iyiler tarafından yönetilmeliyiz: en iyiler ama, en kapsamlı bilgiye sahip ve kanunların korunmasına en çok ilgi duyanlardır; ama böyle

insanları, birkaç istisna dışında, ancak mülk sahipleri arasında, ve mülkiyetin bulunduğu ülkeye, mülkiyeti koruyan yasalara, mülkiyetin verdiği huzura da bağlı olanlar arasında; bu mülkiyetin ve refahın verdiği eğitim sayesinde kendi anavatanlarının kaderini belirleyen yasaların avantaj ve dezavantajlarını akıllıca ve adilce tartabilecek durumda olanlar arasında bulabilirsiniz. Oysa mülk sahibi olmayan insan, kendisine hiçbir şey sunmayan çevresindeki düzene ilgi duymak ve kendisine biraz umut veren hareketlerden kendini kurtarmak için erdemlerini sürekli zorlamaya muhtaçtır.»

Ekonomik özgürlük, zorunlu olarak mülkiyet haklarına bağlıdır. «Mülk sahibi olmayan insanlara sınırsız siyasal haklar verirseniz, bunlar yasa koyucuların sıralarına oturur oturmaz, sonuçlarından korkmadan ortalığı karıştıracak veya en azından böyle bir şeye tolerans göstereceklerdir; ticarete ve tarıma uğursuz vergiler yükleyecekler, veya bunların korkunç etkilerini ne tanıdıklarından, ne bunlardan korktuklarından ne de bunları tahmin edebildiklerinden, en azından böylesi vergilere göz yumacaklardır... Mülk sahiplerinin yönettiği bir ülke toplumsal durumdadır; mülksüzlerin yönettiği ise doğal durumdadır.»

Burjuvazinin, mülkiyet hakkının kullanılmasını bundan böyle kıskançça kendine saklama niyeti, halk sınıflarının her türlü umudunun sonu anlamına geliyordu. Liberal bir ekonominin talepleri adına, mülk sahibi olmayanlardan, özellikle küçük köylülerden, Montanyarların yasamasında geçici olarak kolaylaştırılan toprak mülkiyeti elde etmeleri esirgendi. Daha 22 Fructidor II'de (8 Eylül 1794) Charente-Inférieure milletvekili Lozeau, Konvansiyon'a sunduğu «Tüm Fransızları Toprak Sahibi Yapmanın Maddi Olanaksızlığı, ve Bu Değişikliğin Ek Olarak Getireceği Nahoş Sonuçlar Üzerine» raporunda, bu önlemlerin zorunluluğunun altını çiziyordu: tüm köylülerin bağımsız çiftçi yapılabileceği varsayılmak istense bile, cumhuriyet bunda hoşnut edici hiçbir şey bulmazdı, «çünkü bu tasarıma göre herkes kendi yaşamını sürdürmek için kendi tarlasını ya da ba-

ğını işlemek zorunda kalacağından, ticaret, teknik ve sanayi kısa zamanda yok olurdu».

Bağımlı bir proletaryanın varlığı, kapitalist ekonominin ve burjuva toplumun vazgeçilmez önkoşuludur. Mülkiyet ayrıcalığının her türlü zedelenmesi, toplumsal düzeni soru işareti haline getirmekle tehdit ediyordu: «Tarla Kanunu»nun[17] hayaleti eskiden beri etkiliydi, ve sosyal korku, rejimin bir askeri diktatörlüğe kaymasını geniş ölçüde açıklamaktadır. «Karanlık» Dauchy, müterakki verginin uygulamaya konmasına karşı konuşmasında, 10 Frimaire IV'te (1 Aralık 1795) Beşyüzlerin önünde şunu açıklıyordu: «Devletler, ancak vatandaşlarını mülkiyete mümkün olduğu kadar çok bağladıkları taktirde gelişiyorlar... Müterakki vergi, devletin hali vakti yerinde vatandaşlarına karşı bir sıkıyönetim yasasıdır... Mülkiyetin paramparça olması, onun kaçınılmaz sonucu olurdu; ulusal mülklerin elden çıkarılmasında bu sistem fazlasıyla dakik uygulandı... Müterakki vergi, tek kelimeyle, daha gelişme aşamasında boğulması gereken Tarla Kanunu'nun rüşeym halidir... Ancak mülkiyete karşı dini bir saygı duyulduğunda, tüm Fransızları özgürlüğe ve cumhuriyete kazanmak mümkün olacaktır.»

III. yılın anayasasından önce açıklanan Haklar Bildirgesi, 1789'dakine karşı geri bir adım oluşturuyordu. 26 Thermidor'daki (13 Ağustos) tartışma sırasında Mailhe, «Bildirgeye, anayasada varolanlarla çelişen ilkeler alındığı taktirde» ortaya çıkacak tehlikenin altını çiziyordu: «Sözcüklerin kötüye kullanılmasıyla ilgili öyle korkunç deneyimler edindik ki, fazladan bir tek sözcük bile kullanmamalıyız.» 1789 Deklarasyonu'nun 1. maddesi «İnsanlar özgür ve eşit haklara sahip doğarlar ve öyle kalırlar» kaldırıldı. «Eğer siz, tüm insanların eşit haklara sahip kalacağını söylerseniz», diyordu Lanjuinais 26 Thermidorda, «o zaman güvenlik dolayısıyla insan haklarını kullanmalarını esir gediklerinizin ya da ellerinden aldıklarınızın anayasaya karşı baş kaldırmalarını provoke edersiniz.»

---

17 «Tarla Kanunu» toprak mülkiyetinin kaldırılmasını ve toprak ve arazinin eşit şekilde paylaştırılmasını öngörüyordu.

Daha önceki Anayasa koyuculardan çok daha temkinli olan Thermidorcular, bunun üzerine, söz konusu olanın yalnızca burjuva eşitliği olduğunu iyice netleştirirler: «Eşitlik, yasanın herkes için eşit olmasıdır» (Madde 3). 1793 Bildirgesi'nin dahi tanıdığı sosyal hakların artık sözü bile edilmiyordu, şiddetle karşı koyma hakkından ise hiç mi hiç söz edilmiyordu. Buna karşılık, 1789 Bildirgesi'nde daha yakından belirlenmemiş olan mülkiyet hakkı, 1793 Bildirgesi'nde de olduğu gibi şöyle tanımlanıyordu: «Mülkiyet, mülklerinden, gelirlerinden, emeğinin ve çalışkanlığının meyvesinden faydalanma ve onlar üzerinde tasarrufta bulunma hakkıdır» (Madde 5). Bu, ekonomik özgürlüğün kapsamlı onaylanması anlamına geliyordu. Thermidorcuların görüşüne göre, anlamlı olması için Haklar Bildirgesi'nden sonra gelmesi gereken Yükümlülükler Bildirgesi, 8. maddede, yanlış anlaşılmayacak biçimde şunu formüle ediyordu: «Tarlaların işlenmesi, tüm üretim, tüm üretim araçları ve bir bütün olarak toplumsal düzen, mülkiyetin korunması üzerine kuruludur.» Seçim hakkı kısıtlandı, ama sınırlı seçim şartları 1791'e göre genişletildi: 21 yaşını doldurmuş, bir yıldan beri ikâmetgâh kaydı gösterebilen ve vergi ödeyen her Fransız, aktif vatandaş oluyordu.

Bu koşullar altında, Thermidorcuların devamı olarak Direktoriumcuların üzerinde devrimi istikrara kavuşturmak istedikleri sosyal tabanın son derece zayıf olduğu görüldü.

Halk yığınları için II. yılın anısı ve sosyal endişe, sonunda 18. Brumaire'i mazur gösterecek olan belirleyici hareket nedenleri olarak kaldılar. Halkın en bilinçli kesimi, uğrunda savaşmış olduğu ulustan ve cumhuriyetten çarpışmaksızın dıştalanmaya hazır değildi: Eşitler Komplosu bunun bir kanıtıdır. Devrimci hareket tereddütlerle yeni yollara saparken, burjuva endişe hükümetin elinde **İstisnasızlara, teröristlere, anarşistlere, soyguncular**a ve **kan emicilere** karşı güçlü bir balyoz oldu. **Eşraf, saygın insanlar,** II. yılın siste-

mine göre dönmekten daha fazla başka hiçbir şeyden korkmuyorlardı: o zamanlar zengin, bir şüpheliydi, geleneksel toplumsal değerler altüst olmuştu ve siyasal demokrasi, sosyal eşitlikçiliğin yolunu düzlemişti.

Aristokrasi, ama aynı şekilde bizzat burjuvazinin bir bölümü de mülk sahibi sınıfların safları dışında kaldı. 3 Brumaire IV (25 Ekim 1795) tarihli yasayla, mültecilerin akrabalarına, kamu işlevlerinde bulunmaları yasaklandı; bu yasa gerçi V yılının kraliyetçi çoğunluğu tarafından kaldırıldı ama 18 Fructidor'da yeniden yürürlüğe girdi. Kısa süre sonra Sieyès, Ancien Régime sırasında memuriyette bulunmuş ya da ünvan taşımış asillerin sürgüne gönderilmesini önerdi; diğerleri ise Fransız vatandaşlığından çıkarılmalıydı: 9 Frimaire VI (29 Kasım 1797) yasası ikinci önlemle yetindi; asla uygulanmamış olsa da, yasanın niyeti yeterince açıktı. Kapı dışarı etmeler bununla son bulmadı: orta katmanlardan gelme Direktorium burjuvazisi, daha yüksek bir toplumsal konumda bulunan ve aristokrasiye daha yakın duran Ancien Régime burjuvazisine de daha az güvensizlik duyuyor değildi. Mutlakiyetçiler gibi, meşruti monarşistler de dışlandı. Direktoriumculara dönüşen Thermidorcular, burjuva ve tutucu bir cumhuriyeti hedefliyorlardı; kraliyetçi burjuvazinin bir kesiminin desteğini ise, bunlar tarafından restorasyon yoluna çekilmekten korktukları için geri çevirdiler.

1000.
ASSIGNAT
de mille francs,
créé le 18 Nivôse l'an 3.me de la République,
Hypothéqué sur les DOMAINES NATIONAUX.
Numéro 53.
Série 6949

Parasal Yıkım ve Eşitlik İçin Komplo (1795-1797)

Devrimin istikrara kavuşmasının yalnızca mülkiyet, sınırlı seçim (hakkına sahip) burjuvazi ve cumhuriyetçi eşraf küçük temeli üzerinde mümkün olmadığı sonuçta görüldü. Bu daha çok, ta Thermidor döneminden miras kalan temel problemlerin çözümüne bağlıydı: savaşa ve —içeride— ekonomiye ve maliyeye. Thermidorcular 1795'de Basel'de Prusya ve İspanya ile ve Den Haag'da Hollanda ile barış anlaşması yaparlarken, Avusturya ile savaş Campo Formio Anlaşması'na (18 Ekim 1797) kadar sürdü. Para değerini yitirmiş ve ekonomi harap olmuştu. Bir vergi krizi, para krizini daha da şiddetlendirdi, vergiler artık toplanmıyordu, devlet kasası boştu. Reubell'in[18] «kayıtsızlara» da yaptığı, «...cumhuriyete katılına, ve her türlü fraksiyonlaşmayı ortadan kaldıracak olan cumhuriyetçilerin bu büyük çoğunluğunda birleşme» çağrısı sonuçsuz kaldı.

Direktorium'un göreve başlamasından (4 Brumaire IV/26 Ekim 1795) kısa süre sonra enflasyon zirveye ulaştı. 100 Liv-

---

18 Jean-François Reubell, Alsace'lı, Dağ Partisi'nin kurucu üyelerinden ve «kral katilleri» denilenlerden biri; 5. III. 1795'ten itibaren Sosyal Yardım Komisyonu'nun ve 1795'ten 1799'a kadar birinci ve ikinci Direktorium'un üyesi; her defasında dış politikadan sorumlu, Fransa'nın doğal sınırlarının kararlı yandaşı; Barras ve La Revellière'nin yanında üç Triumvir'den biri. Metin içindeki alıntı, 21.1.1796 tarihinde, «iyi vatandaşları» cumhuriyet etrafında toplamak için kullanıldı. Reubell şaşmaz bir anti-kraliyetçiydi.

re değerindeki Assignat'lar artık sadece 15 Sou ediyordu. Assignat matbaası durmadan para basıyordu, sonunda değeri kağıdın değerinin altına düştü: 4 aydan az bir sürede, kağıt para miktarı iki katına çıktı ve 1796 Şubat'ında 39 milyar gibi heybetli bir tutara ulaştı. Madeni para, tahıl veya Assignat'ın nominal değerinin % 1'iyle ödenmek üzere, tam bir sermaye faizi üzerinden alınan vergi şeklinde, müterakki bir zorunlu istikraz boşuna çıkarıldı: onun kur değeri üç-dört kez daha düşüktü. 30 Pluviôse IV'te (19 Şubat 1796) emisyon durdurulmak ve Assignat'tan vazgeçilmek zorunda kalındı.

Madeni paraya geri dönüş imkansız görünüyordu: Ancien Régime'in sonundaki 2,5 milyara karşılık dolaşımda sadece 300 milyon civarında madeni para vardı. Bir ulusal emisyon bankası düşüncesi terkedildi. 28 Ventôse IV (18 Mart 1796) tarihli yasa, **mülki vekal**et'i yarattı, ve bundan derhal 2400 milyon tedavüle çıkarıldı. Teminatını, daha satılmamış olan ulusal mülklerin oluşturduğu mülki vekâletler, Assignat'ın zorunlu istikraza karşı değiştirilirken 100:1 işlem gördüğü zamanda, Assignat'a karşı 30:1 nispetinde değiştirildiler. Assignat'ın beş yılda katettiği yolu, mülki vekalet yedi ayda aldı. Daha ilk emisyonda vekalet, % 65-70 değer kaybetti; değer kaybı 1 Floréal'de (20 Nisan 1796) % 90'a yükseldi. Şimdi, yiyecek maddelerinin üç fiyatı vardı, ki bu, ticaretin ve nakliyatın zorluklarını elbette azaltmazdı.

Ulusal mülklerin yok pahasına satılması, teminat olarak onların değerini düşürürken, vekaletin çöküşüne de katkıda bulundu. 6 Floréal IV (26 Nisan 1796) tarihli yasa, satışların tekrar başlamasını düzenledi ve şartları tespit etti: vekalet, —açık artırmalar hariç— nominal değerinden alınacaktı; bir hücum ortaya çıktı, öncelikle vekaletle ödeme yapılan, devlete iş yapanlar yararına gerçek bir talan ortaya çıktı. Prairial'de, 500 gram ekmek Assignat olarak 150 Livre tutuyor-

du. Dilenciler bile kendilerine verilen kağıtları geri çeviriyorlardı.

Devre daha da hızlandı. 29 Messidor'da (17 Temmuz 1796) zorunlu kur kaldırıldı; 13 Thermidor'da (31 Temmuz), ulusal mülklerin ödenmesinin, vekalet temeli üzerinden, kur değeri ile yapılması kararlaştırıldı: millileştirilmiş büyük mülklerin yok pahasına satılışını önlemek için bu önlem şüphesiz çok geç geldi. IV. yılın sonunda (1796 Eylül ortası) kağıt para kuruntusu sona erdi. Madeni para tekrar ortaya çıktı; her halükârda sadece kağıt para alan devlet bu işten kârlı çıkamadı. 16 Pluviôse V (4 Şubat 1797) tarihli yasa, vekaletin değerini düşürdü ve onu nominal değerinin % 1'iyle sınırladı: daha önce gerçekleşmiş bir iflasın resmen onaylanması. Devrimci kağıt paranın hikayesi böylece sona erdi. Gerçekte savaş, daha şimdiden rejimi besliyordu: madeni paraya geri dönüşün açıklaması, işgal edilmiş ülkelerin sömürülmesidir. Direktorium, 5 Germinal V'de (25 Mart 1797), Sambre ve Maas bölgesindeki ordudan 10 milyon ve İtalya' daki ordudan 51 milyonun üzerinde madeni para teslim aldı.

Sosyal sonuçlar —her zaman olduğu gibi— halk yığınlarının tümü için felaketliydi. IV. yılın kışı, baş döndürücü fiyat artışlarıyla ezilen ücretliler için korkunç bir zamandı. 1795 hasadı kötü olduğundan, köylüler sadece madeni para kabul ettiğinden ve el koymalar artık yapılmadığından, pazarlar boştu. Direktorium, dışarıdan mal ithal etmek ve tüketimi sıkı bir şekilde düzenlemek zorunda kaldı. Paris'te vesikayla verilen günlük ekmek miktarı 500 gramdan 75 grama düştü; (geri kalan kısmı -ÇN) pirinçle tamamlandı, ne yazık ki odun yokluğundan kadınlar bunu pişiremediler. Tüm kış boyunca polis raporları, bıktırıcı bir monotonlukla, spekülatörlerin lüksü ve utanmazlıklarıyla daha da kötü dışa vuran, geniş halk yığınlarının yoksulluğunu ve huzursuzluğunu tescil ediyorlardı. Direktorium'a karşı muhalefet bununla yeni bir beslenme kaynağı elde etti: Panthéon kulü-

bünde toplanmış olan Jakobenler, maksimum'un yeniden uygulamaya konulmasını görüştü. Bu arada devrimci muhalefet, Babeuf'un etkisi altında yeni bir kişilik kazanıyordu.

Olayların baskısı, zamanı ve tüm hırsıyla katılmış olduğu devrimci eylem üzerine kafa yorma, Babeuf'ün, yüzyıllarca eski komünizm üzerine önceleri kitaplardan kazandığı bilgisini zenginleştirdi ve pekiştirdi. Fransız Devrimi'nin seyri içinde ilk kez o, halkın davasına gönül vermiş tüm siyasal savaşçıların başarısızlığa uğradıkları çelişkiyi aştı: yaşama hakkı üzerine tekrar tekrar edilen yemin ile, özel mülkiyetin ve ekonomi özgürlüğünün korunması arasındaki çelişki. Babeuf'ün «Eşitler Komplosu» (Şubat 1796-Mayıs 1797), kuşkusuz, burjuva devrimin gelişim çizgisine tam olarak uymuyordu.

Ama tarihi gelişmenin geniş kapsamlı bir değerlendirilmesinde o, II. yılda zirvesine ulaşan eski tipte halk hareketi ile, yeni toplumun çelişkilerinden ortaya çıkan devrimci hareket arasındaki zorunlu dönüm noktası olarak görünmektedir.

Sankülotlar ve Jakobenler gibi Babeuf de, toplumun hedefi olarak *herkesin mutluluğunu* ilan ediyor ve devrim vasıtasıyla *tüm mallardan eşit olarak yararlanmanın* güvence altına alınmasını talep ediyordu. Ama özel mülkiyet, eşitsizliği zorunlu olarak yeniden gündeme getirdiği ve *tarla kanunu*, yani toprağın eşitçe dağıtılması «*olsa olsa bir gün*» sürebileceğinden («daha uygulamaya konmasından bir gün sonra eşitsizlik kendini tekrar gösterecektir»), *gerçek eşitliğe* ulaşmanın tek aracı, «ortak bir yönetim aygıtı kurulmasında; özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasında; her insanı, onun vâkıf olduğu işe ve yeteneğe bağlamakta; onu, ürünlerini aynî şekliyle ortak depoda depolamakla yükümlü kılmakta; ve tüm kişilerin ve malların listesine sahip olan ve bu sonuncuları son derece özenle paylaştıracak olan, ikmal kaynaklarının basit bir yönetiminin kurulmasında» yatmaktadır.

Kişisel emek üzerine kurulu küçük özel mülkiyete bağlılıklarıyla karakterize olan Jakobenlerin ve Sankülotların ideolojisi karşısında, «Manifeste des plébéiens»de formüle edilen ve 9 Frimaire IV (30 Kasım 1795) tarihli *Le Tribun de peuple*'da

yayınlanan bu program, bir yenilik, ya da daha doğrusu ani bir değişiklik oluşturuyordu: *Mal ve emek ortaklığı,* bizzat devrimden çıkmış olan yeni toplumun devrimci ideolojisinin ilk biçimiydi. O zamana kadar ütopik bir hayalcilik olan komünizm, Babeuvizmle ideolojik bir sistem haline geldi: Eşitler Komplosu ile o ilk kez siyasal tarihe geçti.

Babeuf'ün sistemi, Georges Lefebvre tarafından «paylaşım komünizmi» diye tanımlanmıştır. Şüphesiz, çağın halk yığınları için büyük önemi olan yiyecek maddelerinin paylaşımı problemi, Babeuf'ün toplumsal tasarımlarının merkezinde durmaktadır. Faiz defteri komiseri, feodal hukuku tanıyan ve bir ara belediye kâtipliği yapan birisi olarak Babeuf, Picardlı köylülerin durumu, problemleri ve mücadeleleri hakkında doğrudan gözlemlere sahipti: Kuşkusuz onu, hâlâ yaşayan ve mücadeleci eğilime sahip taşra toplulukları, onların kollektif hukuku ve topluluk töreleriyle olan tecrübeleri, daha devrimden önce gerçek eşitliğe ve komünizme götüren şeylerdi.

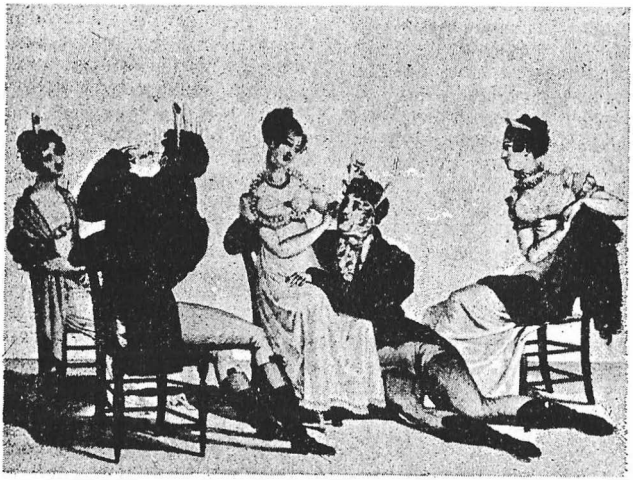
O, 1789 yılına ait Daimi *Kadastro Defteri*'nde tarla kanununa, yani 1848'deki *paylaştırıcılar* sosyalizmi formülüne eğilim gösterdiyse de, yine de diğer yandan o, 1785'deki büyük kiralık mülkler üzerine bir yazısında ve 1786'daki bir mektubunda, «kollektif mülklerin» kurulmasını, yani tamı tamına «kardeş ortaklıkları»nı öngörüyordu: «Toprağın eşit parseller halinde bireylere dağıtılması, birleştirilmiş emekle kazanılacak verimin büyük bir bölümünün yok edilmesi anlamına gelecektir.»

Tarımsal emeğin kollektif örgütlenmesinin zorunluluğunu önceden gören Babeuf, daha devrimden önce, sadece gerçek hak eşitliği ve böylece bölüşüm problemini değil, bilakis üretim problemini de ortaya koydu. Ama burada, kapitalist yoğunlaşmanın ve sınai üretimin yükselmesinin büyük rolünü gözden kaçırmadı mı? Onun eski ekonomi biçimlerine (özellikle zanaatkâr ekonomi biçimine) olan sempatisi ve eserlerinde tüketim araçları bolluğu içinde yaşayan komünist toplumla ilgili herhangi bir işaretin bulunmayışı olgusu, onda neden bir ekonomik kötümserlikten söz edilebileceğini açıklamaktadır. O dönemin ekonomisinin özgül çizgileri, kapitalist yoğunlaşma derecesinin azlığı ve gerçek bir seri üretimin olmaması, Babeuf'ün

mizacı ve toplumsal deneyimleri, Babeuf'ün niçin üretici güçlerin yükselmesi ve bolluğundan ziyade bunların eksikliği ve durağanlığı düşüncesine eğilimli olduğunu açıklamaktadır. Bu aynı zamanda Babeuvizmin, 18. yüzyılın ahlâkçı komünist ütopyası ile bir Saint-Simon'un sınai sosyalizmi arasındaki pozisyonunu da belirginleştirmektedir.

1795-1796 kışındaki Eşitler Komplosu, komünizmi gerçekleştirmek için ilk girişimdi. Onların siyasal örgütünü, o zamana kadarki halk hareketinin kullandığı yöntemlerden bir kopma karakterize ediyordu. Merkezde, az sayıda sınanmış savaşçıya dayanan önderler grubu durmaktadır; bundan sonra, tam olarak örgüte alınmamış ve yeni devrimci ideali açıkça tam olarak paylaşmayan, II. yıldaki anlamıyla yurtseverlerden ve demokratlardan oluşan bir sempatizan çevresi; ve nihayet, krizin gölgesinde coşkuya getirilecek olan halk yığınlarının kendisi. Mükemmel örgütlenmiş bir komplo: ne var ki yığınlarla zorunlu bağ problemi yetersiz biçimde çözülmüş gözüküyor. Marat'nın daha önceleri sezdiği, ama tam olarak tanımlayamadığı devrimci diktatörlük kavramı, halk ayaklanmasının deneyimlerinin de temelinde, işte böyle sıyrılıp ortaya çıktı: İktidar bir kez ayaklanma ile ele geçirildiğinde, siyasal demokrasinin ilkelerine göre seçilmiş bir meclise veya bir genel seçim hükmüne boyun eğmek çocukluk olurdu; devrimci bir azınlığın diktatörlüğünden, toplum dönüştürülene ve yeni kurumlar inşa edilene kadar vazgeçilmemelidir. Bu düşünceler Buonarroti üzerinden Blanqui'ye geçti, ve Leninist proletarya diktatörlüğü teorisi ve pratiği muhtemelen Blanquizmle bağıntılıdır.

Eşitler Komplosu ve Babeuvizmin anlamı ilk bizim yüzyılımızda değerlendirilebilir — Direktorium tarihçesinde bu basit bir vaka teşkil ediyordu. Komünizm düşüncesi ilk kez burada siyasal bir güç haline geldi. Arkadaşının isteğine uygun olarak Buonarroti 1828'de Brüksel sürgününde *Eşitlik İçin Komplo — Babeuf Komplosu*'nun tarihçesini yayınladı: Babeuf'un teorisinin komünist düşüncenin ve devrimci pratiğin gelişmesinde bir halka haline gelmesi bu geniş etkiye sahip eser sayesinde olmuştur.

(«Le Bon Genre», Direktuvar döneminden bir gravür.)

Siyasal Pratik: Müdahaleci Liberalizmden Konsül Otoriteciliğine

Ekonomik depresyon, para felaketinden sonra da sürdü; o tüm Direktorium süreci boyunca ağır bir yük olarak kalacaktı. Tüm beklentilerin tersine, kağıt paranın kaldırılması da ekonomiyi canlandırmadı. Pazarlar tenha kaldı: Köylüler şimdi satmak istiyorlardı ve arz da çok zengindi, ama alıcılar geri duruyorlardı ve onlarla birlikte para da geri duruyordu. Enflasyonun sonundan beri durum tersine dönmüştü: şimdi, hiçbir kazanç sağlayamayan köylüye karşı şehirli tüketici avantajlı durumdaydı. Paris idare memurlarının raporlarına göre, insanların Ancien Régime altında elde etmek için boşuna uğraşıp durdukları istekleri yerine gelmişti: «8 Sou'ya ekmek, 8 Sou'ya şarap, 8 Sou'ya et.»

Buna karşılık kır nüfusu tahılın sudan ucuz oluşundan yakınıyordu: Köylülerin sıkıntılı durumu bir kez daha işlerin durgun gitmesine katkıda bulunuyordu. Bu depresyon, 1796'dan beri elde edilen bol hasatla ve kağıt para bolluğundan sonra ortaya çıkan madeni para eksikliğiyle sağlıklı biçimde açıklanmaktadır. Ayrıca, nüfusun şehirlerde toplanmaya başlamasının daha başlangıcında olunması da, tarım ürünlerine artan taleple bunların fiyat kaybını dengelemeye henüz yetmiyordu. Bu bağıntıda siyasal faktörler küçük rol oynadılar. Ama üç-dört yıl süren (V. yıldan VII. ve VIII. yıla kadar) bu ekonomik depresyonun siyasal sonuçları Di-

rektorium için felaketli oldu, ve bu halk yığınlarında acı bir anı olarak kaldı. Kır nüfusu ve kapitalistler siyasal bir değişiklikten işlerin iyiye gitmesini bekliyorlardı, fabrika işçileri ise işsizliğin son bulmasını umuyorlardı. Aylıklarını düzensiz ödeyen bir rejimi memurlar hangi nedenle desteklesinlerdi? Konjonktür değişikliğinden Bonaparte hükümeti istifade edecekti.

Direktorium'un hükümet ettiği 1795'den 1799'a kadar hüküm süren genel emniyetsizlik koşullarında, III. yıl anayasasının gerçekleştirilmesi ancak rizikolu görünebilirdi.

Kuvvetler ayrımı iyi düşünülmüştü: Yürütmenin elinden yasama inisiyatifi alınmış ve hazine üzerindeki nüfuzuna set çekilmiş, yerel yönetimler yeniden ademi merkezileştirilmişti; ne var ki belediye memurlarının yarısının, meclislerin üçte birinin, vilayet yönetimlerinin ve yürütme direktoriumunun üyelerinin beşte birinin her yıl yenilenmesiyle istikrarsızlık düpedüz kurumlaştırılmıştı: hem de bu, daha devrimin tam olarak sağlamlaşmadığı (yemini reddedenlere ve mültecilere karşı özel yasalar hâlâ yürürlükteydi), iflasın tehdit ettiği ve savaşın sürdüğü bir zamanda gerçekleşmişti.

Diğer yandan III. yılın anayasa metni, Direktorium'u, sık sık açıklandığı gibi, pek o kadar kuvvetten düşürmemişti, çünkü özellikle gitgide Konsüllük sisteminin temel çizgilerinin belirginleştiği bir siyasal pratik kendini kabul ettirdi: Thermidorculardan, Direktoriumcular üzerinden Brumairecilere kadar eşraf rejimi devam etti, ve bu anlamda Brumaire de (Konsüllük zamanından beri efsanenin iddia ettiği gibi) kesinlikle bir kopukluk teşkil etmez, aksine tayin edici bir aşama oluşturur.

Liberal seçim ilkesi başından beri zedelendi; bunun yerine ikiyüzlüce, kooptasyon usulüne başvuruldu: (bu usul, -ÇN) olağanüstü hal yasalarından hükümet darbelerine kadar anayasal süreci tahrif etti ve Konsüllük döneminde ta-

mamen seçimlerin yerine geçti. «Üçte iki» üzerine kararname (5 Fructidor III/22 Ağustos 1795), Thermidorcuları iktidarda tuttu. «Anayasanın kutsal hazinesi hangi ellere emanet edilecek?» Seçmen toplantıları, yeni seçilecek temsilcilerden üçte ikisini (700'den 500'ünü) görevdeki Konvansiyon üyeleri arasından seçmek zorundaydı; 13 Fructidor (30 Ağustos) Kararnamesi, — bu orana daha erişilmediğinden — tekrar seçilen Konvansiyon üyelerinin kooptasyon yoluyla sayılarının 500'e tamamlanacağını ilan etti. Bu, Thermidorcular yararına hem eski Montanyarların hem de meşruti monarşistlerin muhalefetinin, yolun üzerinden temizlenmesi demekti. Sonunda Direktorium meclisleri 511 Konvansiyon üyesiyle doldu; öngörülen üçte iki aşılmıştı.

Direktorium'un şaibeli şöhretine çok katkıda bulunmuş olan «hükümet darbeleri», bu siyasal çizgiye uygundu: Yürütme, seçimde ortaya çıkan «falsoları» gidermek için iptal ya da safdışı bırakılmalar (Ausschlüsse) yoluyla ve kooptasyonla seçim sonuçlarını düzeltiyordu. Germinal V'de (1797) yapılan; Meclisten ayrılacak, yarısı **daimi üye** olan ilk üçte bir yenileme seçimlerinde, Direktoriumcular yaklaşık 10 vilayet dışında yok edilircesine yenildiler: sadece 11 Konvansiyon milletvekili tekrar seçildi. Yeni üçte bir, sağcı monarşistleri oldukça güçlendirdi. 18 Fructidor V (4 Eylül 1797) tarihli hükümet darbesiyle Direktorium meclislere olağanüstü hal yasaları dayattı: 49 vilayette seçimler hepsi birlikte geçersiz sayıldı, diğerlerinde sonuçlar çarpıtıldı; toplam 177 milletvekili azledildi, bunların yeri doldurulmadı; yürütmenin canlarını bağışladıklarından birkaçı görevlerini terkettiler, diğerleri intihar ettiler.

VI. yılın (1798) seçimleri için bu pratik daha da yetkinleştirildi ve bu arada 19. yüzyılın ortalarına kadar kendini koruyan çizgilere kavuştu. Bahis konusu oldukça yüksekti: Safdışı bırakılmalar (Ausschlüsse) yüzünden 437 sandalye, —bunlar arasında **daimi üyelerin** ikinci yarısı da var-

dı— yeniden doldurulacaktı. 12 Pluviôse VI'da (31 Ocak 1798) tedbir önlemi olarak meclisler, yaklaşan vekalet yoklamalarını resmen kendileri için saklı tuttular: Ayrılan 236 Konvansiyon milletvekili, kalan 297 milletvekiliyle birlikte yeni seçilenler arasında temizliğe giriştiler. Hükümet, idari baskıyı güçlendirdi ve seçimleri özenle hazırladı. Bu seçimler, seçmen toplantılarındaki sayısız bölünmelerle karakterizeydiler, (bölücü toplantılar -ÇN) Direktorium'a, kendi beğendiğini uygundur diye açıklama izni verdiler: Direktoriumcular, meclislerde basit bir şekilde bölücü toplantıları tarafından seçilenleri desteklediler ve bunların onaylanması için baskı yaptılar. Beşyüz'ün çoğunluğu, dışarıda bırakılacakların listesini kabul etti, eskiler boyun eğdiler. Sonunda, 22 Floréal VI (11 Mayıs 1798) tarihli yasa 8 vilayetteki seçimlerin geçersiz olduğunu açıkladı, bölücü toplantıları tarafından 19 vilayette seçilenleri onayladı ve seçilmiş 60 hakim ile idari memuru işten attı: bir bütün olarak 106 milletvekili **florealleştirildi** (azledildi).

Karşı hamle ile, aralarında Direktorium'un önerisiyle 85 komiser ve memurun, teorik olarak gerçi seçilmiş olan, ama pratik olarak hükümet tarafından atanan 106 hakim ve idare memurunun bulunduğu toplam 191 hükümet adayı meclislere alındılar. Temsili sistem, saf dışı bırakma ve kooptasyon işlemi ile anlamsızlığının ispat edilmediği yerde, iktidar ajanlarının resmi adaylıkları ile devrildi — Fransa'nın siyasal tarihinde daha uzun süre çok normal olacak olan bir pratik.

30 Prairial VII (18 Haziran 1799), parlamenter bir ayaklanmadan ziyade bir hükümet darbesiydi: meclisler, iki Direktörü yasal olarak istifaya zorlayarak intikam aldılar.

Buna karşılık Brumaire, Fructidor ve Floréal'in çizgisine uydu: Bonaparte'ın 19 Brumaire'deki (10 Kasım) hükümet darbesinin daha akşamında, eskilerin çoğunluğu ve Beş-

yüzler'den bir azınlık, «devamlı yaptıkları taşkınlıklar ve suikastler yüzünden» 62 milletvekilini ihraç ettiler; bir kooptasyonla, «deneyimin hatalarını ve yetersizliklerini gösterdiği organik kuruluşlarda yapılması gereken değişiklikleri» hazırlamakla görevli 25 üyeli iki komisyon oluşturdular. Direktorium'un anayasa pratiğinin ikiyüzlülüğü artık aşılamayacak derecedeydi.

Benjamin Constant, daha V. yılın ilkbaharında, «Hükümetin güçlü ve sağlam olmasını» talep ettiği eseri **Des réactions politiques**'i yayınlamıştı. Ne de olsa III. Yıl anayasasının yazarlarından biri olan Daunou, 22 Floréal'den sonra, her yıl her şeyi yeniden sorun haline getiren seçimlerin anormal sıklığına karşı görüşlerini dile getirdi. Ve fakat egemenlik ilkesi, dokunulmadan kaldı; Thermidorcu burjuvazi, kendi ruhuna fatiha okumadan ve tanrının inayeti yandaşlarının ekmeğine yağ sürmeden bundan vazgeçemezdi. Yani bu ilke, istikrarlı ve güçlü bir yürütmenin gerekleri ile birleştirilebilirdi. Sieyès, seçimi kooptasyon yoluyla düzeltmeyi düşünüyordu: atanan kurullar, listeleri yine halk tarafından; kendisine ikiyüzlüce genel seçim hakkı tanınmış olan egemen tarafından hazırlanacak olan eşraf çevresinden kooptasyon yoluyla üye almalıydılar.

Bonaparte, bunu sadece onaylayabilirdi: Kooptasyon, VIII. yıl (24 Aralık 1799) Konsül Anayasası'nın temel özelliklerinden biri oldu. Senato, kendisini kooptasyon yoluyla tamamladı; başından itibaren yüksek mahkemenin ve yasa koyucu heyetin üyelerini atadı; daha sonra kararlar, birkaç basamaklı genel seçimlerle oluşturulan eşraf listeleri temeli üzerinde alındı. Gerçekte IX. yılda oluşturulan bu listeler hiçbir zaman kullanılmadı; bunlar, X. yıl (16 Ağustos 1802) Anayasası ile kaldırıldı ve yerlerine seçim heyetleri geçirildi. «Yeni seçim yasamızın ilkeleri», diye açıklıyordu Lucien Bonaparte 24 Mart 1803'te, «artık hayal üzerine kurulu de-

ğildir, aksine doğrudan burjuva birliği ve kamu düzeninin korunması duygusu aşılayan mülkiyet temeli üzerine kuruludur.» Bonaparte bunu daha basit olarak da açıklamıştı: «Yalnızca ben, halkın temsilcisiyim.»

Merkezileşmenin tekrar tesis edilmesi, bu gelişmeyle birarada yürüdü. Bu genel olarak Bonaparte'ın hesabına yazılır, oysa bu da Direktorium'un pratiğiyle hazırlanmıştı. III. yılın idari örgütü, onun hakkında söylendiğinden daha merkeziydi. Büyük şehirler, öncelikle Paris, komünlerini ve belediye başkanlarını kaybeder, aynı şekilde bir sürü belediyelere bölünüp özerklikleri alınırken, küçük taşra belediyeleri kantonal belediye yönetimleri altında biraraya getirildi. İlçeler kayboldu. Vilayet düzeyinde, beş üyeden oluşan merkezi yönetim organı lehine meclis kaldırıldı. Yönetim gücünün yoğunlaşmasıyla, belediye yönetimi vilayet yönetimine ve bunlar da bakanlara tabi kılınarak resmi daireler bir ast-üst düzeni sistemine sokuldular. Direktorium, yerel yönetimlerin kararlarını savunma imkanı tanımadan kaldırabiliyor, onların üyelerini geri çağırabiliyor ve duruma göre değiştirmek için tamamen görevden alabiliyordu, tek tek üyelerin değiştirilmesinde ise kural kooptasyondu.

Yürütme, her vilayet yönetiminde ve şehir idaresinde, atanan ve geri çağrılabilen bir **komiser** ile temsil ediliyordu. Direktorium'un komiserleri, yasaların uygulanmasına dikkat ederler, meclislerin oturumlarına katılırlar ve yönetim memurlarını gözlerlerdi. Her yıl kısmen yenilenen idari erkândan farklı olarak onlar belli bir istikrar sağlıyorlardı. Bunun da ötesinde, İçişleri Bakanı ile doğrudan ilişkide olan idare dairelerini yöneten ve şehir dairelerindeki komiserlere direktif veren vilayet komiseri, gelecekteki Konsül-valiyi müjdeliyordu. III. yılın anayasası, Direktorium'a daha başka önemli yetkiler veriyordu: o tutuklamalar yapabilirdi: diplomasinin yönetimi ona tabiydi, gizli anlaşmalar da dahil, anlaşmalar yapabilirdi; ordu onun emrindeydi ve görev yapacak

generalleri o atıyordu; cumhuriyetin iç güvenliğinden o sorumluydu ve celpname ve tutuklama emirleri verebiliyordu. Bu yetkiler, II. yıl rejiminin tasarrufunda bulunan «cebir şiddeti» ile karşılaştırıldığında az görünse ve bu sistem Konsüllük sırasındaki yoğunlaşmadan uzak olsa da, artık 1791 anayasasının geniş çaplı ademi-merkeziliği söz konusu değildi.

Pratikte bu otoriter, ve merkezileşme eğilimlerini daha da güçlendiren temel eğilim, gerçi duraksamalarla ama açık anayasa ihlallerinin yardımıyla yerleşti. Fructidor'dan sonra olağanüstü hal mahkemeleri askeri komisyonlar biçiminde yeniden ortaya çıktılar; bundan başka merkezileşme, bir dizi vilayette seçimlerin iptali yoluyla ve idari memurları merkezi iktidarın arzusuna göre değiştirmeyi olanaklı kılan işten çıkarmalarla ilerletildi; bu (merkezi iktidar -ÇN) ayrıca mahkemeleri temizleme yetkisi de elde etti. 22 Floréal VI (11 Mayıs 1798) tarihli hükümet darbesi, yürütme gücünü daha da güçlendirmeyi olanaklı kıldı; memur odaları kendi anlayışına göre doldurma yetkisinin ötesinde, VIII. yıla kadar sulh hakimliğinde ve ceza mahkemelerinde boşalacak yerleri doldurma hakkını da talep etti.

18 Fructidor'u (4 Eylül 1797) izleyen yirmi ay sırasında Direktorium gelişen istikrardan ve artan otoriteden kârlı çıktı: VII. yıl yasalarıyla, daha şimdiden başlangıç olarak varolan ama ancak Konsüllük altında gerçekleştirilen maliyenin yeniden örgütlenmesinin temelini yarattı: 22 Brumaire VI (12 Kasım 1797) tarihli yasayla doğrudan vergilerin bağımsız yönetiminin yaratılması, dolaylı vergiye geri dönüş ve hazinenin yürütmeye tabi kılınması. Sanki 30 Prairial VII (18 Haziran 1799), yasa koyucu kurula Direktorium üzerinde bir güç vermiş gibi gözüküyor ve hükümet personelini yenilemeye izin veriyordu; oysa yürütme gücü bununla ne aşağı kılınıyor ne de güçsüzleştiriliyordu.

Ama henüz her şey askıdaydı. Campo Formio'dan sonra

sadece İngiltere Fransa'ya karşı savaşı sürdürüyordu. Yeniden tesis edilmesi yeterince zahmetli olmuş olan kıtada barışın korunması için, ihtiyatlı taktikler kullanan bir diplomasiye gerek vardı; oysa Direktorium, bir dış istikrarın bütün imkanlarını yok eden ve bundan başka içerideki reform çalışmalarını tehlikeye sokan kıtasal bir yayılma siyasetine dalmaktan başka yapacak bir şey bulamadı. 1798 yılının sonunda, yavaş yavaş ikinci koalisyon kurulmaya başladı; ertesi ilkbaharda savaş yeniden patlak verirken, aynı anda içeride karşı-devrim yeni bir saldırı başlattı. 30 Prairial VII (18 Haziran 1799), aynı şekilde 1799 yaz taarruzu durumun düzelmesine yardım ettiler, VIII. yılın (1800) ilkbaharında ise seçimler yapılmak zorundaydı: ama ister kralcı, ister Jakobenci bir zafer gerçekleşsin, hükümet istikrarı muhtemelen bir kez daha sorun haline gelecekti. 18 Brumaire tarihli hükümet darbesi sorunu çözdü.

24 Brumaire (14 Kasım 1799) tarihli **Le Moniteur**'ün bahsini ettiği, Paris'te asılan bir afişte: «Fransa, büyük ve kalıcı bir şey istiyor. İstikrarsızlık onu harap etti, o şimdi istikrar talep ediyor. Yasaları uygulayan gücün davranışının her yerde bir olmasını istiyor» yazılıydı. VIII. yılın anayasası tüm yürütme gücünü Birinci Konsüle devretti ve böylelikle Direktoriumcuların üstü örtülü diktatörlüğüne son verdi. Konsüllük, bu bakış açısından da zorunlu bir gelişmenin tamamlanması olarak görünmektedir. III. yılın anayasasının su götürmez bir biçimde Direktoriumculara tanıdığı otorite, koşulların baskısı altında hem yürütme hem de yasama tarafından hep geçici olarak, ama yine de öyle bir süreklilikle genişletildi ki, bu pratik sonunda normal durum haline geldi. Konsül rejiminin ne kolluk güçlerini artırmayı, ne idari memurları ve hakimleri atamayı ya da polis önlemlerine başvurmayı icat etmesine ihtiyaç yoktu.

Kardeş cumhuriyetler olan Hollanda, İsviçre ve Roma'ya zorla kabul ettirilen Direktoriumcu anayasalar, yürüt-

meyi halihazırda güçlendirmişlerdi. VIII. yılın anayasası, Direktorium'un boşuna uğraşıp durduğu yasamanın tali statüsünü kesin olarak mühürledi. İktidarın ortak ve sağlam bir iradeyi temsil eden Birinci Konsülün elinde yoğunlaşmasıyla, Direktorium'un 14 Brumaire IV (5 Kasım 1795) tarihli ilanlarına uygun olarak kendine hedef koyduğu yönetimin yeniden örgütlenmesi ve toplumsal istikrarın tamamlanması VIII. yılın büyük yasalarının yardımı ile mümkün hale geldi: «Toplumsal düzen, kopmaz bağlarla devrimlerle bağlı olan kaosun yerine geçmelidir.»

Olayların efsanelerle olduğundan güzel gösterilmesine karşın, Direktorium'dan Konsüllüğe sürekli bir gelişim çizgisi vardır. Hâlâ süren savaş ve tuttuğunu koparan karşıdevrim şartları altında, eğer toplum güvenlik altına alınacaksa, iktidarın yoğunlaşması burjuva istikrarı için bir iç siyasal zorunluluktu: Cumhuriyetin eşrafın elinden alınmasıyla Konsül diktatörlüğü, tam da bunu yapmalıydı. Brumaire burjuvazisi, gerçi yürütmeyi güçlendirmek ve hükümetin ortak davranışını sağlamak istiyordu, ama o kendi yararına olduğu sürece siyasal özgürlükleri kullanmaktan hiçbir şekilde vazgeçmek istemiyordu. Olaylar onun hesabını bozdu.

(Fransız Cumhuriyetinin Devlet arması.)

Tarihte Fransız Devrimi

Devrimin Sonucu

On yıl süren devrimci olaylardan sonra Fransa gerçeği temelden değişmiş gözüküyordu.

Ancien Régime aristokrasisi tüm ayrıcalıkları ve toplumsal egemenliği ile birlikte parçalanmış ve feodalizm kaldırılmıştı. Tüm feodal kalıntıların yok edilmesi, köylülerin senyörcü hukuktan, kilisenin ondalığından ve belli bir ölçüde kır topluluğunun kıskacından da kurtulması, aynı şekilde lonca tekelinin parçalanması ve ulusal pazarın birleştirilmesi ile Fransız Devrimi, feodalizmden kapitalizme geçişte tayin edici bir aşama anlamına gelmektedir. Onun itici momenti, ticaret burjuvazisinden ziyade, feodal aristokrasinin yargı aygıtına ve Ancien Régime'in cebir araçlarına dayanarak artı emeğini ve artı ürününü gaspettiği küçük doğrudan üreticiler yığınıydı (ticaret burjuvazisi tamamen ticarete ve kabzımallığa bağımlı kaldığı ölçüde kendini eski topluma uydurdu; 1789'dan 1793'e kadar genel olarak uzlaşmaya eğilimliydi). Küçük üreticilerin, köylülerin ve zanaatkârların isyanları, eski topluma en etkili darbeleri indirdi.

Ama feodalizm üzerindeki bu zafer, aynı zamanda yeni toplumsal ilişkilerin hemen ortaya çıkması anlamına gelmemektedir. Kapitalizme geçiş, eski toplumun bağrında kapitalist unsurların, sınırları devirmeye yeterli güce ulaştık-

ları ana kadar geliştikleri zor bir süreçtir. Kapitalizmin Fransa'da kesin olarak tutunabilmesi için daha biraz zamana ihtiyaç vardı: işletmelerin boyutu henüz çok mütevazi ve ticaret sermayesi ağırlıkta olduğundan, devrim dönemi süresince o ancak yavaş ilerlemeler kaydetti. Ama feodal toprak mülkiyetinin, aynı şekilde korporatif ve talimatnameci sistemin yıkılışı, küçük ve orta doğrudan üreticileri kurtardı, kır toplulukları ve aynı şekilde şehirli zanaatkârlar çerçevesinde sınıfların farklılaşma sürecini hızlandırdı ve nihayet sermaye ve ücretli emeğin toplumsal kutuplaşmasını yarattı. Kapitalist üretim tarzı özerkliğini böylece hem tarımda hem de sanayide sağlamlaştırdıktan sonra, uzlaşmaz bir biçimde burjuva üretim ve dolaşım ilişkilerinin yolunu açtı: bu, devrimci dönüşümün ta kendisiydi.

Küçük ve orta üreticilerin ekonomisindeki ayrışma süreçleriyle, aynı şekilde köylülük ve zanaatkârlar arasındaki dağılma görünümleri ile birlikte burjuvazinin iç dengesi de değişti. Kendi mevki basamakları içindeki edinilmiş zenginliğin geleneksel ağırlığı, işadamları ve girişimcilerin egemenliği yararına kayboldu. Spekülasyon, orduların donatılması, silahlandırılması ve ikmali ve fethedilen ülkelerin sömürülmesi, bunlara kârlarını en yüksek düzeye çıkarmakta yeni imkanlar sağladı. Ekonomi özgürlüğü, ilerleyen bir işletme yoğunlaşmasının yolunu açtı. Rizikonun çektiği ve inisiyatif cesareti olan bu işadamları kısa zamanda spekülasyonu bıraktılar ve sermayelerini üretime yatırarak kendi çaplarında sanayi kapitalizminin yükselişine hizmet ettiler.

Ekonomik ve toplumsal yapılardaki alt-üst oluşla birlikte Fransız Devrimi, eski özerkliklerin kalıntılarını süpürüp atarak ve yerel ayrıcalıkları, aynı şekilde vilayetlere özgü hakları yok ederek, aynı zamanda Ancien Régime'in devlet iskeletini de parçaladılar. Böylelikle o, Direktorium'dan imparatorluğa kadar geçen zaman içinde, burjuvazinin çı-

karlarına ve taleplerine uygun düşen modern bir devletin inşasını mümkün kıldı.

Bu değişik bakış açıları, Fransız Devrimi'ni hiçbir şekilde, bazılarının yapmak istediği gibi bir efsane olarak göstermez. Şüphesiz, kelimenin ortaçağdaki anlamında **feodalite**, 1789 gerçeğine hiçbir halde uymamaktadır: ama gerek köylü, gerek burjuva çağdaşlar için bu soyut kavram, onların çok iyi tanıdıkları ve sonunda süpürülüp atılan bir gerçeği (feodal haklar, toprak beyliği otoritesi) tanımlıyordu. Diğer taraftan, devrimci meclislerde yatırımcıların, finansiyerlerin veya manifaktür sahiplerinin, tek kelimeyle; kapitalistlerin değil de bilhassa serbest mesleklerden kişilerin ve memurların yer alması, kapitalist düzenin kurulmasında Fransız Devrimi'nin önemine karşı bir delil olarak kullanılamaz: sonuncuların (kapitalistlerin -ÇN) çok küçük, ama bir o kadar da aktif bir azınlık tarafından temsil edildiklerini bir tarafa bıraksak da, çıkarlarının temsilinin ağırlığını da (ticaret milletvekilleri, sömürge çıkarlarının koruyucusu olarak Klüp Massiac) bir tarafa bıraksak da, özlü bir olgu olarak geleneksel ekonomik ve toplumsal sistemin parçalanması kalır. Aynı şekilde, Fransız Devrimi'nin sınırsız girişim ve kâr özgürlüğünü ilan ettiği ve bunları kabul ettirerek kapitalizmin yolunu düzlediği muhakkaktır. Ondokuzuncu yüzyılın tarihi, onun bir efsane olmadığını gösterdi.

Fransız Devrimi ve Burjuva Devrimleri

Fransız Devrimi şüphesiz, feodalizmden kapitalizme genel geçişte zorunlu bir aşamaydı, buna rağmen o, çeşitli benzer devrimlere karşı, Ancien Régime sonundaki Fransız toplumunun özgül yapısından kaynaklanan özgül özelliklere sahipti.

Bu özgüllükler inkârdan gelinmektedir. Fransız Devrimi, «1763'ten kısa süre sonra Amerika'daki İngiliz sömürgelerinde başlayan, İsviçre, Hollanda ve İrlanda devrimleri ile devam eden ve nihayet 1787 ile 1789 arasında Fransa'yı saran, Fransa'dan tekrar Hollanda'ya sıçrayan, Alman Renanya'sına, İsviçre ve İtalya'ya ulaşan batı ya da daha doğrusu Atlantik devriminin bir yanı»ndan başka bir şey değildir (J. Godechot, 1956; R. R. Palmer, 1955). Kuşkusuz, ekonominin dönüşümünde ve sömürge ülkelerin batı ülkeleri tarafından sömürülmesinde okyanusun önemi azımsanamaz. Ama yazarlarımız bunu kastetmiyorlar, Fransız Devrimi'nin, Hollanda, İngiliz ve Amerikan devrimlerinden sonra burjuvaziyi iktidara getiren genel tarihsel hareket içerisinde sadece bir episod olduğunu da kastetmiyorlar.

Ayrıca Fransız Devrimi'ni tanımlayan, «Atlantik» ve «batı» gibi lastikli tanımlamaların yakıştırdığı gibi bu altüst oluşun coğrafi yanı değildir. Ondokuzuncu yüzyılda kapitalist ekonominin kendini kabul ettirmesi her yanda burjuvazinin yükselişiyle bağlıydı: burjuva devrimi kapsamlı bir

öneme sahipti. Öte yandan, Fransız Devrimi «İsviçre, Hollanda ve İrlanda devrimleri...» ile aynı kaba konduğunda, hem Fransız Devrimi'nin derinliği ve boyutları hem de onun temsil ettiği ani patlama uygun olmayan bir şekilde küçümsenmiş olur. Fransız Devrimi'ni iktisadi, sosyal ve ulusal bakımdan tüm özgül içeriğinden mahrum bırakan bu kavrayış, Jean Jaurès'den Georges Lefebvre'ye kadar yarım yüzyıllık devrim tarihi yazımını geçersiz sayardı.

Oysa Tocqueville, «neden benzer ilkeler ve benzer siyasi teoriler Birleşik Devletler'de sadece bir hükümet değişikliğine, buna karşılık Fransa'da toplumun tam bir altüst oluşuna götürdü» diye sorduğunda, konu üzerinde kafa yormanın yolunu açmıştı. Problemi böyle koymak, siyasal ve anayasal tarihin yüzeysel görüntüsünün dışına çıkıp, iktisadi ve sosyal gerçekleri ulusal özellikleri içinde kavramaya çalışmak demektir. Hollanda, İngiltere ve Birleşik Devletler'deki değişikliğin önkoşulları ve görüntüleri arasında bu temelde yapılabilecek bir karşılaştırma, Fransız Devrimi'nin onların perspektiflerini hangi ölçüde aştığını daha berrak bir şekilde saptamaya ve onun küçümsenemeyecek önemini yansıtmaya izin verir.

Eğer «saygıya layık» 1688 İngiliz Devrimi, burjuvaziyi ve toprak sahibi aristokrasiyi ortaklaşa iktidara getiren sosyal ve siyasi bir uzlaşmaya vardıysa (ve bu episod bu anlamda Temmuz 1830'daki Fransız olaylarıyla karşılaştırılabilir), bunun nedeni, 17. yüzyıldaki Birinci İngiliz Devrimi'nin tek başına, mutlak egemen bir monarşinin yerine bir temsili (demokratik değil) hükümeti geçirmemesidir; ama o bunun ötesinde, kovuşturma hırsıyla dolu bir devlet kilisesinin tekelci egemenliğine son verdi ve, onların yeni tarihçilerinden birinin sözleriyle, «ortaçağın üstüne bir çizgi çekerek» (Christopher Hill) kapitalizmin gelişmesinin yolunu büyük ölçüde düzledi.

Feodalitenin son izlerinin bertaraf edilmesi ve feodal bağımlılık ilişkilerinin kaldırılmasından sonra toprak sahipleri sınıfı, mülkleri üzerinde mutlak tasarruf hakkından emindiler; kilisenin, tacın ve kraliyetçilerin arazilerinin zoralımı ve satışı, kırdaki geleneksel feodal ilişkileri parçaladı ve sermaye birikimini hızlandırdı; loncalar her türlü ekonomik önemini kaybetti, ticaret, finans ve sanayi tekelleri kaldırıldı. «Ulusal zenginliğin azami gelişmesi», diye yazıyor Ch. Hill, «ve ona dünyada öncü bir konum sağlaması için bir zorunluluk olan bu özgür ekonomik gelişmeyi İngiltere'nin tatması için; dış siyaset de dahil bir bütün olarak siyasetin ulus içinde ağırlığı olanların kontrolü altına girmesi için; Ancien Régime yıkılmak zorundaydı.»

İngiliz Devrimi buna rağmen Fransız Devrimi'nden çok daha az radikaldi, o, Jaurès'in **Histoire socialiste**'inde yazdığı gibi, «dar kafalı burjuva ve tutucu» kaldı, buna karşılık Fransız Devrimi «en geniş anlamda burjuva ve demokratik» idi. İngiliz Devrimi'nin de **Eşitlikçileri** olsa da, yine de o köylülere arazi ve toprak üzerinde egemenlik sağlamadı: tersine, sonraki yüzyılda İngiliz köylülüğü kayboldu. Bu tutuculuğun sebebi, **gentry**'yi (toprak soyluları) bölünmüş bir sınıf haline getiren İngiliz kapitalizminin tarımsal karakterinde aranmalıdır, çünkü 1640'tan önce birçok asil kişi, koyun yetiştiriciliğinde, kumaş sanayiinde, maden ocakçılığında aktif bir şekilde çalışıyordu. İngiliz Devrimi sırasında da Eşitlikçilerle birlikte insan hakları üzerinde yükselen ve Locke üzerinden Amerika'nın ve Fransa'nın devrimcilerine ulaşan siyasal teoriler ortaya çıkmışsa da, İngiltere'de, daha sonra Fransız Devrimi'nin büyük bir gösterişle yapacağı gibi bu hakların eşitliği ve evrenselliğini ilan etmekten henüz çekiniliyordu.

Öncülü gibi, Amerikan Devrimi de, az ölçüde de olsa, kendi özgül deneyimleriyle karakterizedir. Kendini doğal hakka dayandırmasına rağmen ve törensel deklarasyonlara

rağmen orada ne özgürlük ne de eşitlik geniş olarak tanındı: zenciler köle olarak kaldılar, ve beyazlara hak eşitliği tanınmasına rağmen, zenginlik üzerine kurulu sosyal hiyerarşi dokunulmadan kaldı. Gerçi «demokrasi» Amerikan ulusunun hükümet biçimi haline geldi ama onun şartları parababalarını kayırmaya devam etti.

İngiltere ve Amerika'daki devrimler buna rağmen derinlere işleyen bir etki yaptılar ve itibarları uzun süre sürdü: Onların temelde tutucu siyasal uzlaşmaları, eşitlikten ziyade özgürlükle ilgilenen mülk sahibi sınıfların tekrar yatıştırılmasını beraberinde getirdi. Fransız Devrimi'nde ise tam tersi oldu. Eğer o sınıf savaşımının dramatiği ile kendinden önceki tüm devrimleri gölgede bırakıp en coşkulu burjuva devrimi olduysa, bu kuşkusuz her türlü tavizi reddedip dik kafalılıkla feodal ayrıcalıklarına sarılan aristokrasinin direnişinden, ve halk yığınlarının bu yüzden artan kinindendir. Aristokratik karşı-devrim, daha az inatçı olmayan biçimde devrimci burjuvaziyi eski düzeni tamamen yerle bir etmeye zorladı. Ama o (burjuvazi -ÇN) bunu ancak kentli ve köylü yığınlarla birleşerek başardı, ama o zaman da onların (yığınların -ÇN) istekleri göz ardı edilemezdi: böylece feodal sistem kaldırıldı ve demokrasi kuruldu.

Devrim için siyasal aygıt, halk yığınlarına dayanan küçük ve orta burjuvazinin Jakoben diktatörlüğüydü: bu toplumsal katmanlar, küçük bağımsız üreticilerin, yani serbest çalışan ve (ürünlerini serbest -ÇN) değiştiren bağımsız köylülerin ve zanaatkârların demokrasi idealini izlediler. Fransız Devrimi böylelikle, yeni çağ tarihinde özel bir yer kazandı: Bu burjuva devrimin merkezinde, köylülerin ve halk yığınlarının devrimi durmaktadır, ve o bunlar tarafından ilerletildi.

Bu özellikler, Fransız Devrimi'nin uyandırdığı yankıları, ve onun o zamanki dünyanın gelişmesi için örnek değerini açıklamaktadır. İşgal ettikleri ülkelerde Ancien Régi-

me'leri yere seren tabii ki ilkönce cumhuriyetin orduları ve sonra Napoleon'lardı, fikirlerin gücü değil: Serfliğin kaldırılması, köylülerin derebeyci haraçlardan ve kiliseci ondalıklardan kurtarılması ve satılamaz mülklerin (Mainmorte) tekrar dolaşıma sokulmasıyla Fransız fetihleri kapitalist gelişme için zemini hazırladı. Bunun ötesinde, —doğası gereği fetihçi olan— kapitalizmin genişlemesinin kendisi, yeni ilkelerin ve burjuva düzeninin dünyaya yayılması ve her yerde aynı değişikliklerin zorla gerçekleşmesi için çabaladı.

Ulusal yapıların çeşitliliği ve gelişmenin eşit olmayan temposu, doğal olarak bir ülkeden diğerine, modern kapitalist toplumların inşasındaki sayısız farklılıkların tanıklık ettiği belli nüanslara yol açtı. Bu öncelikle, kapitalist üretim biçimlerine gelişme belli ölçülerde yukarıdan zorlandığında, ya da geçiş süreci yarı yolda kesilip, geleneksel üretim biçimi bununla yıkılmaktan çok korunduğunda kendini göstermektedir: bu tür uzlaşmalar için 19. yüzyıl tarihi tipik örnekler sunmaktadır. Bunlarla karşılaştırıldığında Fransız Devrimi'nin küçümsenemez karakteri sadece daha berrak bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Ondokuzuncu yüzyıl Avrupa'sının ulusal birlik hareketleri bir dizi açıdan burjuva devrimleri olarak görülmek zorundadır. Risorgimento[19] veya Alman birlik hareketinde ulusal faktör ne kadar önemli olsa da, eğer iç ekonomik gelişme de aynı hedefe yönelmemiş olsaydı, ulusal güçler hiçbir zaman modern bir toplumun ve birleşik bir devletin yaratılmasına varamazlardı. Tarihi tahlilde ortaya çıkan zorlukların tümü ve sayısız karışıklıklar, bu hareketlerin, Fransız Devrimi'nin tersine, aynı zamanda ulusal ve sosyal unsurlar tarafından belirlenen karma bir devrim tipi oluşturmalarından ileri gelmektedir.

---

19 (İtalyanca: «yeniden ayaklanış»); 19. yüzyılın başından beri İtalya'daki birlik hareketleri için bir tanım.

Gramsci, hapishanedeki çalışma planlarının birine şu çalışma başlığını koyuyordu: «Risorgimento'da Jakobenizmin Olmayışı». Jakobenizmi her şeyden önce devrimci burjuvazinin köylü yığınlarla ittifakı olarak tanımlayan Gramsci, burjuva devrimi olarak Risorgimento'nun, Jakobenler sayesinde Fransız Devrimi'nin olduğu gibi radikal bir devrimi temsil etmemesinin altını çizer; bu değerlendirme, iki devrimde de ekonomik ve sosyal içerik probleminin ortaya koyulması anlamına gelmektedir. Risorgimento, halk yığınlarının ve öncelikle köylülerin devriminin, Gramsci'nin ifade ettiği gibi, «yanına uğramadığı» ölçüde, modeli Fransız Devrimi olan burjuva devriminin klasik tipinden de uzaklaşmaktadır. İtalyan burjuvazisinin birleşme dönemi sırasında köylülükle ittifakı, yani devrimci ittifakın ta kendisini reddetmesinin, aynı şekilde ulusal birliğin gerçekleşmesinden sonraki zamanda feodal aristokrasi ve kapitalist burjuvazi arasında oluşturulan uzlaşmanın nedenleri, yarım yüzyıl önceki tarım sorunu için çözümlerde aranmak zorundadır

İtalyan birliğinden önce, 18. yüzyılın sonunda ve 19. yüzyılın başında, her şeyden önce Fransız işgali sırasındaki —her halükârda bölgelere göre değişik— reformlar yoluyla gerçi toprak beyliği rejimi kaldırıldı ama aristokrasiye modern İtalyan toplumu içerisinde önemli miktarda toprak mülkiyetinin kalması engellenemedi. Fransız köylülüğü, devrim sonucunda geri döndürülemez bir biçimde bölünürken, İtalyan köylülerinin kütlesi toprağa bağlı bir tarım işçisinin ya da yarı-kiracının durumunda kaldılar: eski bağımlılık bağları varlığını sürdürdü. Fransa'da devrimci burjuvazi köylülerin feodaliteye karşı mücadelesini nihayet desteklemiş ve onun tamamen ortadan kaldırılmasına kadar ittifakı ayakta tutmuştur — İtalya'da ise köylü yığınlarına karşı toprak sahibi aristokrasi ile kapitalist burjuvazinin birleşik bloku oluşmuştur. İtalyan birliği, toprak mülkiyetinin aristokratik tipi temeli üzerinde, büyük köylü çoğunluğun büyük toprak

mülkiyeti ve büyük burjuvaziden oluşan oligarşik sistem altında onlara tabi olmasını sürdürdü. Bu birliği kuran ılımlı liberaller için, ismi bile bu çıkar topluluğunun anlamdaşı olan başta Cavour için, Fransız Devrimi'nin yolunu tutmak söz konusu bile değildi: köylü yığınların ayaklanması, onların siyasal egemenliğini tehlikeye sokabilirdi.

İtalyan kapitalizminin kristallleşmesinde bunun son derece önemli sonuçları oldu. Fransa'dan farklı olarak İtalya'da, pazar için üreten özgür ve bağımsız mülk sahiplerinin geniş katmanı gelişmedi; daha ziyade ayni rantın ağırlığı sürdü, bu da üretimin pazara ve ticaret kârına bağımlılığını devam ettirdi. Böylelikle kapitalizme geçişin İtalyan yolu, sanayinin ticaret sermayesine tabi olmasını koruyan bir yol; tekelci eğilimli bir oligarşik kapitalizme götüren bir uzlaşma yoluyla karakterizedir.

Benzer bir süreç, farklı koşullar altında Almanya'nın birleşmesinde yaşandı. Avrupa dışı bir örneği inceleyelim, Fransız Devrimi'nin temel çizgisiyle uyum gösteren Meiji Devrimi'nin, kapitalist toplumun oluşmasında çıkış noktası olduğu Japonya'yı. 1867 yılındaki başlangıcından sonra o, on yıllık bir karışıklıklar döneminden sonra eski feodal rejimin çözülmesine ve devletin modernleştirilmesine götürdü. İç ekonomik gelişme bu hedefe yönelmeseydi, dışarıdan gelen güçler Japon toplumunu modernleştirmeyi zor başarırlardı: başka bir deyişle, kapitalist üretim sistemi daha Japonya'nın feodal ekonomisi içinde gelişti. Meiji Devrimi'nin özgül karakteri, öncelikle bu iç gelişmenin dış baskı ile çakışmasıyla açıklanır.

Bu tarihsel sürecin tahlilini, doğal olarak, öncelikle sönmeye yüz tutan Tokugawa hanedanının feodalizmi ve Japonya'nın 18. yüzyıldan beri maruz kaldığı yapısal kriz belirleyecektir. Devrimin öngününde köylülüğün, öncelikle or-

ta köylülerin, aynı şekilde küçük ve orta fabrikatörlerin büyük tütcarların ve finansiyerlerin tekelci sistemine karşı muhalefeti gittikçe daha açık ortaya çıktı; bunlar, toprak beyleriyle ve kendileri ekim yapmayıp ayni rant alan toprak sahibi büyük köylülerle **(jinushi)** ittifak kurmuşlardı. Birleşik Devletler ve Avrupa'nın baskısı altında ülkenin dışarıya «açılması» gerçi gelişmeyi hızlandırdı ama aynı zamanda burjuva devrimi için zorunlu olan iç ekonomik ve sosyal koşulların kendiliğinden olgunlaşma sürecini geciktirdi.

Toprak beyliği rejiminin kaldırılması bir uzlaşma yoluyla gerçekleşti: feodal haklar, Fransa'dan farklı olarak, ancak bir tazminat ödendikten sonra kaldırıldı; bunun yükü sonuçta yeniden, parasal toprak vergisine **(chiso)** tabi kılınan köylülerin sırtına yüklendi. Toprak sahibi köylüler **(hon -byakusho)**, feodal bağımlılık ilişkilerinden kurtarıldılar, ama hâlâ eski toprak beyliği ayni haraçlarıyla aşağı yukarı aynı tutarda olan bu yeni vergiyi ödemek zorundaydılar. Ayrıca onların, Fransız köylülerinin olduğu gibi ulusal mülkleri satın alarak yeni toprak kazanma olanakları yoktu. Japonya ne «tek atlı» köylüyü, ne de **kulak** tipi hali vakti yerinde köylüyü tanıyordu. Köylülerin çoğunluğuna, yani tarım gündelikçilerine **(mizunomi)**, ama aynı şekilde küçük kiracılara **(kosaku)** gelince, bunların kurtarılması tam bir maskaralıktı: tarım reformu sayesinde büyük toprak sahipleri **(jinushi)** kendi arazilerinin gerçek sahibi haline gelip, böylece vergilerini para olarak ödemekle yükümlendirilirken, özgür olmaktan çok uzak olan toprağın doğrudan işleyicileri **(kosaku)**, **jinushi**'lere yıllık ayni rant ödemeye devam ettiler. Devletin ve onun cebir araçlarının koruması altında, **kosaku**'ların geleneksel bağımlılık ve sömürülme ilişkileri böylelikle sürdürüldü.

Meiji Devrimi ile «kurtarılan» küçük köylüler ve kira-

cılar, bu yüzden, Avrupa'da feodal toprak mülkiyetinin çözülmesiyle ortaya çıkan özgür ve bağımsız mülk sahibi köylülerle karşılaştırılamaz: Japonya'da, ne İngiltere'deki gibi küçük mülk sahipleri **(yeomanry)**, ne Fransa'daki gibi köylü orta katmanı ya da Prusya'daki gibi **Junkerler** vardı. Japon köylüleri, ayrıcalıklı büyük burjuvazinin ve yarı-feodal tipteki toprak sahiplerinin **(jinushi)** oligarşik sistemine tabiydiler: yeni kapitalist toplum, özünde feodal üretim ilişkilerini korudu. Meiji Devrimi'nin —mutlakiyetçi devleti yıkan ve bir burjuva-demokratik toplumun kurulmasını mümkün kılan Fransız Devrimi'nden farklı olarak— neden mutlakiyetçi ve oligarşik bir monarşinin oluşmasına yol açtığının nedenlerinin açıklaması burada ve ülkenin dış ülkelerin baskısıyla dışa açılmasının özel koşullarında yatmaktadır. Modern kapitalizmin gelişmesine rağmen, feodal kalıntılar, «birkaç yüzyıldır feodal yükler altında ezilen Japon köylülerinin» kurtarılmasını «görev edinen» 1945 tarım reformuna **(nochi kaikaku)** kadar varlıklarını sürdürdüler: bilahare bu, —K. Takahashi'nin sözleriyle— «Meiji Devrimi ve onun tarım reformlarının burjuva devriminin tarihsel görevini, yani feodal ekonomik ve sosyal ilişkilerin ortadan kaldırılmasını yerine getirmedi»ğini gösterir.

Tüm bunlar Fransız Devrimi'ne, o zamanki tarih içinde özel bir konum kazandırmaktadır. Klasik burjuva devrimi olarak o, senyörel rejimin ve feodalitenin kaldırılması ile Fransa tarihi içindeki kapitalist toplum ve liberal demokrasi için çıkış noktasını oluşturmaktadır. Uzlaşmaz anti-feodal saldırı hedefine sahip köylülerin ve halk yığınlarının devrimi olarak o, önüne çekilen burjuva sınırları iki kez aşmayı denedi: ilk kez, zorunlu başarısızlığına rağmen uzun süre örnek ve kâhince değerini koruyan II. yıldaki deneme ile; ikinci kez, çağdaş devrimci düşüncenin ve eylemin başlangıcında bulunan «Eşitler Komplosu» episodu sırasında. Böylelikle Fransız Devrimi'nin tarihi anlamını veya ulusal ve sos-

yal özgüllüklerini tehlikeli bir örnek olarak inkar eden tüm boş çabalar anlaşılır olmaktadır. Böylelikle şüphesiz, dünyanın hissettiği titreme de, Fransız Devrimi'nin yüzyılımızın insanlarının bilincinde uyandırdığı yankı da anlaşılır olmaktadır. Bu anı bile devrimcidir: bizi hâlâ coşturmaktadır.

Fransız burjuva devriminin kısa kronolojisi

Devrim öncesi

1715 «Güneş Kral» XIV. Lui'nin ölümü. Onun halefi olan, XV. Lui henüz çocuk yaştadır.
XV. Lui devlet yönetimini gerçekte 1743'te ele alır. 1743'e dek yönetim gerçekte Kardinal Fleury'nin elindedir.

1743-1774 arası XV. Lui'nin hükümranlık dönemi.
1715-1774 arasında Fransa üç önemli savaşa girer.
1733-1735 arasında Polonya ile yürütülen «Veraset Savaşı»nda Lotringen dükalığı Polonya'dan alınır.
1741-1748 arasında Avusturya ile girişilen «Veraset Savaşı»ndan Fransa bir şey kazanamaz.
1756-1763 arasında «7 yıl savaşı»nda kıta Avrupa'sında Prusya'ya karşı; sömürge hakimiyeti konusunda da İngiltere'ye karşı savaşır. Bu savaşta Fransa, Kuzey Amerika'da ve Batı Hindistan'da en önemli sömürgelerini İngiltere'ye kaptırır. Zaten yıkım için-

de olan ekonomi açısından bu büyük bir felakettir.

1770 Henüz çocuk yaştaki XVI. Lui'nin (XV. Lui'nin torunu), Avusturya kraliçesi Marie Teresa'nın kızı Marie Antoinette (Mari Antuanet) ile evlendirilmesi.

1774 XVI. Lui'nin tahta çıkışı.

XVI. Lui'nin devraldığı krallık; daha önceki savaşlarda en önemli sömürgelerini İngiltere'ye kaptırmış; ülke içinde feodalizmin hakimiyetini sürdürdüğü; toplumun çok küçük bir bölümünü oluşturan soylular (I. katman) ve «ruhbanlar» (II. katman)'ın üst kesimlerinin mutlakiyetçi krallık («L'etat c'est moi» — «devlet benim»... XIV. Lui'nin yönetim biçimini en iyi ifade eden sözleridir) iktidarı üzerinden zenginliklerine zenginlik kattığı; ve toplumun en geniş kesimini oluşturan köylü yığınlarının giderek yoksullaştığı bir durumdadır. Devlet bütçesi, savaş giderleri yanında, krallığın (sarayın) lüks tüketimi için de har vurup harman savurma sonucu tamtakırdır. Vergi yükünün esasını omuzunda taşıyan gelişmekte olan burjuvazi, durumdan hoşnutsuzdur. Feodal üretim ilişkileri, gelişmekte olan burjuvazinin gelişmesinin önüne engel olarak dikilmiş durumdadır.

Burjuvazi-işçi sınıfı-köylülük, Fransa'daki «Danışma Meclisi» niteliğinde-

ki meclis için yapılan «sınıflandırmaya» göre «üçüncü katman» (Tiers Etats) içinde ele alınmaktadır. Ama bu sınıflar içinde siyasi alanda esasta burjuvazi ağırlığını koymakta; «üçüncü katman» ilk iki katman karşısında, işçilerin-köylülerin huzursuzluklarını kendi potası içinde eriten burjuvazinin çıkarlarının savunulduğu katman olarak ortaya çıkmaktadır.

Siyasi alanda hakimiyet kesin olarak ikinci katmanın üst kesimleri ile ittifak içinde birinci katmanın elindedir. Bu katmanlar olağanüstü ayrıcalıklara sahiptir.

Bu ayrıcalıklara karşı, «Aydınlanma Çağı» olarak adlandırılan 18. yüzyılın başından itibaren eleştiriler yoğunlaşmış durumdadır. Onsekizinci yüzyıl başlarından itibaren Montesquieu, J. J. Rousseau, Diderot, Voltaire gibi düşünürler, Fransa'daki mutlakiyetçi krallık düzeninin olduğu biçimi ile «en iyi», «akla en uygun» düzen olmadığı; bunun düzeltilmesi gerektiği vb. düşüncelerle Fransa'daki **«Eski Düzene»** (Ancien Régime) karşı teoriksiyasal bir mücadele yürütmüşlerdir.

Bunların savunduğu, esasta feodal mülkiyet düzenine ve onun üst yapısına karşı, burjuvazinin çıkarlarını temsil eden düşünceler, Fransız Devrimi'nin ideolojik-teorik temelini oluşturmuştur.

Bu düşünürlerin —yalnızca bunların değil— Aydınlanma çağı olarak adlandırılan 18. yüzyılın bütün burjuva, «aydınlanmacı» düşünürlerinin ortak temeli, «Akıl (sağduyu)»; «doğa yasaları; «gelişme» kavramlarında ifadesini bulan düşünceleri şu ya da bu ölçüde çıkış noktası olarak almalarıdır.

Aydınlanma çağı; düşüncenin kendini skolastikten kurtarma yönünde atılımlar yaptığı; «insan aklı»nın ('sağduyu'nun) her şeyin kıstası olması gerektiği; «akla uygun», «sağduyulu» hareketin kurtuluşun tek yolu olduğu; «sağduyu»lu hareket ile «mutlak barışa» varmanın mümkün olduğu vb. düşüncelerin —birçok varyasyonları ile— ortalığı sardığı bir dönemdir. Beklenti şudur: Akıl (sağduyu) varlığı düzenleyen «doğa yasalarını» bulacak ve bu yolla tüm insanlığın «gelişmesinin», «özgürlük, eşitlik, kardeşlik» ülkesinin yolu açılacaktır.

Fransız Devrimi'nin ideolojik-teorik hazırlayıcıları olan Fransız aydınlatmacılarından:

Montesquieu (Monteskiyö) (1689 1755), «Yasaların Ruhu» adlı temel yapıtında sosyal, siyasal ve dinsel kurumları incelemiş; bu incelemede bu kurumların tarihi gelişme içinde bir dizi değişikliğe uğradığını, bizzat devletlerin tarihi bir gelişmesi olduğunu;

«kralların iktidarlarını tanrıdan aldığı» iddiasının bir safsata olduğunu ortaya koymuştur.

Gelinen yerde kendini hiçbir yasa ile sınırlamayan mutlakiyetçi bir krallığın «akla uygun» olmadığını; anayasal bir krallık rejiminin doğru olacağını savunmuştur.

Jean-Jaques Rousseau (Jan Jak Russo) (1712-1778), «Toplumsal Anlaşma» adlı temel eserinde, insanlar için «doğal» ve «akla uygun» olanın insanların «eşit» olduğu bir durum olduğunu savunuyor; böylece eski rejimin ayrıcalıklarına karşı tavır takınıyordu.

Diderot (1713-1784), D'Alembert ile birlikte «Bilim, Sanat ve Meslekler Ansiklopedisi ya da Açıklamalı Sözlüğü» adlı büyük ansiklopedinin yayınlanmasına önderlik etmiş, bu ansiklopedide gelişmelerin materyalist yorumunu yayınlayarak; bu yolla «eski düzen»in ideolojik temellerine darbeler vurmuştur. (Daha fazla bilgi için bkz. V. İ. Lenin, «Materyalizm ve Ampiriokritisizm», cilt I, 22 nolu dipnot, İnter Yayınları, s. 263/264).

Voltaire (Volter) ise (1694-1778) özellikle kiliseye hücum etmiş, kilisenin rezilliklerini teşhir etmiş, düşünce ve inanç özgürlüğünü savunmuştur.

Bunların hiçbiri açıkça devrimin doğrudan propagandasını yapmamış ol-

malarına rağmen, «eski düzenin» «akla uygunsuzluğunu» teşhir eden yapıtları ile devrimin ideolojik-teorik temelini burjuvazinin eline verenler olmuşlardır.

XVI. Lui iktidarı devraldığında, savaşların yitirilmesinin de suçlusu görülen soylu ve ruhban katmanların ayrıcalıklarına karşı düşünceler yığınlar içinde hızla yayılma ortamına sahiptir. Hoşnutsuzluk yığınlar içinde giderek artmaktadır.

«Üçüncü katman» adına burjuvazinin sözcüleri, liberalleşme taleplerini açıkça dile getirir olmuşlardır.

1776

Banker Necker, iflas halinde olan devlet bütçesini reforme etmek görevi ile Hazine'nin başına getirilir. Onun birinci görev dönemi 1781'e dek sürer. Aslında burjuvazinin temsilcisi olan Necker, «üçüncü katman» ile krallığın ittifakını istemektedir. O, krallığın burjuva krallığına —barış içinde— dönüştürülmesinden yanadır. Soyluların baskısı ile görevinden alınır.

1778-1783

Fransa, «Amerikan özgürlük savaşı»nda —İngiltere'ye karşı— Amerika'nın «birleşmiş» 13 kuzey eyaletinin yanında yer alır. Aslında Fransa'nın bu savaşta yer almasında, krallık açısından temel dürtü, «sömürgeler» üzerinde hakimiyet dalaşında İngiltere

karşısında yitirilmiş üstünlüğün yeniden ele geçirilmesidir.

Amerika özgürlük savaşı kısaca şöyle gelişir: 4 Temmuz 1776 Amerika Kuzey eyaletlerinin 13'ü birleştiklerini, ve İngiltere'den ayrıldıklarını açıklar.
Bu açıklamada özgürlük, insanların eşitliği, ve halk egemenliği düşünceleri özellikle vurgulanır.
Sömürgeci İngiliz (Büyük Britanya) İmparatorluğu, yeni kurulan birleşik devletlerin bağımsızlık ilanını tanımaz, 1778'den itibaren büyük bir savaş başlar. ABD adına Benjamin Franklin, Fransa ve İspanya ile anlaşır. Fransa ve İspanya ABD yanında, İngiliz işgalcilerine karşı savaşa katılır.
1781'de kara savaşı Amerika lehinde sonuçlanır.
1783'te Versay'da yapılan barış anlaşması ile İngiltere ABD'nin bağımsızlığını tanımak zorunda kalır.

Fransız krallığının rakibi olan İngiltere'yi zayıflatması yanında, ABD «özgürlük savaşı»nın Fransız ihtilali açısından esas etkisi, onun ilan ettiği «özgürlük, eşitlik, halk egemenliği» düşünceleri temelinde yürütülen bir savaşın zafer kazanmış olması olgusunda yatmaktadır. Bu, Fransa'daki burjuva muhalefeti açısından büyük bir etkendir. Savaş bunun yanında bütçeye bindirdiği yeni giderlerle de,

zaten varolan mali krizi arttırıcı bir rol oynar.

1788 Fransa son yılların en kötü hasadını yaşar.

Açlık tehlikesi baş gösterir. Tahıl fiyatları korkunç ölçülerde artar.

Fransız köylülerinin önemli bir bölümünün geçim kaynağı olan bağcılıkta da son yılların en kötü hasadı yaşanır.

Hoşnutsuzluklar, yer yer köylü ayaklanmaları gündeme gelir. Necker'in yerine getirilen Turgot, Calonne gibi «hazine şefleri» de başarı kazanamaz.

8 Ağustos 1788'de krallık adına, 1614 yılından beri toplanmayan bir çeşit danışma meclisi olan «Etats Généraux»ün (Eta Jenerös), yani «Genel Katmanlar» (meclisi)'nin bir dahaki yıl toplantıya çağrılacağı açıklanır.

Bu, kraliyetin gelişen burjuva muhalefeti karşısında, ve yığınların artan hoşnutsuzluğu ve öfkesi karşısında attığı bir geri adımdır.

26 Ağustos 1788'de bu kararı, Necker'in yeniden göreve getirilmesi izler.

1789 yılı

Şubat-Mayıs arası başta başkent Paris'te olmak üzere, bir dizi açlık isyanı yaşanır.

5 Mayıs'ta «Genel Katmanlar» (meclisi) toplanır. Bu mecliste Soylular (bunlar tüm toplumun % 2'si kadarını oluşturu-

yorlardı), yani «Birinci Katman» 285 kişi ile temsil ediliyordu. İkinci Katman denilen ruhban takımı 308 temsilciye sahipti. Kilise teşkilatı içinde yer alanlardan oluşan bu kesimin nüfus içindeki payı % 1 kadardı. Bu katmanın alt kesimleri, «eski rejim»-den pek hoşnut değildi; «Üçüncü Katman» yanında tavır takınma eğilimli idi.

«Üçüncü Katman» denilen ve nüfusun % 97'sini oluşturan «halk» ise 621 temsilciye sahipti.

Halk katmanı kendi içinde burjuvazinin tüm katmanlarını (büyük burjuvazi, orta ve küçük burjuvazi); işçi sınıfını; ve nüfusun çok büyük çoğunluğunu oluşturan köylüleri içeriyordu. (Köylüler toplam nüfusun % 90' ına yakın bir kesimini oluşturmakta idi.)

Burjuvazi «üçüncü katman» içinde sayıca çok az olmasına rağmen, üçüncü katmanın «Genel Katmanlar» (meclisi)'ndeki 621 temsilcisinin büyük çoğunluğu, gerçekte burjuvazinin temsilcisi idi. Emekçi sınıflar içinde kapitalist (yeni) üretim biçiminin esas ürünü olan proletarya henüz nicel olarak çok güçsüzdü. Nitel olarak da henüz gelişmesinin başında bulunan bir sınıftı. Üçüncü Katmanın meclisteki temsilcileri arasında proletaryanın özel çıkarlarını savunanlar yoktu.

Yani feodalizme karşı mücadelede, siyasi mücadelenin önderliği rakipsiz olarak burjuvazinin (çeşitli katmanlarının) elinde idi. Üçüncü katmanın temsilcileri arasındaki mücadeleler, esasta burjuvazinin çeşitli katmanları arasındaki mücadele durumunda idi. Henüz çok güçsüz olan proletarya, burjuvazinin yedek gücü olarak hareket etme durumunda idi. Sosyalist düşünceler savunulduğu ölçüde, bunlar henüz ütopik niteliği aşamıyordu.
Genel Katmanlar (meclisi) 5 Mayıs'ta toplandıktan hemen sonra oy kullanma sistemi üzerine anlaşmazlık çıktı. Asiller ve ruhban takımı, her katmanın 1 oyu olması gerektiğini savunuyordu. Buna göre her katman kendi arasında toplanıp, tartışılan konularda katmanın tümü adına oyunu belirleyecekti. Bu sisteme göre; tüm nüfusun % 3'ünü oluşturan iki katman, Genel Katmanlar (meclisi)'nde iki oya; nüfusun % 97'sini oluşturan üçüncü katman ise bir oya sahip olmakta idi. Üçüncü katmanın temsilcileri bu sistemi reddederek, «Her temsilci — bir oy» sistemini savundular. Bu sistemde üçüncü katman yalnız başına oyların çoğunluğuna sahipti. Kaldı ki, ruhban katmanın alt kesimleri de üçüncü katmanla birlikte oy kullanma eğilimi içinde idi.
Soylular ve ruhban katmanları temsil-

cilerinin oy kullanma sistemi konusunda işi çıkmaza sürüklediğini gören üçüncü katman temsilcileri

17 Haziran'da kendi kendilerini, «milletin büyük çoğunluğunu temsil ettikleri» gerekçesi ile **«Milli Meclis»** olarak ilan ettiler.

Kralın bu meclisi dağıtma çabaları karşısında, bu meclisin üyeleri

20 Haziran'da «Balo Salonu Yemini» diye adlandırılan yemini ettiler. Bu yeminde, meclis üyeleri, yeni bir Anayasa yapmayı esas görevleri olarak tespit ediyor, bu görev yerine getirilmedikçe dağılmamaya ant içiyordu.

9 Temmuz'da Milli Meclis kendini resmen **«Kurucu Meclis»** (Konstituante) olarak ilan etti.

Her ne kadar kraliyet hâlâ iktidarda ise de, şimdi onun yanında ikinci bir iktidar odağı belirmeye; krallığın yetkilerini sınırlamaya başlıyordu.

Bu gelişmeler karşısında, anayasal bir krallıktan yana olduğu bilinen Necker

11 Temmuz'da görevinden alındı.

Bu aynı zamanda, kralın yabancı askerlere de dayanarak meclisi dağıtma girişiminin başlangıcı oldu.

Bu girişim yığınların büyük tepkisi ve direnişi ile karşılandı.

14 Temmuz 1789'da Paris'te halk yığınları, mutlakiyetin simgesi ve yığınlar içinde nefret sembolü haline gelmiş olan Bastille zindanını basarak tüm tutukluları kurtardı.

Paris'te iktidar «üçüncü katman» temsilcilerinden oluşturulan yeni belediye meclisinin eline geçti.

Temmuz-Ağustos aylarında DEVRİM ateşi tüm ülkeyi sardı.

Şehir ve kasabalarda, «üçüncü katman» temsilcilerinden oluşturulan **«belediye meclisleri»** yönetimi ele aldı. Yerel yönetimler böylece halk yığınlarının (esasta burjuvazinin) eline geçmiş oluyordu.

Devrimi korumak için «Milli Muhafız Kıtaları» oluşturuldu. Köylüler yer yer toprak beylerinin malikânelerini yakıp yıkmaya, feodal mülk belgelerini yakmaya başladılar.

4 Ağustos'ta Kurucu Meclis, derebeyliğin kaldırılması, tüm feodal ayrıcalıkların kaldırılması kararını aldı.

20 Ağustos'ta «İnsan Hakları» ve «Vatandaşlık Hakları Bildirgesi kabul edildi. Krallık bu gelişmeler karşısında, kendi varlığını sürdürebilmek için devrimcilerle uzlaşma aradı. Ama bir yandan da devrimi bastırmak için hazırlıklar yapıyordu.

5-6 Ekim'de Kadınlar başta olmak üzere emekçi yığınlar, kralın çekildiği ve Kurucu Meclisin toplandığı Versay'a yürüyerek, kralı Paris'e geri getirdiler. Kurucu Meclis de bundan böyle Paris'te toplanmaya başladı. Pratikte meşruti bir krallık şekil kazanmaya başladı.

2 Kasım'da Kilise toprakları millileştirildi.

Temmuz-Aralık 1789 arasında, devrim döneminde, pekçok soylu ve ruhban Fransa'dan kaçtı. Bunlar «Fransa dışında bir göçmen ordusu» kurarak; ve Fransız Devrimi'nin kendi ülkelerini etkilemesinden korkan diğer mutlakiyetçi krallıklarla koalisyon içinde devrimi alaşağı etmenin hazırlıklarına giriştiler.

1790

Şubat Yeni Vilayet (idari bölünme) yasasının kabulü; ülkenin 83 idari bölgeye (Departements/vilayet) bölünmesi.

1790 yılının birinci yarısı içinde Paris'te çeşitli «politik kulüpler»in (şimdiki siyasi partilerin) faaliyete geçmesi. Bunlar esasta burjuvazinin çeşitli kesimlerinin siyasi örgütleri durumunda idiler.

1791

Yılın birinci yarısı içinde Kurucu Meclis kapitalist ekonominin gelişmesine uygun bir dizi yasa çıkartır (meslek özgürlüğü; loncaların dağıtılması; grev yasağı; işçilerin örgütlü birlik kurma yasağı... Özellikle bu son iki yasak, «halk ihtilali»nin sınıf karakterini çok açık belirlemektedir.)

20 Haziran Kral, ailesi ile birlikte, «göçmenler»in başında yeniden dönmek amacıyla Paris'ten kaçar. Ama Fransa'dan çıkamadan

21 Haziran'da Varennes kasabasında yakalanır.

27 Ağustos Avusturya-Prusya Pillnitz Deklarasyonu.

Bu iki mutlakiyetçi krallık, Fransa'daki eski rejimin kurtarılması mücadelesine destek olacaklarını açıklar. Ve bir «göçmenler ordusu» kurulmasını desteklediklerini açıklar.

14 Eylül'de Kurucu «Milli Meclis»in hazırlamış olduğu Anayasa kabul edilir.

Kral XVI. Lui, Kurucu Mecliste Anayasa üzerine yemin eder. Böylece pratikte zaten uygulanmakta olan «meşruti krallık» Anayasal zemine oturtulur.

30 Eylül Kurucu Meclis faaliyetine son vererek dağılır.

Onun yerine

1 Ekim'de **«Yasama Meclisi»** (Legislative) kurulur; çalışmalara başlar.

Bu Meclis 745 üyeye sahipti. Üyeleri iki dereceli seçimle seçiliyordu.

Seçme hakkı yalnızca yılda en az üç işçi gündeliği tutarında vergi ödeyenlere tanınmıştı. Seçilme hakkı ise bundan daha fazla vergi ödeyenlere tanınmıştı. Yani vergi ödeyecek durumda olmayan geniş emekçi yığınlar için ne seçme, ne de seçilme hakkı söz konusu değildi.

Bu ilk yasama meclisinde birçoğu meşruti krallığa da razı olan «ılımlı Cumhuriyetçiler»in partisi olan «Jironden»ler (Gironde: Fransa'nın en

büyük vilayetlerinden biri, başkenti Bordo) hakimdi.

1792

20 Nisan Yasama Meclisi, Avrupa'nın mutlakiyetçi krallıklarının Fransa'ya bir saldırısını baştan engellemek amacıyla, savaş hazırlıkları içinde olan «Bohemya ve Macaristan Krallığı»na karşı savaş ilan etti. Kral bu arada gerek «göçmen ordusu» ile, gerekse Avrupa'daki mutlakiyetçi krallıklarla temaslar geliştirmektedir.

20 Haziran Parisli halk yığınlarının kralın oturduğu Tuilieries Sarayı önünde yaptıkları büyük protesto gösterisi. Krala bu gösteride «karşı-devrimcilik», «vatan hainliği» suçlamaları getirilir.

11 Temmuz Yasama Meclisi «Anavatan tehlikede» açıklamasını yapar.

Halk yığınları içinde kraliyetin, devrime karşı komplolar içinde bulunduğu düşüncesi iyice yaygınlaşır.

Mecliste de «anayasal krallık» rejiminin savunucuları giderek güç kaybeder.

Gelişmeler krallığın lağvedilmesi, cumhuriyet yönündedir.

25 Temmuz Avusturya-Prusya ordularının komutanı Braunschweig dükünün açıklaması: Bu açıklamada dük, «Fransa'da kral ve ailesine bir zarar geldiği taktirde Fransız halkının çok ağır şekil-

de cezalandırılacağı» tehdidini savurur.

Bu, kralın yabancı güçlerle işbirliği yaptığı konusundaki en açık belgelerden biri olarak, «bardağı taşıran son damla» olur.

10 Ağustos — Paris'te halk ayaklanması. Devrimci komünün (belediye meclisi) kuruluşu. Tuilieries Sarayı'nın halk yığınları tarafından basılması, kralın devrilmesi... tutuklanması.

11 Ağustos — Yasama Meclisi, bir «Milli Meclis» (Konvansiyon) toplanması kararını alır.

23 Ağustos — Longwy Kalesi düşer. Prusya'nın eline geçer.

2 Eylül — Verdunne Kalesi teslim olur. Savaş alanındaki yenilgileri; ve cephe gerisindeki kıtlık tehlikesini soyluların ihanetine bağlayan halk yığınları

2-5 Eylül arası — hapishanelerdeki kral taraftarlarını, soyluları, devrim düşmanlarını «halk mahkemeleri»nde yargılayarak öldürür.

20 Eylül'de — Milli Meclis (Konvansiyon) çalışmalarına başlar.

Milli Meclis, kendinden önceki yasama meclisinden farklı olarak genel seçimler temelinde kurulur.

Bu mecliste radikal-cumhuriyetçi Jakobenler önemli bir güce sahiptir.

Lenin «Konvansiyon»u; «alt tabakaların — proletarya ve küçük burjuva-

zinin diktatörlüğü» olarak tanımlamaktadır. (Bkz. cilt 11, s. 42.)

21 Eylül'de Yeni Milli Meclisin (Konvansiyon) ilk kararı, krallığın lağvedilmesi ve cumhuriyetin ilanı olur.

11 Aralık XVI. Lui'nin yargılanmasına başlanır.

1793

21 Ocak'ta XVI. Lui giyotinle idam edilir.

1 Şubat'ta Ingiltere ve Hollanda da Fransa'ya savaş ilan eder.
Artık Avrupa'nın krallığı tümden ortadan kaldıran, ve kralı giyotine gönderme «cüretini» gösteren radikal cumhuriyetçi tek rejimine karşı; mutlaki kraliyetçi tüm güçlerin ortak saldırısı söz konusudur.

24 Şubat'ta Meclis üç yüz bin vatandaşın silah altına alınması ile ilgili kararnameyi yayınlar.

25-26 Şubat'ta Paris'te açlık ayaklanmaları olur.

7 Mart'ta Fransa, İspanya'ya savaş ilán eder.

10 Mart'ta Devrim mahkemesi kurulur.

10-11 Mart'ta Vendée'de karşı-devrimci köylü ayaklanması çıkar. Ordu komutanlarından General Dumouirez cumhuriyete ihanet ederek, Avusturyalılara sığınır.

6 Nisan'da Milli Meclis kendi içinden dar bir yönetici kurul olarak «Sosyal Yardım Komisyonu»nu seçer.

20 Mayıs'ta «Sosyal Yardım Komisyonu» bir milyar livre (o zamanki Fransız para bi-

rimi) tutarında «kredi»nin zorla alınması hakkında kararname çıkarır. Meclisteki Jirondenler buna karşı çıkarlar.

31 Mayıs - 2 Haziran arası Paris'te halk ayaklanması; emekçi yoksul yığınlar, devrimin tüm yükünü omuzlarında taşıyan «Donsuzlar» (Sansculottes) meclis binasını çevirirler.
Yığınlar, Jirondenlerin yöneticilerinin derhal meclisten çıkarılmasını talep etmektedir.
Öyle de olur. Meclis, Jirondenlerin yöneticilerini azleder.

3-10 Haziran arası Jirondenlerden temizlenmiş meclis demokratik toprak yasaları çıkarır. «Göçmen»lerin toprakları; cumhuriyet düşmanlarının toprakları, ve belediye toprakları topraksızlara dağıtılacaktır.

24 Haziran'da Yeni anayasa kabul edilir (Jakoben anayasa). Anayasada tek dereceli seçim, referandum, herkese iş hakkı, ve sosyal destek hakkı vb. öngörülmektedir.

13 Temmuz'da Meclisin üyelerinden Jean Paul Marat; bir suikaste kurban gider.

17 Temmuz'da Tüm feodal hakların, tazminatsız ortadan kaldırılması hakkında kararname çıkarılır.

26 Temmuz'da İhtiyaç maddelerinin stoklanmasının ölüm cezası ile cezalandırılacağı ilan edilir.

Temmuz sonu - Eylül başı arasında	«Sosyal Yardım Komisyonu» devrim hükümetine dönüştürülür. Robespierre bu komisyonun üyesidir.
23 Ağustos	Yığınlar devrimin, cumhuriyetin iç ve dış düşmanlarına karşı silahlanmaya; «milyonların ordusu»nu oluşturmaya çağrılır.
17 Eylül	«Şüpheliler» üzerine kararname yayınlanır. Cumhuriyet düşmanlarına karşı devrimci terörü acımasız kullanan bir mücadele başlatılır. Bu dönem burjuva tarihlerinde «Terör dönemi», «Korku iktidarı dönemi» vb. olarak adlandırılır.
5 Ekim	Devrim takviminin (yeni takvim) kabulü. Jakoben diktatörlüğün içte devrim düşmanlarına karşı yoğun devrimci teröre başvurması; bunun yanında yığınların devrimci enerjisini büyük bir ordu içinde birleştirmeyi becermesi ile, dış düşmana karşı da yenilgiler dönemi kapanır. Fransız ordusu zafer kazanmaya, kaybedilmiş yerleri geri almaya başlar.
16 Ekim	Wattignies'de Fransız zaferi.
31 Ekim	Jironden önderlerin giyotinle idamı.

1794

4 Şubat	Köleliğin yasaklanması üzerine kararname.
26 Şubat -	«Şüpheliler»in mallarına, muhtaç du-

3 Mart arası

rumda olan yurtseverler lehine el konması hakkında kararname.

Cumhuriyete karşı dıştan yönelen tehlike önemli ölçüde atlatıldıktan sonra; içte Robespierre ve Saint-Just önderliğindeki «Sosyal Yardım Komisyonu» (devrimci hükümet ve devrim mahkemeleri) yönetimine karşı eleştiri ve mücadele yoğunlaşmaya başladı. Eleştiri getirenler birbirine zıt iki kampa ayrılmıştı. Birinci kampın başını Jaques René Hébert adlı gazeteci çekiyordu. Bunlar «hem keçiyi, hem de onun yediği lahanayı birlikte memnun etmek mümkün değildir. Hükümet de bunu yapmaya çalışıyor» diyerek; hem yoksullara hem de burjuvaziye hizmet etmenin imkansızlığını ortaya koyuyor, ve yoksullardan yana açık tavır takınıyor; «spekülatörlere, karaborsacılara vb.lerine karşı terörün yoğunlaştırılması gerektiği»ni savunuyor; «Sosyal Yardım Komisyonu»nu, devrimci hükümeti, zenginlere karşı «kutsal giyotin» silahını daha sık kullanmaya çağırıyordu.

Jaques René Hébert, yığınları devrimci hükümete karşı kışkırtmak suçu ile yargılanarak idama mahkum oldu.

24 Mart'ta

Hébert ve yandaşları giyotinle idam edildiler.

Devrimci hükümetin icraatini eleştiren diğer kampın siyasi sözcüsü Danton'du. Bunlara göre, artık dış düş-

man yenilmiş olduğuna göre, teröre, devrimci mahkemelere, sert yasalara vb. gerek yoktu. Bunlar açıkça «şüpheliler» hakkındaki yasaya da karşı çıkıyor; gözaltında olanların derhal salıverilmesini talep ediyordu. Bunlar özellikle savaş içinde zenginleşmiş burjuvazinin «kesin kurallara bağlanmış kendi düzeni»ni istiyorlardı.

Burjuvazinin aşırılıklarına karşı «yoksulları» koruma; ama aynı zamanda «mülkiyeti» de koruma pozisyonunda duran Jakoben «devrimci hükümet» bu durumda iki yana da yaranamıyordu. Ve çelişmeler bizzat «Sosyal Yardım Komisyonu»nun içine de yansıyordu.

Danton ve arkadaşları da devrim mahkemesi tarafından yargılanarak —spekülatörlük, yiyicilik gerekçeleri ile— idama mahkum edildiler.

5 Nisan'da Danton ve arkadaşları giyotinle idam edildiler.

8 Haziran «En yüksek varlığın bayramı».

Devrim hükümetinin yeni bir din yaratma çabası anlamına gelen, yığınları devrimci hükümet ve onun düşünceleri etrafında toparlamaya çalıştığı bir bayram.

26 Haziran Fleurs'da Fransızların belirleyici önemde zaferi.

27 Temmuz Robespierre ve yandaşlarının, meclis içinde ve hükümet içinde «ılımlı cumhuriyetçi» kanadı oluşturanlar tara-

fından devrilmesi. (27 Temmuz, yeni devrim takvimine göre 9 Thermidor'dur. Bu yüzden Robespierre'e karşı darbe ertesi iktidarı ele geçirenlere «Thermidorcular» denir.)
Bu esasında devrimin sonudur.

28 Temmuz Robespierre ve yakın çalışma arkadaşlarının giyotinle idamı.

12 Kasım Jakobenler kulübünün kapatılması.

1795

1 Nisan Yoksulların (Sankülotların) «Ekmek, ve 1793 Anayasası» şiarı altında Paris'te ayaklanması, meclisi basması.
Bu ayaklanma kısa zamanda bastırılır.

5 Nisan Prusya ile barış anlaşması.

20-23 Mayıs arası Paris'te Sankülotların yeni bir ayaklanması.
Bu kez de «meclis»te milletvekilleri isyancılarla pazarlık içinde onları oyalarken, «Milli Muhafız Ordusu» isyancıları ezmek üzere harekete geçirilir.
Emekçi yığınların «Ekmek ve 1793 Anayasası» isteğine burjuvazi terörle yanıt verirken; eski rejimin taraftarları da boş durmuyorlar; «krallığa geri dönüş» şiarları yüksek sesle seslendirilmeye başlıyordu.
Ama bu şiarlar yoksul yığınlar içinde fazla taraftar toplamıyordu.
Bu arada yeni bir anayasa tasarısı tartışılmaya başlandı. Söz konusu

anayasa her ne kadar «cumhuriyet» biçimini koruyorsa da, birçok yönden meşruti krallık öngören 1791'in anayasası ile paralellikler taşıyordu. Her şeyden önce 1793 Anayasası'nın siyasi özgürlükler konusundaki hükümleri kaldırılıyor, seçme ve seçilme hakkı yine zenginlerle sınırlanıyordu. Bu anayasanın savunucuları açıkça «zenginlerin mülkiyet hakkının garantilenmesinin» anayasanın temeli olması gerektiğini savunuyorlardı.

Söz konusu anayasa, yürütmenin 5 kişiden oluşan bir yöneticiler kademesine (Direktorium/Direktuvar) verilmesini öngörüyordu.

23 Eylül'de bu anayasa «Milli Meclis» (Konvansiyon) tarafından kabul edildi.

Ekim'de burjuvaların devleti bu kez «sağ»dan gelen bir tehdide karşı kendini savunmak zorunda kalır. Kraliyetin yeniden kurulmasını talep eden bir ayaklanma Paris üzerine yürümektedir.

4 Ekim'de 20.000 kadar isyancı Paris'in büyük bölümünü işgal altına alır. Bu durumda hükümet komisyonları, cumhuriyetin «korunma ve kollanması» görevini bir generale devretme kararı alırlar. Söz konusu general Napolean Bonaparte'tır.

5 Ekim'de Sokak savaşında isyancılar yenilir. Cumhuriyet kurtulmuştur.

26 Ekim'de Milli Meclis'in görev süresi dolar, ve dağılır.

3 Kasım'da 5 kişilik Direktuvar yönetimi dönemi başlar.

Söz konusu olan yine cumhuriyettir. Ama bu cumhuriyet 1792'nin devrimci ayaklanmalarından doğan cumhuriyetten çok; 1791'in meşruti krallığı ile benzerlik içindedir. Farkı «kral»ın yokluğudur.

inter
yayınları

122080